

BURANA

ISSN: 2980-2873

TÜRKOLOJİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

JOURNAL OF
TURCOLOGY STUDIES

تۇرکولوژی
دەرگىسى

Cilt 1, Sayı 2, Yıl 2023
Volume 1, Issue 2, Year 2023

www.buranadergisi.com

BURANA

Türkoloji Araştırmaları Dergisi

Journal of Turcology Studies

ISSN: 2980-2873

Uluslararası Hakemli Dergi
International Refereed Journal

Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2023

Volume 1, Issue 2, December 2023

Yayın Tarihi: 30.12.2023

Publish Date: 30.12.2023

Ankara

Baş Editör

Dr. Faruk Gün, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Alan Editörleri

Edebiyat: Prof. Dr. Hakan Taş, Marmara Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Dil: Dr. Öğr. Üyesi Recep Yürümez, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara /Türkiye

Kültür: Dr. M. Safa Karataş, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Tarih: Dr. Aykut Kar, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Cihan Özdemir, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Ersen Ersoy, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya/Türkiye

Prof. Dr. Fatih Başpınar, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye

Prof. Dr. Hamza Çakır, Erciyes Üniversitesi, Kayseri/Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Taş, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Kasımcan Sadıkov, Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi, Taşkent/Özbekistan

Prof. Dr. Mehmet Aydın, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye

Prof. Dr. Musa Duman, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Nadirhan Hasan, Özbekistan Bilimler Akademisi, Taşkent/Özbekistan

Prof. Dr. Nergis Biray, Pamukkale Üniversitesi, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Önal Kaya, Emekli, Antalya/Türkiye

Editor-in-Chief

Dr. Faruk Gün, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Field Editors

Literature: Prof. Dr. Hakan Taş, Marmara University, İstanbul/Türkiye

Language: Assist. Prof. Dr. Recep Yürümez, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara/Türkiye

Culture: Dr. M. Safa Karataş, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

History: Dr. Aykut Kar, İstanbul Kent University, İstanbul/Türkiye

Advisory Committee

Prof. Dr. Cihan Özdemir, Bilecik Şeyh Edebali University, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Ersen Ersoy, Dumlupınar University, Kütahya/Türkiye

Prof. Dr. Fatih Başpınar, Necmettin Erbakan University, Konya/Türkiye

Prof. Dr. Hamza Çakır, Erciyes University, Kayseri/Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Taş, Bilecik Şeyh Edebali University, Bilecik/Türkiye

Prof. Dr. Kasymzhan Sadykov, Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent/Uzbekistan

Prof. Dr. Mehmet Aydın, Ondokuz Mayıs University, Samsun/Türkiye

Prof. Dr. Musa Duman, Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Nadirhan Hasan, Academy of Sciences of Uzbekistan, Tashkent/Uzbekistan

Prof. Dr. Nergis Biray, Pamukkale University, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Önal Kaya, Retired, Antalya/Türkiye

Prof. Dr. Rüştü Yeşil, Sakarya Üniversitesi,
Sakarya/Türkiye

Prof. Dr. Turan Karataş, Ankara Sosyal
Bilimler Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Üzeyir Aslan, Marmara
Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr. Vedat Ceyhun Uyğur, Pamukkale
Üniversitesi, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Yusuf Doğan, Sivas Cumhuriyet
Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Doç. Dr. Anisa Bikbulatova, Kırgız Millî
Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Doç. Dr. Ertuğrul Karakuş, İzzet Baysal
Üniversitesi, Bolu/Türkiye

Doç. Dr. İlker Tosun, Kırklareli
Üniversitesi, Kırklareli/Türkiye

Doç. Dr. Metanet Abbasova, AMEA
Folklor Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan

Doç. Dr. Ömer Aksoy, Trakya Üniversitesi,
Edirne/Türkiye

Doç. Dr. Ömer Çakın, Ondokuz Mayıs
Üniversitesi, Samsun/Türkiye

Doç. Dr. Rihsitilla Alimuhamedov, Taşkent
Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi,
Taşkent/Özbekistan

Doç. Dr. Taalaybek Abdiyev, Kırgızistan-
Türkiye Manas Üniversitesi,
Bişkek/Kırgızistan

Dr. Öğr. Üyesi Aidyn Zhalmyrza, L. N.
Gumilev Avrasya Ulusal Üniversitesi,
Astana/Kazakistan

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Heyderi, Akademik
Eğitim, Kültür ve Araştırma Merkezi
(ACECR), Kazvin/İran

Dr. Khairulla Massadikov, Ahmet Yesevi
Üniversitesi, Türkistan/Kazakistan

Dr. Monire Akbarpouran, INRS
(Kentleşme, Kültür, Toplum),
Montreal/Kanada

Prof. Dr. Rüştü Yeşil, Sakarya University,
Sakarya/Türkiye

Prof. Dr. Turan Karataş, Social Sciences
University of Ankara, Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Üzeyir Aslan, Marmara
University, Istanbul/Türkiye

Prof. Dr. Vedat Ceyhun Uyğur, Pamukkale
University, Denizli/Türkiye

Prof. Dr. Yusuf Doğan, Sivas Cumhuriyet
University, Sivas/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Anisa Bikbulatova, Kyrgyz
National University, Bishkek/Kyrgyzstan

Assoc. Prof. Dr. Ertuğrul Karakuş, Izzet
Baysal University, Bolu/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. İlker Tosun, Kırklareli
University, Kırklareli/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Metanet Abbasova, AMEA
Institute of Folklore, Baku/Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ömer Aksoy, Trakya
University, Edirne/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Ömer Çakın, Ondokuz
Mayıs University, Samsun/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Rihsitilla Alimuhamedov,
Tashkent State University of Oriental
Studies, Tashkent/Uzbekistan

Assoc. Prof. Dr. Taalaibek Abdiev, Kyrgyz-
Turkish Manas University,
Bishkek/Kyrgyzstan

Assist. Prof. Dr. Aidyn Zhalmyrza, L. N.
Gumilev Eurasian National University,
Astana/Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Hüseyin Heyderi, The
Academic Center for Education, Culture
and Research (ACECR), Kazvin/Iran

Dr. Khairulla Massadikov, Ahmet Yesevi
University, Turkestan/Kazakhstan

Dr. Monire Akbarpouran, INRS
(Urbanisation, Culture, Soci  t  ),
Montreal/Canada

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Secaattin Tural, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Doç. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/Türkiye

Doç. Dr. Mustafa Öztürk, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin/Türkiye

Doç. Dr. Rıza Sadeği Şehper, İslami Azad Üniversitesi, Hemedan/İran

Doç. Dr. Selma Sol, Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Döne Arslan, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Saıdbek Boltabayev, Karabük Üniversitesi, Karabük/Türkiye (Özbekistan Temsilcisi)

Dr. Çıngız Begimtay, Kazakistan Millî Akademik, Astana/Kazakistan

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Dr. Mirzat Rakımbek Uulu, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye

Dr. Ulanbek Alimov, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Yabancı Dil Editörleri

İngilizce: Dr. Öğr. Üyesi İrfan Arık, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye

Rusça: Öğr. Gör. Natalya Santo, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Türk Lehçeleri Dil Editörleri

Türkiye Türkçesi Dil Editörü

Dr. Adil Aktaş, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Editorial Committee

Prof. Dr. Secaattin Tural, İstanbul Medeniyet University, İstanbul/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Mardin Artuklu University, Mardin/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Rıza Sadeği Şehper, İslami Azad University, Hemedan/İran

Assoc. Prof. Dr. Selma Sol, Trakya University, Edirne/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Döne Arslan, Kastamonu University, Kastamonu/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Saıdbek Boltabaev, Karabük University, Karabük/Türkiye (Uzbekistan Representative)

Dr. Chyngyz Begimtai, Kazakhstan National Academy, Astana/Kazakistan

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi University, Ankara/Türkiye

Dr. Mirzat Rakımbek Uulu, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu University, Kastamonu/Türkiye

Dr. Ulanbek Alimov, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Foreign Language Editors

English: Assist. Prof. Dr. İrfan Arık, İzmir Kâtip Çelebi University, İzmir/ Türkiye

Russian: Lecturer Natalya Santo, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara/Türkiye

Turkic Language Editors

Turkish Language Editor

Dr. Adil Aktaş, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Özbek Türkçesi Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev,
Karabük Üniversitesi, Karabük/Türkiye

Kazak Türkçesi Dil Editörü

Dr. Chyngyz Begimtayev, Kazakistan Milli
Akademik, Astana/Kazakistan

Kırgız Türkçesi Dil Editörü

Doç. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu
Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/Türkiye

Azerbaycan Türkçesi Dil Editörü

Uzman Lale Bedirova, Azerbaycan Milli
Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü,
Bakü/Azerbaycan

Yayın Türü

Uluslararası Hakemli Dergi (Yılda 2 Sayı,
Haziran-Aralık)

Yayın Dilleri

Türkçe, İngilizce, Rusça, Türk Lehçeleri

İletişim

E-Posta: buranadergisi@gmail.com

Web: <https://www.buranadergisi.com/>

Telefon: +905525175581/+996553445788

İndeksler

Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)

The Directory of Research Journal Indexing
(DRJI)

Academic Resource Index / ResearchBib

Root Indexing

Index Copernicus

EuroPub

İdealonline

Uzbek Language Editor

Assist. Prof. Dr. Saidbek Boltabaev,
Karabük University, Karabük/Türkiye

Kazakh Language Editor

Dr. Chyngyz Begimtayev, Kazakhstan
National Academy, Astana/Kazakhstan

Kyrgyz Language Editor

Assoc. Prof. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu
Mehmetbey University, Karaman/Türkiye

Azerbaijani Language Editor

Specialist Lale Bedirova, Azerbaijan
National Academy of Sciences Institute of
Folklore, Baku/Azerbaijan

Type of Publication

International Refereed Journal (2 issues per
year, June-December)

Languages of Publication

Turkish, English, Russian, Turkic
Languages

Contacts

E-Mail: buranadergisi@gmail.com

Web: <https://www.buranadergisi.com/>

Phone: +905525175581/+996553445788

Indexes

Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)

The Directory of Research Journal Indexing
(DRJI)

Academic Resource Index / ResearchBib

Root Indexing

Index Copernicus

EuroPub

İdealonline

International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI)

International Scientific Indexing (ISI)

Index of Academic Documents (IAD)

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Scientific Indexing Services (SIS)

Google Scholar

International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI)

International Scientific Indexing (ISI)

Index of Academic Documents (IAD)

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Scientific Indexing Services (SIS)

Google Scholar

2023 Yılıın Hakemleri

Prof. Dr. Ersen Ersoy, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya/Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Anık, Bingöl Üniversitesi, Bingöl/Türkiye

Prof. Dr. Üzeyir Aslan, Marmara Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Doç. Dr. Gökçe Yükselen Peler, Erciyes Üniversitesi, Kayseri/Türkiye

Doç. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Evrim Ulusan Öztürkmen, Marmara Üniversitesi, İstanbul/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çelik, Erciyes Üniversitesi, Kayseri/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi İrfan Arık, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Kerim Tuzcu, Siirt Üniversitesi, Siirt/Türkiye

Dr. Chyngyz Begimtayev, Kazakistan Millî Akademik, Astana/Kazakistan

Dr. Emine Güven, Ardahan Üniversitesi, Ardahan/Türkiye

Dr. Gulzat Nurdin Kızı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. İbrahim Şahin, Ege Üniversitesi, İzmir/Türkiye

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Dr. Monire Akbarpouran, INRS (Kentleşme, Kültür, Toplum), Montreal/Kanada

Dr. Muhammet Sağlam, YTB, Ankara/Türkiye

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu/Türkiye

Referees of the Year 2023

Prof. Dr. Ersen Ersoy, Dumlupınar University, Kütahya/Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Anık, Bingöl University, Bingöl/Türkiye

Prof. Dr. Üzeyir Aslan, Marmara University, Istanbul/Türkiye

Doç. Dr. Gökçe Yükselen Peler, Erciyes University, Kayseri/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Kemal Göz, Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Evrim Ulusan Öztürkmen, Marmara University, Istanbul/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Fatih Çelik, Erciyes University, Kayseri/Türkiye

Assist. Prof. Dr. İrfan Arık, İzmir Kâtip Çelebi University, İzmir/Türkiye

Assist. Prof. Dr. Kerim Tuzcu, Siirt University, Siirt/Türkiye

Dr. Chyngyz Begimtaev, Kazakhstan National Academy, Astana/Kazakhstan

Dr. Emine Güven, Ardahan University, Ardahan/Türkiye

Dr. Gulzat Nurdin Kyzy, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. İbrahim Şahin, Ege University, İzmir/Türkiye

Dr. Kerim Sarıgül, Gazi University, Ankara/Türkiye

Dr. Monire Akbarpouran, INRS (Urbanisation, Culture, Société), Montreal/Canada

Dr. Muhammet Sağlam, YTB, Ankara/Türkiye

Dr. Mustafa Sait Aslan, Kastamonu University, Kastamonu/Türkiye

Dr. Pooneh Mostafavi, İran Kültürel Miras ve Turizm Araştırmaları Enstitüsü, Tahran/İran

Dr. Seçkin Uysal, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek/Kırgızistan

Dr. Ünal Aldemir, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize/Türkiye

Dr. Züleyha Hande Akata, Ardahan Üniversitesi, Ardahan/ Türkiye

Arş. Gör. Yusufcan Karaoğlu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Dr. Pooneh Mostafavi, Research Institute of Iranian Cultural Heritage and Tourism, Tehran/Iran

Dr. Seçkin Uysal, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

Dr. Ünal Aldemir, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize/Türkiye

Dr. Züleyha Hande Akata, Ardahan University, Ardahan/Türkiye

Research Assist. Yusufcan Karaoğlu, Sivas Cumhuriyet University, Sivas/Türkiye

İçindekiler/Contents

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Seçkin Uysal

Kırgızcada Rusçaya Bağlı Kod Kopyalamalar
Code Copies in Kyrgyz Language Related to Russian

52-65

Saliya Vayskanova, Altınay Toktomatova

Kırgız Okuyucuların Kırgız İnternet Medyasında Kullanılan Taklit Olgularına Yönelik Algısı
Kyrgyz Readers' Perception of Precedent Phenomena Used in Kyrgyz Internet Media

66-74

Ehsan Ghasemkhani, Naser B. Karimi

İran'ın Komican İlçesinin Toponimlerine Genel Bir Bakış
A General Overview of the Toponyms of Komijan County, Iran

75-100

Peymaneh Pajooheshfar

İran'ın Markazi İliyle İlgili İş Şarkılarının Kültürel Ekoloji Teorisi Vurgusuyla Karşılaştırmalı İncelemesi
A Comparative Study of the Work Songs Related to the Markazi Province of Iran with an Emphasis on the Theory of Cultural Ecology

101-117

Fatih Çelik, Merve Nur Kaya

İsimden Fiil Yapma +IA- Ekinin Altay Türkçesinde Görünümü
Making a Verb from a Noun the Appearance of +LA- Suffix in Altai Turkish

118-124

Kitap İncelemeleri/ Book Reviews

Ünal Aldemir

Türkçenin Öğretimine Dair Avrupa'da Yazılan İlk Dönem Eserlerine Bir Örnek: Paræmiæ
Locmani Sapientis (Lokman Hekim'den Meseller)

125-129

Emine Güven

Son Dönem Çağatay Türkçesi Konuşma Dili

130-132

Kırgızcada Rusçaya Bağlı Kod Kopyalamalar Code Copies in Kyrgyz Language Related to Russian

Seçkin UYSAL¹

1. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü, seckin.uyisal@manas.edu.kg

Öz

Kırgız yazı dili tipolojisi, çok katmanlı yönüyle Türk dil ve diyalektleri arasında önemli bir yere sahiptir. Kırgız yazı dilinin bir diğer özelliği Rusça ile yoğun bir dil teması sürecinde oluşmasıdır. Dolayısıyla Rusçaya dayalı birtakım özellikler Kırgızca için karakteristiktir. Dilsel yakınlaşma, İlişkiye Dayalı Dil Değişimi ve Kod Kopyalama genellikle iki dilli toplumlarda ortaya çıkan evrensel dilbilgisi olgularıdır. Kırgızcada Rusçaya dayalı olarak meydana gelen pek çok biçim birim ve dil bilgisel yapı kopyaları tanıklanabilir. Bunlar; anlam kopyaları (calque), dil bilgisel (yapısal) kopyalar, ünlem kopyaları, kişi adlarının kısaltılması ve Rusça dışı adlardaki müenneslik (-a/ya) biçiminin kopyalanması olarak dört temel başlıkta değerlendirilebilir.

Kırgızcada XIX. yüzyılın sonundan itibaren kademeli olarak artan Kod Kopyalama, Kırgız yazı diline bugünkü şeklini vermiştir. Rusçaya dayalı olarak gelişen yapılar Kırgız toplumunun iletişiminde, Kırgız yazılı ve görsel basınında, edebî metinlerde dilsel bozulma ve sorun teşkil etmez. Türkiye Türkçesi gelişimi ve tipolojisi açısından bu yapılar genellikle bozulma ve yapaylık olarak görülürler. Dolayısıyla Kırgızcada Rusçaya dayalı Kod Kopyalamaları Türkiye Türkçesi bakış açısıyla değerlendirmek dil bilimsel açıdan doğru olmayacaktır. Rusçaya bağlı her türlü etkiyi Kırgız yazı dilin oluşumunda bir katman olarak görmek önemlidir. Bu yapıları bilmek, Kırgızca öğrenmek isteyen Türkiye Türkçesi konuşurları ve Türkoloji araştırmaları için elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızca, Rusça, Dil Teması, Kod Kopyalama

Abstract

The Kyrgyz language is one of the most important languages among the Turkic languages and dialects because of its typology and stratum. The other feature of the Kyrgyz language is linguistic convergence with Russian when it was formed. So certain features based on Russian came out as characteristic of the Kyrgyz language. Linguistic convergence, Contact-Induced language change and code copying have generally come out in bilingual societies. The Kyrgyz language has a lot of morphemes, and linguistic structure can be proved on the copied elements, which are originally Russian. These are; calques, linguistic structure copies, exclamations, abbreviations of name format, and copies of feminine gender (-a/-ya) that could be classified into four main sections.

Code-copying is one of the components of the Kyrgyz language, which has increased gradually since the end of the 19th century. Russian-based structures do not cause problems or deteriorate in the communication of Kyrgyz society, printed and mass-media in Kyrgyz, and in the literature as well. According to Turkish typology and its development, these structures are generally seen as deterioration and artificial facts. So that would not be correct to evaluate Kyrgyz in this aspect linguistically. All effects that are based on Russian in Kyrgyz should be accepted as a stratum. Knowing these structures is essential for Turkish speakers who are learning Kyrgyz and investigators of Turcology.

Keywords: Kyrgyz, Russian, Language Convergence, Code-Copying

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.10416943

Geliş/Received: 23.10.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayım/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Giriş

Kırgızca-Rusça Dil İlişkileri

Kırgızlar, Eski Türk yazıtlarında ve diğer dillerde yazılmış eski kaynaklarda adları sıkça geçen Türk halklarından biridir. Günümüz Türkoloji literatüründeki genel kanıya göre VI. ve VIII. yüzyıllara tarihlenen Yenisey Yazıtları Kırgızlara aittir ve bu yazıtların dili Eski Kırgızca olarak kabul edilir. Ancak söz konusu yüzyıllardan XX. yüzyılın başlarına kadar bir Kırgız yazı dilinden söz edemiyoruz. Aradan geçen 15 yüzyıl içerisinde Kırgızlara ait yazılı bir metin henüz bulunamamış olsa da Kırgızlara ve dillerine ait birtakım bilgilere Dîvânu Lugât-it-Türk'te, son dönem Çağatayca metinleri, Ekim Devrimi öncesi Rus ve Batılı araştırmacıların derlemelerinde karşılaşılabiliyoruz.

Kırgızların Yenisey'den, Kögmen (Sayan) Dağları mıntikasından Tyan-Şan'a göçleri sürecinde Kırgızca çeşitli alt ve yan katman unsurları bünyesine katmıştır. Bu katmanları (Eski ve Orta Moğolca, Kıpçakça, Oğuzca; Arapça, Farsça, Çince; Yeni Uygurca, Kazakça, Özbekçe, Tacikçe) çağdaş Kırgız yazı dilinde ve diyalektlerinde görebiliyoruz. XIX. yüzyılın ikinci yarısından hemen sonra Kırgızca ve diğer Türk dillerinde Rusça etkisi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu etki bugün de Kırgızca'da dil bilimsel bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu makalenin amacı Kırgızca-Rusça dil teması sonucu ortaya çıkan öyküntüleri Kod Kopyalama (KK) çerçevesinde örneklemektir. Burada sunulan veriler Türkiye Türkçesi bakış açısına göre tipolojik ve doğal olmayan yapısal değişimler olarak görülmektedir. İlişkiye Dayalı Dil Değişmesinde (İDD) bazı yapısal değişimleri kısmen art zamanlı karşılaştırma metodu ile ele alınmasına rağmen XX. yüzyıl başlarında yazı dili olmuş Kırgızca için Rusça etkisine dayalı art zamanlı araştırma yapamama sınırlılığı bu araştırmada doğal olarak oluşmuştur. Araştırmada tanıklanan yapılar için öncelikle Kırgızca-Rusça Konuşma Klavuzları orada tanıklanamayan yapılar için ek olarak Kırgızca-Rusça Karşılaştırmalı Dil Bilgisi kitapları taranmıştır. Taranan iki tür kaynaktan da tanıklanamayan KK örnekleri tarafımızca oluşturulmuştur. Kırgızca-Rusça karşılaştırma içeren cümleler dışında edebî metinlerden seçilen ve tarafımızca oluşturulan cümlelerin Rusça karşılığı köşeli parantez ([]) ile verilmiştir.

Dil ilişkilerinde tesirin derinliği ve yoğunluğu ilişki süresine bağlıdır. Kırgızca-Rusça dil ilişkileri incelendiğinde Matras (2009, s. 189)'ın alıcı dildeki dil bilgisel boşlukların ve verici dilin prestijli oluşuna indirgenemeyeceği görüşüne katılıyoruz. Dil bilgisel boşluk (teorisi) iki dilli veya yarı iki dilli konuşucuların bir dilin diğer dilde olmayan ifade araçlarına sahip olduğunu fark ettiğini varsayar. Başka bir deyişle yetersiz dille iletişim kurarken ifade kapsamını genişletme çabasıyla daha iyi donanımlı dildeki yapıyı kullanır. Dillerin evrensel özelliklerinden biri olan ve çoğunlukla iki dilli topluluklarda ortaya çıkan, temeli İlişkiye Dayalı Değişmesi (İDD) ve Kod Kopyalama (KK) çağdaş Kırgızca için incelenmesi gereken Türkoloji meselelerinden biridir. Ancak bu durumun tespiti – belirli şartlar altında alıcı dilin tipolojik yapısına uygun olmayan öğelerin de ödünçlenebileceği göz önünde bulundurulduğunda – oldukça güçtür. KK'ların başlangıçta konuşmada geçici olarak aksettirilmesi, belirli yapılar süreklilik ve yaygınlık kazandıkça kabul edilmiş yeni norm parçaları olarak görülmesi süreci de vardır (Johanson, 2007, s. 66; Johanson, 2008, s. 63, 65-66; Matras, 2009, s. 219). Genel olarak bunun bir sonraki aşaması karışma (interference) ve daha sonra KK'lardır (Johanson, 2007, s. 250; Auer, 2020, s. 148).

Vasil'kova (2022, s. 44), çağdaş Kırgız yazı dilinde Rusçanın etkisini Ekim Devrimine Kadar Olan Dönem (Rus Çarlığı'nın Türkistan'ı işgali) ve Ekim Devriminden Sonraki Dönem (Sovyetler Birliği Dönemi) olarak ikiye ayırır. Ekim Devrimi'nden önce Kırgızcanın ses bilgisel yapısına uyarlanan Rusça kelimeler Ekim Devrimi'nden sonra Rusça imlaya uygun olarak yazılmışlardır. Bu durumdan ilki Johanson (2007, s. 68)'un belirttiği gibi sınırlı ve pek gelişmemiş iki dillilik ikincisi yaygın iki dillilik sonucudur. Ancak Oruzbayeva (1996, s. 287), Kırgızlar arasındaki iki dilliliğinin sadece Rus Çarlığı'nın bölgedeki hâkimiyeti ve Ekim Devriminden sonraki olaylar ve Rusçanın bu süreçteki etkisi baz alınarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtir. Ona göre Kırgızlar arasında iki dillilik Rus hâkimiyetinden çok önce de vardı ve bu durum bölgeden bölgeye değişmekteydi: Kırgızca-Tacikçe, Kırgızca-Çince, Kırgızca-Cungarca (Moğolca).

KATG (1980, s. 6)'de Ekim Devriminden sonra Rusçanın Kırgız yazı dilinin gelişim kaynaklarından biri olduğu ve Rus dilinin etkisinin Kırgızcanın söz varlığının zenginleşmesini sağladığı ifade edilmektedir. Aynı eserde birçok yeni terim, kelime grupları, farklı söyleyiş biçimleri (выражение) meydana geldiği ve bunların hemen hemen tamamının halk söyleyişinde yer bulduğu da belirtilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak henüz Kırgız yazı dili oluşmadan çok önce Toktogul, Togolok Moldo, Moldo Kılıç, Aldaş Ceenike uulu, Arstanbek Buylaş uulu gibi şair ve ediplerin dizelerinde Rusça kelimelere rastlanmaktadır. Yine aynı yazarların bilimi ve kültürü Rusça üzerinden öğrenmeyi teşvik eden, Rusça bilmeyi öven ifadelerine de rastlanabilir.

Kırgız imlası için en karakteristik değişimlerden biri Ekim Devriminden önce konuşma dilinde görülen ve konuşma dilinin ses bilgisel özelliklerine göre yazıya aktarılan Rusça kelimelerin 1950'lerden sonra orijinal biçimleriyle değiştirilmesidir. (Mamitova ve Kulumbayeve, 1971, s. 43-44; Abduldayev, 1998, s. 201). Bu durumun oluşmasında en büyük etken söz konusu dönemde okur-yazarlığın ve buna paralel olarak Rusça bilenlerin sayısının artmasıdır. Kırgızcanın yazı dili olmaya başladığı dönemlerde asıl Kırgızca kelimelerin dahi diyalekt hatta idiolekt esaslarına göre yazıya geçirildiği (GKLY, 1987, s. 8) göz önünde bulundurulduğunda Rusça alıntılar için ortaya çıkan bu doğal süreç gayet normaldir. Kiril alfabesinin kullanıldığı ilk dönemlerdeki bazı Rusça kelimelerin imlası şu şekildedir: **Kır.** *kemesiya* < **Rus.** *комиссия* “komisyon”, **Kır.** *başpurt* < **Rus.** *паспорт* “pasaport”, **Kır.** *birasent* < **Rus.** *процент* “yüzde (oran)”, **Kır.** *berme* < **Rus.** *ферма* “tarım işletmesi, çiftlik”, **Kır.** *semen* < **Rus.** *цемент* “çimento”, **Kır.** *caarapiya* < **Rus.** *география* “coğrafya”, **Kır.** *zoot* < **Rus.** *завод* “fabrika” (Abduldayev, 1998, s. 203). **Kır.** *üstöl* < **Rus.** *стол* “masa” (Kiyaliyev, 2010, s. 89), **Kır.** *cınsı* < **Rus.** *джинсы* “kot pantolon” (Kiyaliyev, 2010, s. 97). **Kır.** *carmanke* < **Rus.** *ярмарка* “küçük çaplı fuar; pazar (yeri)”, **Kır.** *sölköbay* < **Rus.** *целковый* “para”, **Kır.** *sıyaz* < **Rus.** *съезд* “konferans, üst düzey devlet toplantısı”, **Kır.** *iret* < **Rus.** *рядь* “sıra, dizi”, **Kır.** *türmö* < **Rus.** *тюрьма* “hapishane, cezaevi” vd. (Saparbayev, 2015, s. 21).

Thomason (2001, s. 69), kelime bazında alıntıların verici/kaynak dili tam bilmeyi gerektirmediği alıntılanmış dil bilgisi yapılarında ise ikinci dili (verici/kaynak dili) yetkin şekilde bilmeyi gerektirdiğini, söz varlığı ile yapısal kopya arasındaki temel farkın bu olduğunu söyler. Auer (2020, s. 148), içinde zaten dil ilişkisi barındıran iki dilliliğin uzun ilişkiler sonucu oluşmuş yapıların kullanılmasından bunun bilişsel temsiliyetten ayırmak gerektiği görüşündedir. Ancak bu konuşurların kendi dillerine ilişkin bilişsel temsillerinin bir tür etkisini de ortaya koyar. Mc Mahon (1994, s. 202-203), bu noktada Fransızcaya Amerikan İngilizcesinden giren kelimeleri göstererek Fransızca gibi verici/dominant bir dilde dahi bu tarz kopyaların yerleşebileceğini gösterir:

II. Dünya Savaşındaki müttefiklik sonucu ortaya çıkan yeni terminolojiler ve sonrasında hemen hemen bütün Avrupa'yı etkileyen Amerikan Kültürü ve Amerikan İngilizcesi söz varlığı Fransızca'yı da etkisi altına almıştır. Öyle ki Académie Française, shopping, gadget, parking gibi kelimeleri Fransız imlası ile yazılması gerektiğini vurgulamak ve parking için parc veya parca; camping için compement veya compisme gibi kelimeleri önermek zorunda kalmıştır.

İDD'ye göre Kırgızca ile Rusça yakınsaması XIX. yüzyıl sonlarında başlamasına rağmen bu durum ilerleyen yıllarda kademeli olarak artmıştır. Kırgızcada, Rusça etkisiyle meydana gelen dil bilgisel yapıları ve Rusça alıntı kelimeleri inceleyen bazı araştırmalar olmuştur. Özeren (2010), *Kırgız Türkçesindeki Rusça Alıntı Sözcükler ve Bu Sözcüklerdeki Ünsüz Olayları* adlı makalesinde Rusçadan alınan/adapte edilen kelimelerin Kırgızcadaki ses bilgisel değişimlerin Kırgız imlasındaki görünümünü aktarmıştır. Nuriyahmetova (2014)'nın *Günümüz Kırgız Türkçesinde Rusça Unsurlar* adlı çalışmasında Ekim Devriminden önce Rusçadan Kırgızcaya alınan/adapte edilen kelimelerdeki ses değişiklikleri gösterilmiş, daha sonra Kırgızcanın Rusçadan yaptığı anlam aktarmalarından bahsedilmiştir. Bunun dışında Arvas (2022)'in *Rusçanın Kırgızcaya Etkisi: Konuşma Dili Temelinde Bazı Tespitler* adlı çalışması da Kırgızların gündelik konuşma dilinde Rusçadan yaptıkları öyküntüleri göstermektedir. Türk dillerinde Rusça etkisini gösteren en kapsamlı çalışmadan biri yine Özeren'e aittir. Özeren (2013), *Çağdaş Türk Lehçelerinde Rusçadan Yapılan Kavram ve Gramer Çevirileri* adlı doktora tezinde Kırgızcaya da yer ayrılmıştır (2013, s. 347-376). Karaca (2010)'nın *Kazak Türkçesinde Söz Dizimi Düzeyinde Rusça Etkisi* adlı makalesi ise Türk dilleri içerisinde (Kazakça) Rusça öyküntüleri detaylı biçimde inceleyen bir diğer çalışmadır. Türkiye Türkçesi öğrenen Kırgızların yaptıkları dil bilgisel hataları değerlendiren çalışmalar (Duman 2003; Gümüş, 2014) da vardır ve bu çalışmalarda da Kırgızcanın Rusçadan yaptığı kopyaları değerlendirilmektedir.

KK teorisine göre Kırgızcadaki Rusçaya bağlı Kod Kopyalamalar anlam kopyaları diğer adıyla anlam kopyaları diğer adıyla öyküntü (calque), dil bilgisel (yapısal) kopyalar, ünlem kopyaları, sentaks kopyaları, kişi adlarının kısaltılması ve Rusça dişil adlardaki müenneslik (-a/ya) biçiminin kopyalanması olarak beş ana başlıkta değerlendirilebilir.

1. Anlam Kopyaları (Calque)

L. Johanson (2002a, 2002b, 2007, 2008)'un seçilmiş kopyalar olarak da nitelendirdiği anlam kopyaları Kırgızcada çok anlamlılık ortaya çıkarmıştır. Bilimsel (teknik) terimler ve Rusça-Kırgızca dil teması arttıkça çoğalan diğer kelimeler genellikle Kırgız yazı dilinin iç kaynaklarından türetilerek oluşturulmuştur:

Dilde eskiden beri bulunan bir kelime, bir başka dille girişilen münasebetler sonunda, o dildeki kelimenin anlamını alır. Yeni anlam kazanan kelime çoğunlukla eski anlamını kaybetmez ve bu iki anlam birlikte yaşar. Bu durum genel olarak bir polysémie (çok anlamlılık) durumu sayılabilir. Ondan farklı, çok anlamlılığa yabancı etkiyle ulaşılmış olmasındandır (Aksan, 1961, s. 228).

Sözkonusu duruma bazı örnekler şunlardır: **Rus.** *центр* = **Kır.** *borbor*: Ordo oyununda merkez anlamında kullanılan borbor kelimesi 1. Geometride daire merkezi 2. Herhangi bir şeyin merkezi 3. Bir şeyin en önemli en yoğunlaştığı noktası 4. Kamusal yerlerin yönetim alanları 5. Başkent gibi anlamlar kazanmıştır. Benzer şekilde **Kır.** *sot* “1. mahkeme 2. yargıç” < **Rus.** *суд* “mahkeme”, *судья* “hâkim, yargıç” (Abduldayev, 1998, s. 204) *KK* ile beraber çok anlamlılık ortaya çıkaran bir diğer kelimedir.

Kırgızcanın Rusçadan anlamsal öyküntü yaptığı kelimeler günlük dilde aktif olarak kullanılmaktadır: **Kır.** *köçürtmө* = **Rus.** *копия* “kopya” (Kiyaliyev, 2010, s. 139), **Kır.** *kseroköçürtmө* = **Rus.** *ксерокопия* “fotokopi”, **Kır.** *medayım* = **Rus.** *медсестра* “hemşire” (Kiyaliyev, 2010, s. 149), **Kır.** *öz aldınça* = **Rus.** *самостоятельно* “kendi çarında, kendi kendine” (Abilayeva vd., 2003, s. 16), [**Kır.** *Türkçönü sen öz aldınça üyrөңdünbү?* (Türkçeyi sen kendi kendine mi öğrendin?)] = **Rus.** *Ты научился турецкому языку самостоятельно?* **Kır.** *çoŋ kubaniçta* = **Rus.** *в большой радости* “büyük memnuniyette (olmak)” (Abilayeva vd., 2003, s. 44), **Kır.** *temir col* “demir yolu, ray” = **Rus.** *железная дорога* (Alımova ve Musayev, 2005, s. 18).

1.1. Selamlaşma ve Vedalaşma, İzin İsteme ve Nezaket İfadelerinde Anlam Kopyaları

Sadece Kırgızcada değil diğer pek çok Türk dilinde selamlaşma, vedalaşma, izin isteme, nezaket ifadelerin kalıpsal kaynağı genellikle Rusça kopyalardır.

Kır. *Bolobu?* = **Rus.** *Можно?* “Olur mu?”: **Kır.** *Sizge suroo menen kayrılısam bolobu?* (*Size soru ile dönsem olur mu?*) “Size soru sorabilir miyim?” (RKR, 1988, s. 28) = [**Rus.** *Можно я обращаюсь к вам с вопросом?*]

Kır. *Kezdeşkençe / Coluguşkança* (Buluşana kadar) “Görüşürüz” = **Rus.** *До встречи* (RKR, 1988, s. 41). Söz konusu kelime zarf olarak da kullanılabilir: [**Kır.** *Sen menen colukkança saşoonun emne ekenin bilbeptirmin* = **Rus.** *Я не знал что такое жизнь до встречи с тобой*].

Kır. *Erteŋge çeyin* (Yarına kadar) “Görüşürüz” = **Rus.** *До завтра* (RKR, 1998, s. 41; Kiyaliyev, 2010, s. 17). Bu kelime de zarf olarak kullanılabilir: [**Kır.** *Bul dolbordı erteŋge çeyin bütürüşün kerek* = **Rus.** *[Ты должен закончить этот проект до завтра]*].

Kır. *Kayırлуу keç* (Hayırlı gece) “İyi geceler” = **Rus.** *Добрый вечер* (Kiyaliyev, 2010, s. 13). [**Kır.** *Kayırклуу keç, ubakıttı ayta alasızbı?*] = **Rus.** *Добрый вечер, подскажите пожалуйста время?*]

Kır. *Körüşkönçө* (Görüşene kadar) “Görüşürüz” = **Rus.** *До свидания* (Kiyaliyev, 2010, s. 17).

Kır. *İş(iŋiz) kanday?* (İş/İşiniz nasıl?) “Nasılsınız?” = **Rus.** *Как дела?* (RKR, 1998, s. 40). [**Kır.** *İş(iŋiz) kanday ekenin bilişim kerek* = **Rus.** *Мне нужно знать как ваши дела?*]

Kır. *Emne saŋılık (bar)?* (Ne yenilik (var?)) “Nasılsın?” = **Rus.** *Что нового?* (İsayev ve Şneydman, 1988, s. 89; Taranov, 2019, s. 15).

Kır. *Özüŋ(ör) kandaysıŋ(ar)?* (Kendin(iz) nasılsın(ız?)) “Nasılsın(ız)” = **Rus.** *Как сами?*

Kır. *Kanday turasıŋ(ar)?* (Nasıl yaşıyorsunuz?) “Nasılsınız?” = **Rus.** *Как проживаете?*

Kır. *Taamış bololu* (Tanış(mış) olalım) “Tanışalım” = **Rus.** *Будем знакомы*

Kır. *Caman emes* (Kötü değil) “İdare eder / Fena değil” = **Rus.** *Неплохо*

1.2. Resmî İfadeler ve Terimlerde Anlam Kopyaları

Kırgızca resmî ve terimsel kavramları içeren pek çok kelimeyi Rusçadan kopyalamıştır. Resmi ifadeler ve terimlerden kaynaklanan kopyalar günlük dilde aktif kullanılmaktadır.

Kır. *Tez cardam* (Hızlı yardım) “İlk yardım; Ambulans” = **Rus.** *Скорая помощь* (Kiyaliyev, 2010, s. 81). **Kır.** *Tez cardamdı, tez cardamdı çakırgıla* “Ambulans(ı) ambulans(ı) çağırın” (KTS, 2017, s. 2019) = [**Rus.** *Вызовите скорую помощь.*]

Kır. *Mayram* “Bayram” = **Rus.** *Праздник*: **Kır.** *Oktyabr’ mayramının aldında coluguşu bolobu?* “Ekim bayramından önce toplantı olur mu?” = **Rus.** *А будет встреча перед Октябрьским праздником?* (İsayev ve Şneydman, 1988, s. 71).

Kır. *Ata Mekendik soğuş* = **Rus.** *Отечественная война*: **Kır.** *Atamekendik soğuş mezgilinde köptü kördü* “Ata (Ana) vatan savaşı zamanında çok şey gördü” = **Rus.** *Он многого увидел во время отечественной войне* (Maşrabov, 2015, s. 123).

Kır. *Ata Mekendik sogušta köp orden, medaldar menen sıylangan* “Ata vatan savaşında kendisine pek çok nişan ve madalya verildi” (Abılayeva, 2003, s. 203) = [**Rus.** *В Отечественной войны награжден многими орденами и медалями*].

Kır. *Borbor* = **Rus.** *Центр (Столица)*: **Kır.** *Барың да жогоң сезилбейт борбор калаадан* “Başkente varlığın da yokluğunda belli olmuyor” = [**Rus.** *Нет разницы, есть ты или нет тебя в столице*].

Kır. *Rayonduk borbor* “İl merkezi” = [**Rus.** *Центр города*] (KTS, 2017, s. 288)

Kır. *El aralık* = **Rus.** *Международный*: **Kır.** *Elaralık aeroport* “Uluslararası havaalanı” = **Rus.** *Международный аэропорт*. Aynı şekilde bir anlam kopyası da şu şekildedir: **Kır.** *Şaar aralık avtobus* “Şehirler arası otobüs” = **Rus.** *Автобус междугородний* (Kiyaliyev, 2010, s. 50).

Kır. *Mümkün* = **Rus.** *Возможно*: **Kır.** – *Balkim, tündösü kelbey, kündüz keler.* – *Mümkün* (Belki gecesı gelmez, gündüz gelir) “Belki gece değil, gündüz gelir.” = **Rus.** – *Может быть, не ночью, а днем придет?* – *Возможно* (GKLY, 1987, s. 33).

Kır. *Tüzdön-tüz (Düzden düz)* “Direkt” = **Rus.** *Непосредственно*: **Kır.** *Kırgızstan eli tüzdön-tüz tamlekettik biylik organdarı arkıluu; cergiliktüü sisteması arkıluu öz biyliğin işke aşırat* “Kırgız halkı direkt olarak hâkimiyet organları; yerli sistemi ile kendi hâkimiyetini gerçekleştiriyor.” = **Rus.** *Народ Кыргызстана осуществляет свою власть непосредственно; через систему государственных органов, через систему органов местного самоуправления* (Kiyaliyev, 2010, s. 9).

Kır. *Sözsüz* “Kesinlikle” = **Rus.** *Безусловно*: **Kır.** *Быйл да пландı аşıра орудатасыңарби? -Sözsüz!* “-Bu yıl da planı gerçekleştirecek misiniz?”-*Kesinlikle* = **Rus.** *И в этом году перевыполните план? -Безусловно* (GKLY, 1987, s. 330).

Benzer şekilde *обязательно* “kesinlikle” kelimesi de “sözsüz” anlamına kopyalanmıştır. **Kır.** *(Bul) maga sözsüz kerek* “Bu bana kesinlikle lazım.” = **Rus.** *Мне (это) обязательно* (Kiyaliyev, 2010, s. 32).

Kır. *Koopsuzduk (Tehlikesizlik)* “Güvenlik” = **Rus.** *Безопасность*: (Kiyaliyev, 2010, s. 42). **Kır.** *Kırgız Respublikasının uluttuk koopsuzdugu boyunça Keñeş üzürlüü iştey baştadı* (Kırgız Cumhuriyeti’nin milli tehlikesizlik ile ilgili Kurul’u verimli çalışmaya başladı). “Kırgız Cumhuriyeti’nin millî güvenlikle ilgili Kurul’u verimli çalışmaya başladı” KT. (KTS, 2017, s. 1316) = [**Rus.** *Кенеш Кыргызстана начал работу по национальной безопасности.*]

Kır. *Kara-deñiz* “Kara deniz” = **Rus.** *Черное море* (Alımova ve Musayev, 2005, s. 22).

Kır. *Tıñç okean* (Sakin okyanus) “Pasifik Okyanusu” = **Rus.** *Тихий океан* (Alımova ve Musayev, 2005, s. 22).

Kır. *Bala bakça* (Çocuk bahçesi) “Kreş, Anaokulu” = **Rus.** *Детский сад*.

Kır. *Alga (İleri)* “Haydi” = **Rus.** *Вперед*: **Kır.** *Alga Kırgızstan* “İleri (Haydi) Kırgızistan” = **Rus.** *Вперед Кыргызстан*.

Kır. *Birdik* (Birlik) “Telefon kontörü” = **Rus.** *Единица*: **Kır.** *Birdik cüktöo* “Kontör yükleme” = **Rus.** *Загрузка единицы*.

Kır. *Mümkün emestik* = **Rus.** *Невозможность*: **Kır.** *Bul maselenin çеçilişinin ıktımalduğı мүмкүм emes* = [**Rus.** *Невозможность выполнения этой задачи крайне мала.*]

Kır. *Akısız* (Beker) “(Ücretsiz) Bedava” = **Rus.** *Бесплатно*: **Kır.** *Eki but kıyimdi çoғuu alsañız üçüncüsü akısız* = [**Rus.** *Приобретая две пары обуви, вы получаете третью пару бесплатно*].

1.3. *Mına* “İşte (bu)” Gösterme Edatının Rusça *Vom* Edatından Kopyalanması

Kır. *Mına* = **Rus.** *Vom* “İşte”: **Kır.** *Mınañız ötüñöm* “İşte buyurun, rica ediyorum” = **Rus.** *Vom, пожалуйста* (Kiyaliyev, 2010, s. 21) **Kır.** *Mına menin pasportum* “İşte benim pasaportum” = **Rus.** *Vom, мой паспорт пожалуйста* (Kiyaliyev, 2010, s. 68).

1.4. Fiillerde Anlam Kopyaları

Kırgızca, farklı kavramları karşılayan pek çok Rusça kelimeyi kopyalamıştır. Bu kopyalar içerisinde fiiller de aktif olarak hem yazılı hem de sözlü dilde kullanılır.

Kır. *Sanoo/Eseptöo* (Saymak, Hesaplamak) “Düşünmek, Anlamak” = **Rus.** *Считать*: **Kır.** *Siz çın ele uşunday dep esepteyisizbi?* (Siz gerçekten böyle mi hesaplıyorsunuz?) “Siz gerçekten böyle mi düşünüyorsunuz?” = **Rus.** *Вы*

действительно так считаеме? (Kiyaliyev, 2010, s. 26). **Kır.** *Düynö cüzündögü itterdin eñ maydası-Yorkşirteryer, Çihuahua sana Kopenedey pudelder bolup esepetelet* (Dünyadaki köpeklerin en küçüğü Yorkşirteryer, Çihuahua ve Kopenedey olarak hesaplanır) “Dünyadaki köpeklerin en küçüğü Yorkşirteryer, Çihuahua ve Kopenedeydir.” (Abılayeva vd., 2003, s. 64) = [**Rus.** *Самым маленькими собаками на земле считаются Йоркширтерьер, Чихуахуа, и Копенедей*].

Rusça *является* “olmak” kelimesi de Kırgızca *саноо* “saymak” kelimesine kopyalanmıştır: **Kır.** *Kırgızstan aymağı adamzat tsivilizatsiyasının bayırkı ordolorunun biri bolup sanalat* (Kırgızistan bölgesi insanlık medeniyetinin en eski yerlerinden biri olarak hesaplanıyor). “Kırgızistan insanlık medeniyetinin en eski yerlerinden biridir” = **Rus.** *Территория Кыргызстана является одним из древнейших очагов человеческой цивилизации* (Kiyaliyev, 2010, s. 6).

Kır. *Сауғашуу/Туруу* “yer almak, Durmak” = **Rus.** *Находится*: **Kır.** *Каттоо түркүгү кайда турат?* “Kontrol masası nerede (yer alıyor/duruyor)?” = **Rus.** *Где находится стойка для регистрации?* (Kiyaliyev, 2010, s. 44). **Kır.** *Кыргызстан кайда сауғашкан?* “Kırgızistan nerede (yer alıyor)?” = **Rus.** *Где находится Кыргызстан?* (Biyaliyev, 2000, s. 55).

Benzer şekilde *расположен* “uzanarak yer almak” kelimesi de *сауғашуу* “yer almak, durmak” kelimesine kopyalanmıştır: **Kır.** *Кыргызстан Борбор Азиянын Түндүк Чыгышында сауғашкан* “Kırgızistan Merkez Asya'nın güneydoğusunda yer alıyor” = **Rus.** *Кыргызстан расположен на северо-востоке Средней Азии* (Kiyaliyev, 2010, s. 5).

Kır. *Sozuluu/Uzaruu* (Uzamak) “Yer almak, alan kaplamak” = **Rus.** *Простираться*: **Kır.** *Өлкөнүн аймагы батыштан чыгышка 900 к.м.ге, түндүктөн түштүккө 410 к.м.ге соzulуп catat* “Ülkenin yüz ölçümü doğuya (doğru) 900 km.'ye, kuzeyden güneye 410 km.'ye uzanıyor.” = **Rus.** *Территория страны простирается с запада на восток, на 900 к.м., с севера на юг на 410 к.м.* (Kiyaliyev, 2010, s. 5).

Kır. *Oturuu/Tüşüü* “(Bir araca) binmek” = **Rus.** *Сесть*: **Kır.** *Маршруткага отуруу* “Dolmuş binmek” = **Rus.** *Сесть на маршрутку* (Nuriahmetova, 2014, s. 344). Kırgızcada bir araca veya binek hayvanını kullanmak için *minüü* “binmek” fiili de kullanılır. **Kır.** *Автобуска бир кариуа адам минди* “Otobüse bir yaşlı adam bindi.” = [**Rus.** *В автобус села пожилая женщина*] (Alımova ve Musayev, 2005, s. 36).

Kır. *Catuu* (Yatmak) “1. Yatmak. 2. Durmak, yer almak” = **Rus.** *Лежать*. Kelime Rusçadaki yer almak, pozisyon almak anlamına kopyalanmıştır: **Kır.** *Деңиз деңгелинен 650 метрден 1600 метрге чейинки бирикликте catat* “Deniz seviyesinden 650 metreden 1600 metreye kadarki yükseklikte yer almaktadır” (Abılayeva, 2003, s. 69) = [**Rus.** *Он расположен на высоте от 650 до 1600 метров над уровнем моря*].

Kır. *Uguu* “Duymak, dinlemek” = **Rus.** *(По) Слушать*: **Kır.** *Emi konoktordun üstünö kirip, bir az tamaşa ugali* “Şimdi misafirliklere gidelim, komik hikâyeler dinleyelim” = **Kır.** *Kaalagan muzıka, obonduu ırlardı da ugatın* “İstedğim müziği, besteleri şarkıları dinlerim” = [**Rus.** *Я слушаю музыку и мелодии, которые хочу.*]

Kır. *Turuu* (Durmak) “Fiyatı olmak” = **Rus.** *Стоит*: **Kır.** *Бул кийим канча(дан) турат?* “Bu kıyafet ne kadar?” = **Rus.** *Эта одежда сколько стоит?* (Biyaliyev, 2000, s. 88). **Kır.** *Бул saat канча турат?* “Bu saat ne kadar?” = [**Rus.** *Сколько стоит эти часы?*] (KTS, 2017, s. 2111).

Kır. *(Küyöögö) Tiyüü / Çıguu* ((Damada) değmek) “Evlenmek” = **Rus.** *Выйти замуж*: **Kır.** *Майраш күйөөсү өлгөндөн кийин Санышка туген* (Mayraş eşi öldükten sonra Sanişka değdi). “Mayraş eşi öldükten sonra Sanişka evlendi.” = [**Rus.** *После смерти мужа Майраш вышла замуж за Жаныша.*] (KTS, 2017, s. 2054). **Kır.** *Кеңеги тоюнуна асылıp erkelegen kır erge чыгып күйөөсүнүн yanında oturat* (Daha dün boynuma sarılarak kendini sevdiren kız, kocaya çıkmış yanında oturuyor) “Daha dün boynuma sarılarak kendini sevdiren kız, evlenmiş yanında oturuyor = [**Rus.** *Девушка которая только вчера обнимала меня и заставляла баловать ее, вышла замуж и сидит рядом с мужем*] (KS 2) (KTS, 2017, s. 721).

Kır. *Оуноо* (Oynamak) “1. Oynamak 2. (Müzik aleti) çalmak” = **Rus.** *Играть*. Kelime Rusça müzik aleti çalmak anlamına kopyalanmıştır: **Kır.** *Al piyaninodo cakşı оуноут* (O piyanoda güzel çalıyor). “O piyanoyu güzel çalıyor” = **Rus.** *Он(а) хорошо играет на пианино* (KTS, 2017, s. 1682).

Kır. *Ataluu* “Adı olmak, adlandırılmak” = **Rus.** *Называется*: **Kır.** *Бул поселок Bıstravka деп аталат* (Bu köy Bıstravka olarak adlandırılıyor) “Bu köyün adı Bıstravkadır” = **Rus.** *Этот поселок называется Быстравка* (İsayev ve Şneydman, 1988, s. 102).

Kır. *Suroo berüü* (Soru vermek) “Soru sormak” = **Rus.** *Задавать вопрос*: **Kır.** *Studentter suroo berip çatıştı* (Öğrenciler soru veriyorlar) “Öğrenciler soru soruyorlar.” = [**Rus.** *Студенты задавали вопросы*].

Kır. *Çatış cöndömö* (Bulunma durum eki) + *Boluu* + *Aykın Ötkön Çak* (+DI) “Bulunma durum eki + Olmak + Belirli Geçmiş Zaman Eki (+DI)” = **Rus.** *В/На + Быть + Прошедшее время* (+л(а)/ли): **Kır.** *(Sen) keçee stadyonda bolduñbu?* (Sen dün stadyumda oldun mu?) “Sen dün stadyumda mıydın?” = **Rus.** *Ты вчера был на стадионе?* (İsayev ve Şneydman, 1988, s. 52). **Kır.** *Siz murda Koçkor’da bolduñuz bele?* (Sen daha önce Koçkor’da oldun mu?) “Sen dün Koçkor’da mıydın?” = **Rus.** *Вы раньше бывали в Кочкоре?* (İsayev ve Şneydman, 1988, s. 102).

Kır. *Baştaluu* “Başlamak” = **Rus.** *Начинается*: **Kır.** *Okuu sentyabr’ ayınan baştalat* “Eğitim Eylül’de başlıyor” = **Rus.** *Учеба начинается с сентября месяца* (Biyaliyev, 2000, s. 37).

Kır. *Saguu* (Yakmak) “Beğenmek” = **Rus.** *(По)Нравится*: **Kır.** *Bizge mal çarba bölümü özgöçö caktı* (Bize hayvancılık bölümü özellikle yaktı). “Özellikle hayvancılık bölümünü beğendik” = **Rus.** *Нам особенно понравился животноводческий отдел* (İsayev ve Şneydman, 1988, s. 70).

Kır. *Orun aluu* “Yer almak” = **Rus.** *Занимать место*: **Kır.** *Ala-Too ayantınan orun algan* “Ala-Too meydanında yer alıyor.” = [**Rus.** *Занял место в области Ала-тоо*] (Alımova ve Musayev, 2005, s. 21): **Kır.** *Al toonun ostosunan orun algan* “O dağın ortasında yer alıyor”. = [**Rus.** *Он занял место среди гор*] (Alımova ve Musayev, 2005, s. 25).

Kır. *Cardam körsötüü* (Yardım göstermek) “Yardım etmek” = **Rus.** *Оказывать помощь*: **Kır.** *Rafa Aydarbekova caradar cookerlerge kün-tün debey cardam körsöttü* (Rafa Aydarbekova gece gündüz demeden yaralı askerlere yardım gösterdi) “Rafa Aidarbekova gece gündüz demeden yaralı askerlere yardım etti.” = [**Rus.** *Рафа Айдарбекова, несмотря на день или ночь оказывала помощь раненым военным*] (Alımova ve Musayeva, 2005, s. 50).

Kır. *Kızıguu* “İlgilenmek, ilgi duymak” = **Rus.** *Интересоваться*: **Kır.** *Men komp’yuterge kızıgam* “Ben bilgisayara ilgi duyuyorum” = [**Rus.** *Я интересуюсь компьютером*] (Mamitov ve Sıdıkova, 2012, s. 74).

Kır. *Erkin süylöö* (Bağımsız konuşmak) “(Bir dili) çok iyi konuşmak” = **Rus.** *Свободно разговаривать* (Mamitov ve Sıdıkova, 2012, s. 76).

2. Dil Bilgisel (Yapısal) Kopyalar

Thomason (2001, s. 69)’a göre kelime bazında alıntılar kaynak dili tam olarak bilmeyi gerektirmez, ancak yapısal kopyalar ikinci dili yetkin şekilde bilmekle meydana gelir. Kelime ve yapısal ödünçlemedeki temel fark budur. Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde 1960’lı yıllardan sonra eğitim seviyesinin yükselmesinin ardından yeni nesilde Rusça bilemin de yaygınlaşması Rusçaya bağlı Kod Kopyalamaları yoğunlaşmaya başlamıştır. Kopyaların artışı söz konusu yıllara ve öncesine ait eserlerde, yazılı basın metinlerinde gözlenebilir.

2.1. “C” Edatının Kopyalanması

Kır. *Menen* “İle” = **Rus.** *С*

2.1.1. Özel Gün Kutlama

Rusça *C* edatının kopyalanmış biçimleri kutlama ifadelerinde yaygın kullanılır.

Kır. *Mayram(ıñız) menen (kuttuktaym)* (Bayramınız ile (kutluyorum)) “Bayramınız kutlu olsun” = **Rus.** *Поздравляю с праздником* (RKR, 1988, s. 46), **Kır.** *Tuulgan kün(üñüz) menen* (Doğum gününüz ile (kutluyorum)) “Doğum gününüz (üz) kutlu olsun” = **Rus.** *С днем рождения* (RKR, 1988, s. 46). **Kır.** *Kutmanduu künüñüz menen* = **Rus.** *С добрым утром* Hayırlı sabah ile, Günaydın (Nuriahmetova, 2014, s. 343).

Kır. *Саңı cıl(ıñız) menen* (Yeni yılınız ile) “Yeni yılınız kutlu olsun” = **Rus.** *С новым годом* (RKR, 1988, s. 46; Nuriahmetova, 2014, s. 343).

2.1.2. Menen “İle” Edatının Farklı İfadelerle Kullanımı

Kırgızcada *menen* “ile” edatının kullanıldığı pek çok dil bilgisi yapısının tamamen Rusça *C* edatına öykünülmesiyle oluştuğu görülür.

Kır. *Kiçi peyildikke, sır menen buterbrod beriñizçi* (Lütfen, peynir ile sandviç veriniz?) “Lütfen, peynirli sandviç veriniz?” = **Rus.** *Дайте, пожалуйста, бутерброд с сыром* (RKR, 1988, s. 74).

Kır. *Men özüm menen (cügümdü koşkondo) ötkörüp baratam* (Ben kendim ile (yükümü) taşıyacağım) “Ben yükümü kendim taşıyacağım” = **Rus.** *С собой я провижу (включая багаже)* (Kiyaliyev, 2010, s. 39). **Kır.** *Men bul sumkanı*

özüm menen koşoalsam bolobu? (Bu çantayı kendim ile alsam olur mu?) “Bu çantayı yanıma alabilir miyim?”= **Rus.** Я могу взять эту сумку с собой? (Kiyaliyev, 2010, s. 45).

İnsan hisleri (sıymıktanuu “saygı duymak”, baaloo “değer vermek”, kara boluu “üzülmek” vb.) ile yönetme kavramını karşılayan (başkaruu “yönetmek”, tekşerüü “kontrol etmek” vb.) fiiller Rusça Предложный надеж kullanımında olduğu gibi Kırgızcaya kopyalanmışlardır: **Kır.** Cetişkendigim menen sıymıktanamun “Başarım ile gurur duyuyorum” = **Rus.** Я горжусь своими успехами (Zaharova, 1965, s. 45). **Kır.** İyul’ ayının tañ erteni menen biz şaardan kettik (Temmuz ayının sabahı tan ile birlikte şehirden gittik) “Temmuz ayının sabahında bir şehirden ayrıldık” = **Rus.** (Мы) Ранним июльским утром мы выехали из города (Zaharova, 1965, s. 45). **Kır.** Al denizdin ceegi menen cürdü (O denizin kıyısı ile gitti) “O denizin kıyısından gitti” = **Rus.** Он ехал берегом моря (Zaharova, 1965, s. 45).

2.2. Catış cöndömö (Bulunma durum)nün İyelik Anlamında Kullanımı

Rusça iyelik bildiren Родительный надеж (У кого? “Kimde”, У чего “Nede”?) Kırgızcada Catış cöndömö (Bulunma durumu)ye kopyalanmıştır: **Kır.** Silerde Orus tili mugalimi kim? (Sizde Rusça öğretmeni kim?) “Sizin Rusça öğretmeniniz kim?” = **Rus.** Кто у вас преподаватель? (İsayev ve Şenydman, 1988, s. 35).

2.3. Çeyin “Kadar” Edatının Kullanımı

Kır. Biz mektepke çeyin bardık (Biz okula kadar gittik) “Biz okula gittik” = **Rus.** Мы ходили до школы (Sartbayev, 1957, s. 27). Ofiske çeyin basıp cüröm (Ofise kadar yürüyorum). “Ofis’e yürüyorum” (Gümüş, 2014, s. 75).

2.4. Kim/Emne Bolup İştöö “Kim / Ne Olarak Çalışmak” ve Bir Nerse Menen Alek Boluu “Bir şey ile Meşgul Olmak/İlgilenmek” Kullanımı

Bu yapı Rusça Творительный надеж’in kopyalanması ile oluşturulur: **Kır.** Siz emne bolup işteysiz? (Siz ne olarak çalışıyorsunuz?) “Sizin mesleğiniz nedir?” = **Rus.** Чем вы работаете? (Kiyaliyev, 2010, s. 15). **Kır.** Okutuuçu bolup işteyt (Öğretmek olarak çalışıyor) “Öğretmen(dir)” = **Rus.** Он работает преподавателем (Maşrabov, 2015, s. 45). **Kır.** Siz kim bolup işteysiz? = **Rus.** Чем вы работаете? Siz kim olarak çalışıyorsunuz? Siz ne iş yapıyorsunuz? (Nuriahmetova, 2014, s. 343).

Kır. Emne menen aleksiz? (Ne ile meşgulsünüz?) “Ne iş yapıyorsunuz?” = **Rus.** Чем занимаешься? **Kır.** Emne menen alektenesiz? (Ne ile meşgulsünüz?) “Ne iş yapıyorsunuz?” = **Rus.** Чем вы занимаетесь? (Kiyaliyev, 2010, s. 15). **Kır.** Kim sport menen maşıkça, al dayıma özün soo cana sergek sezet (Kim spor ile meşgul olsa o kendini sağlıklı ve zinde hisseder) “Kim spor yaparsa o kendini sağlıklı ve zinde hisseder” = **Rus.** Кто занимается спортом, тот чувствует всегда себя здоровым и бодром (Maşrabov, 2015, s. 137).

2.5. Tarihleme

Kırgızca tarih ifadelerinin sıra sayı sıfatı [(-I)nCI] biçiminde kullanılması Rusça Число “Sayı” ifadesinin ve Rusça tarihlendirme yapısının kopyalanmasından kaynaklanır: **Kır.** Bügün çislonun kancası? Bügün 8- (segizinci) May (Bugün sayının kaçı? Bugün Sekizinci Mayıs) “Bugün ayın kaçı? Bugün 8 Mayıs” = **Rus.** Какое сегодня число? Сегодня 8- (восьмое) мая (Abılayeva, 2003, s. 205).

2.6. Cönündö, Tuuraluu ve Arkıluu “Hakkında” Edatlarının Kullanımı

Rusça Предложный надеж’in edatı O, Об, Обо “Hakkında” nun kopyalanmış biçimidir: **Kır.** Siz tuuraluu köp süylöştük (Sizin hakkınızda çok konuştuk). “Sizden çok(ça) bahsettik” = **Rus.** Мы много говорили о вас (Batmanov, 1938, s. 41).

Rusça açıklama kavramını karşılayan bazı fiiller [Знать “Bilmek”, (По)думать “Düşünmek”, Говорит (Сказать) “Söylemek, Konuşmak”, (На)писатъ “Yazmak” vb.]; Kırgızca Bilüü “Bilmek”, Tüşünüü “Anlamak”, Süylöö “Söylemek, Konuşmak”, Cazuu “Yazmak” vb. fiillerle karşılanır ve Предложный надеж’deki O, Об, Обо edatının Kırgızcadaki karşılığı cönündö, tuuraluu “hakkında” edatlarına kopyalanır (Zaharova 1965, s. 46), (Abılayeva, 2003, s. 94): **Kır.** Manas cönündö bilem (Manas hakkında biliyorum) “Manas’ı biliyorum” = **Rus.** Я знаю о Манасе (Abılayeva, 2003, s. 94). **Kır.** Sen tuuraluu köp oylonom (Sen hakkında çok düşünüyorum) “Seni çok düşünüyorum” = **Rus.** Много думаю о тебе (Biyaliyev, 2000, s. 88). **Kır.** Asan cönündö süylöştük “Hasan hakkında konuştuk” = **Rus.** Говорили об Асане (Biyaliyev, 2000, s. 88). **Kır.** Eki aydan beri al cönündö söz bolunbay kelecataat “İki aydan beri onun hakkında konuştuk” = **Rus.** Уже два месяца о нем ничего не говорится (GKLY, 1987, s. 248).

Rusça Через “Üzerinden, vasıtasıyla” edatı da Kırgızca arkıluu olarak kopyalanmıştır: **Kır.** Men telefon arkıluu baylanıştim (Ben telefon üzerinden iletişime geçtim) “Ben telefonla iletişime geçtim” = **Rus.** Я связался через

телефон (Biyaliyev, 2000, s. 88). **Kır.** *Kattı Marina arkıluu ciberdim* (Mektubu Marina üzerinden gönderdim) “Mektubu Marina ile gönderdim” = **Rus.** *Я отправил письмо через Марину* (Biyaliyev, 2000, s. 88). **Kır.** *Kırgızstan eli tüzdön-tüz tamlektetik biylik organdarı arkıluu; cergiliktüü sisteması arkıluu öz biyligin işke aşırat* (Kırgızistan halkı direkt hükümet organları üzerinden, yerli sistemi üzerinden kendi hâkimiyetini gerçekleştirir) “Kırgızistan halkı direkt olarak hükümet organları üzerinden, yerli sistemi üzerinden kendi hakimiyetini gerçekleştirir” = **Rus.** *Народ Кыргызстана осуществляет свою власть непосредственно; через систему государственных органов, через систему органов местного самоуправления* (Kiyaliyev, 2010, s. 9). **Kır.** *Men coldoşum arkıluu bildim* (Ben eşim üzerinden bildim) “Ben eşimden öğrendim” = **Rus.** *Я узнал через моего товарища* (GKLY, 1987, s. 351).

2.7. Bar “Var”, Cok “Yok”, Emes “Değil” Kelimelerinin Kullanımı

Rusça *Есть* “Var”, *Нет* “Hayır”, *Не* “Değil” kelimeleri barındıran cümleler Kırgızcada da *Bar* “Var”, *Cok* “Yok”, *Emes* (Tügül) “Değil” kelimeleri ile kopyalanmışlardır: **Kır.** *Calpı sapattarı bar adamdar* (Genel nitelikleri var insanlar) “Genel yetenekli / yeteneği olan insanlar” = **Rus.** *У людей есть обычные черты*.

2.8. -IK/-DİK İsimden İsim Yapma Anlamındaki Yapının Kullanımı

Slav dillerinin karakteristik özelliği olan [(-ный, -ний) ekleri ile yazılan] nispet sıfatları Rusçada da mevcuttur (Yenisoy, 1998, s. 86). Rusça *Мужской род*’lu ve Nispet sıfatlarına sahip kelimeler Kırgızcaya genellikle -IK/-DİK isimden isim yapma eki ile kopyalanır: **Kır.** *Klimatı kontinentaldik* “İklimi kıtasal” = **Rus.** *Климат континентальный* (Kiyaliyev, 2010, s. 5). **Kır.** *Mineraldik suu* “Mineral(li) su” = **Rus.** *Минеральные воды* (Kiyaliyev, 2010, s. 46), **Kır.** *Mamlektetik ekzamen* “Devlet sınavı” = **Rus.** *Государственный экзамен* (Kiyaliyev, 2010, s. 115), **Kır.** *Diplotduk iş* “Diploma çalışması” = **Rus.** *Дипломная работа* (Kiyaliyev, 2010, s. 115), **Kır.** *Kontrolduk iş* “Kontrol işi” = **Rus.** *Контрольная работа* (Kiyaliyev, 2010, s. 116), **Kır.** *Finanslık cardam* “Finans yardımı” = **Rus.** *финансовая помощь* (Kiyaliyev, 2010, s. 118).

Bazı Türk dillerinin Rusça sıfat eklerini model olarak sıfatlara eşdeğer ekler geliştirdiği biliniyor bunlar anlam kopyalarını da beraberinde getirdiklerinden dolayı ortaya yeni kelime türleri çıkabilmektedir (Johanson, 2007, s. 35, 97): Nispet sıfatlı mevsim adları aitlik eki (**Kır.** *Taandık müçö*) -ki ile kopyalanmışlardır: **Kır.** *Cazgı* “İlk bahara ait” = **Rus.** *Весний*, **Kır.** *Saykı* “Yaza ait” = **Rus.** *Летний*, **Kır.** *Kışkı suuk* “Kış soğuğu” = **Rus.** *Зимний холод* (Biyaliyev, 2000, s. 45).

Ancak bu yapıların kopyalanmadığı pek çok örneği de belirtmek gerekir. Bu noktada GT.’deki gibi isim tamlaması yapısını korunmuştur: **Kır.** *Avtobus beketi* = **Rus.** *Вокзал автобусный* “Otobüs garı”, **Kır.** *Kıter dükönü* “Kitap dükkânı” = **Rus.** *Книжный магазин* (Kiyaliyev, 2010, s. 50, 92).

2.9. Из Edatının -DAn Eki Olarak Kullanımı

Rusça *Из* (-DAn) edatı bir nesnenin menşeyini veya neden imal edildiğini ifade etmektedir. Kırgızcaya da bu yapı aynen kopyalanmıştır: **Kır.** *Krabdan şakarap* = **Rus.** *Салат из крабов*, **Kır.** *Krevetkadan şakarap* = **Rus.** *Салат из креветок* (Kiyaliyev, 2010, s. 87).

2.10. Boyunça “Boyunca” ve Arkıluu “Üzerinden” Edatlarının Kullanımı

Rusça *По* “Boyunca” edatı Kırgızcaya bazen boyunça bazen de *arkıluu* kelimesi ile kopyalanmıştır: **Kır.** *Esep boyunça* (Hesap boyunça) “Hesap olarak” = **Rus.** *Платить по счету* (Kiyaliyev, 2010, s. 87). **Kır.** *Telefon arkıluu baylanıştı* (Telefon üzerinden iletişime geçtim) “Telefonla iletişime geçtim” = **Rus.** *Я связался по телефону* (Biyaliyev, 2000, s. 88).

2.11. Yönelme Durumu Ekinin Kullanımı

Kırgızca *Барыш cöndömö* “Yönelme durumu” kullanılan *tüşünük* “anlama, bilme” kelimesi Rusça yönelme hâli (*Дательный падеж*) biçimine benzer kullanılmaktadır: **Kır.** *Birok al sır taga ali түшүнүксүз болчу* “Fakat o sır benim için anlaşılmazdı” = **Rus.** *Но этот секрет был мне все еще не понятен* (KA 1) (KTS, 2017, s. 2141).

3. Ünlem Kopyaları

3.1. Şaşırtma

Kırgızcada direkt Rusça etkisi olarak adlandırabileceğimiz şaşırtma, olumlu/olumsuz tepki vb. içeren pek çok ünlem kopyalanmıştır: **Kır.** *Şaytan algır* = **Rus.** *Черт возьми*. **Kır.** *Kudayım oy* (Ay Tanrım benim) “Aman Allahım” = **Rus.** *(О) Боже мой* (Kiyaliyev, 2010, s. 30) **Kır.** *Açuulanbañız* (Kızgın olmayın) “Sakin olun” = **Rus.** *Не сердитесь* (RKR, 1988, s. 46).

4. Sentaks Kopyaları

4.1. Rusça *Чмо* Kelimesinin Ulaş Olarak Kopyalanması

Türkiye Türkçesinde *-DIğInI/-(y)AcAğInI* biçimine karşılık gelen yapının Kırgızcada aktif olarak Rusçadan yapılan kopya biçimi kullanılmaktadır.

Kır. *Men oyloym, siz ertej keleşiz* (Ben düşünüyorum, siz yarın gelirsiniz) “Ben yarın gelirsiniz diye / Ben yarın (sizin) geleceğinizi düşünüyorum” = **Rus.** *Я думаю, что вы придете завтра* (Arvas, 2022, s. 6).

5. Kişi Adlarının Kısaltılması ve Rusça Dişil Adlardaki Müenneslik (-A/-YA) Biçiminin Kopyalanması

Tıpkı Rus özel adlarında olduğu gibi Kırgız özel adları da belirli standartlarda kısaltılabilmektedir. Erkek adları: *Bolot-Boke, Kadirbay-Kake, Temir-Temike, Çıñız-Çike, Raykan-Rake, Nurbek-Nuke*. Kadın adları: *Carkın-Cakin, Cıldız-Cıkı, Gülmira-Gükü, Saykal-Sakin, Süyünbübü-Süköş, Aşya-Aşyake* (Alımova ve Musayev, 2005, s. 23). Krş. *Dima < Dimitri, Saşa < Aleksandr(a), Nastya < Anastasya, Sveta < Svetlana* vd. Rusça *Natalya, Ol’ga, Mariya, İrina* vd. dişil isimlerde olduğu gibi Kırgız dişil adları da müenneslik *-a* ya da *-ya* eklerini alabilmektedir: *Aygül / Aygul’ > Aygülya / Aygul’ya* vd. Müenneslik eki sonucu değişen dişil adlar da vardır: *Nur(i)ya < Nur-(i)ya, Zarina < Zerrin-a, Aydana < Aydan-a*.

Sonuç

Kırgızcanın Rusçadan yaptığı hem anlam kopyalarının hem de morfosentaktik ve sentaktik kopyaların bir dil yakınlaşması (language convergence) olduğunu yukarıda tasniflenen veriler göstermektedir. *İDD*’de ortaya çıkan *KK*’ların “purist”ler tarafından alıcı dilin dil bilimsel normlarını saptırdığı ve iletişimi bozduğu olarak dile getirilse de bu yapıları dillerin kendi iç gelişmeleri olarak değerlendirmek de mümkündür. O zaman *KK*’nın olumsuz çağrışımları da değerlendirmeden değerlendirmeye göre değişecektir.

Kırgızcanın Rusçadan yaptığı öyküntülerin Kırgızca’yı Rusçaya yaklaştırdığını sadece olumsuz bir yönelim olarak değerlendirmek dil bilimsel açıdan doğru değildir. Rusçanın zengin edatlara ve bu edatlarla oluşturulmuş zengin ifade tarzlarına sahip oluşu bir yönüyle Kırgızca’yı zenginleştirdiği de söylenebilir. Üstelik bu konuda göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus Kırgızca-Rusça dil temaslarının yoğunlaştıkça (ve dolayısıyla Kırgız toplumunda iki dillilik arttıkça) Rusçadan kopyalanan kelimelerde standartlaşma meydana gelmesi ve bu kelimelerin kalıcı olması doğal bir sonuçtur.

Kırgızcanın bazı morfosentaktik yönlerden Rusçaya yaklaşması Türkiye Türkçesi bakış açısına göre olumsuz bir nitelik taşısa da dil bilimsel açıdan Türkiye Türkçesi merkezli bir değerlendirme kabul edilemez. Zira Rusça alıntılara karşı teklif edilen tönkörüş, köñtörüş, özgörüş gibi kelimelerden birçoğu Kırgız yazı dilinde yer bulabilmiş değildir. Özellikle *Исходный падеж*’e benzetilerek yaygınlık kazanan yer gösterme durumunda boyunca; devam eden hareketlerde menen, arkılıu edatlarının kullanımı **Kır.** *Tokoy arkılıu bardık* “Ormanın içinden (geçerek) gittik” = **Rus.** *Мы шли лесом* cümlesini Rusçaya etkisi dışında GT sentaksına göre *Tokoydon bardık* “Ormandan gittik” olması gerektiği şeklinde tasarlamak her zaman doğruyu yansıtmayabilir.

Dil bilimine göre dil ilişkilerinde etki derecesine herhangi bir (yapay) sınırlama söz konusu olamaz. Bu kurala dil değişimlerinin önceden kestirilemez olduğu gerçeği de eklenmelidir. Kırgızca bazı dil bilgisi yapılarıyla Rusçaya yaklaşmıştır. Belirtmek gerekir ki bu durum nesiller arasında iletişim kopukluğuna yol açacak düzeyde değildir. Üstelik Rusça tüm Eski Sovyet ülkelerinin ortak iletişim dili olmasının bu tarz bir netice ortaya çıkarması bir realitedir ve bu durum Kırgızcanın birincil özelliklerinden biri olarak kabul edilmelidir. Kırgızca öğrenecek olan Türkiye Türkçesi konuşuru (aynı şekilde Türkiye Türkçesi öğrenecek olan Kırgızca konuşuru) da bu durumu göz önünde bulundurmalıdır. İletişimde zamana ve mekâna göre farklı derecelerde kopyalama sergileyen dil yapıları vardır. *KK*’yı harici bir kısıtlama ya da yapay bir etki olarak görmenin yanında alıcı dilde iletişimi kolaylaştıran, iletişim ihtiyacını karşılayan olgu olduğu da dil bilimsel bir gerçektir.

Kısaltmalar

ay.: Aynı

GT.: Genel Türkçe

Kaz.: Kazakça

KB: K. Bekturganova

Kır.: Kırgızca

KS2: K.Sıdıgalıyev

KT: Kırgız-Tuu

KTS: Kırgızça-Türkçö Sözdük

Özb.: Özbekçe

Rus.: Rusça

Tac.: Tacikçe

Y. Uyg.: Yeni Uygurca

Kaynakça

Abduldayev, E. (1998). *Azırkı Kırgız tili*. Kırgızstan.

Abılayeva, N., İbragimov, S. ve Sarılbekova, Z. (2003). *Kırgız tili II*. Mamlekettik Til Cana Entsiklopediya Borboru.

Aikhenvald, A. Y. (2003). Mechanisms of change in areal diffusion: new, morphology and language contact. *Journal of Linguistics*, 39(1), 1-29.

Aksan, D. (1961). Anlam alışverişi olayları ve Türkçe. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten-*, (9), 207-273.

Alımova, A. ve Musayev S. (2005). *Kırgız tili 5 okutuu Orus tilinde cürgüzülgön mektepderdin V klassı üçün okuu kitebi*. Biyiktik.

Arvas, A. (2022). Rusçanın Kırgızcaya etkisi: konuşma dili temelinde bazı tespitler. *KutBilim Sosyal Bilimler ve Sanat Dergisi*, 2(1), 1-8.

Auer, P. (2020). *Language contact, pragmatic factor*: Routledge.

Aydoğmuş, E. (2018). Kırgız öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğreniminde yaptıkları yanlışlıklar ve yapılan yanlışlıklar üzerine öneriler (Manas Üniversitesi hazırlık sınıfında okuyan öğrenciler örneğinde). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 51-64.

Baskakov, N. (1966). *O nyekotorih tipologičeskih izmeneniyah v sintaksise sovremennih Tyurkskih literaturnih yazıkov*. Tyurkologičeskiy Sbornik, İzdatel'stvo NAUKA.

Batmanov, İ. A. (1938). *Upotrobleniye padejey v Kirgizskom yazıke, Frunze-Kazan*. Kirgizskoye Gosudatsvennoye İzdatel'stvo Mektep.

Beyşeyev, E. B. (Red.). (1988). RKR= *Russko-Kirgizskiy Razgovornik/Kırgızça-Orusça süylöşmö*. Glavnya Redaksiya Kirgizskoy Sovetskoy Entsiklopedii.

Biyaliyev, K. A. (2000). *Kırgızskiy yazık (Spravoçnyy material)*. Kırgızsko-Rossiyskiy Slavyanskiy Universitet.

Bogorodinskiy, V. A. (1934). *Vvedeniye v Tatarskoye yazıkoznaniye v svyazi s drugimi Tyurkskimi yazıkami, Kazan*. Tatgozisdat Sektor Uçebno-Pedagogičeskiy Literaturı.

Csato, E. A. (2001). Circum-Baltic Languages Volume 1 Past and Present. Östern Dahl and Amaria Koptjevskaja-Tamm (Ed.), *Syntactic code-copying in Karaim* in (s. 271-283). John Benjamins Pub.

Duman, G. B. (2013). Kırgızların Türkiye Türkçesi öğrenirken ad durum biçim birimleriyle ilgili yaptıkları hatalar ve çözüm önerileri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 82-94.

Ertezkoşan, M. (2023). *Kırım Tatarcasında Rusça kopyalar* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

GKLY= *Grammatika Kirgizskogo literaturnogo yazıka çast I fonetika i morfologiya*. (1987). İzdatel'stvo İlim.

Gümüş, M. (2014). *Türkçe ile Kırgızca dil yapılarının dil öğretimi amaçlı karşılaştırması* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Heine K. and Kuteva T. (2003). On contact-induced grammaticalization. *Studies in Language*, 27(3), 529-572.

İsayev, D. ve Şneydman, V. (1988). *Kratkiy samouçitel' Kirgizskogo yazıka*. Mektep.

- Johanson, L. (2002a). Contact-induced change in a code-copying framework. *Language Change*. Mari C. Jones ve Edith Ersch (Ed.), *The Interplay of Internal, External and Extra-Linguistic Factors* in (s. 285-313). Mouton de Gruyter.
- Johanson, L. (2002b). Do languages die of 'structuritis'? On the role of code-copying in language endangerment. *Italian Journal of Linguistics*, 14(2), 249-270.
- Johanson, L. (2007). *Türk dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. (N. Demir Çev.). TDK.
- Johanson, L. (2008). Remodeling grammar copying, conventionalization, grammaticalization. P. Siemund, N. Kintana (Ed.), *Language Contact and Contact Languages* in (s. 61-79). Hamburg Studies on Multilingualism.
- Kaliyeva, Ö. (2010). *Razgovornik Russko-Kırgızskiy/Oruç-Kırgızça süylöşmө*. Bişkek.
- Karaca, O. S. (2010). Kazak Türkçesinde söz dizimi düzeyinde Rusça etkisi. *Turkish Studies*, 5(2), 1192-1209.
- KATG= *Kırgız edebiyatının grammatikası, I bölüm fonetika cana morfologiya*. (1980). İlim Basması.
- KTS= *Kırgızça-Türkçö sözdük* (Arikoğlu, E. vd.). KTMÜ.
- Mamıtov C. ve Sıdıkova B. (2012). *Kırgız tili 7 okutuu orus tilinde cürgüzülgön mektepterin VII klassı üçün okuu kitebi*. Kırgız Ensiklopediyası Başkı Redaksiyası.
- Mamıtova, C. ve Kulumbayeva, Z. (1971). *Azırkı Kırgız tili (leksikologiya)*. Mektep Basması.
- Maşrabov, A. A. (2015). *Kırgız cana Orus tilderinin salıştırma grammatikasının negizderi*. Batken Mamlekettik Universiteti Sülüktüü Gumanitardık Ekonomikalık İnstitut.
- Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge University Press.
- Mc Mahon, M. S. A. (1994). *Understanding language change*. Cambridge University Press.
- Nuriahmetova, A. (2014). Günümüz Kırgız Türkçesinde Rusça unsurlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 333-347.
- Oruzbayeva, B. O. (1996). *Kırgızskiy yazık, Tyurkskiye yazıki* (Tenişev, E. R. Red.). Rossiyskaya Akamdiya NAUK.
- Özeren, M. (2010). Kırgız Türkçesindeki Rusça alıntı sözcükler ve bu sözcüklerdeki ünsüz olayları. *ZfWT*, 2(2), 227-241.
- Saparbayev, A. (2015). *Leksikologiya*. İmak-Ofset.
- Sartbayev, K. K. (1957). *Kırgız tilindegi koşmo süylömdün sintaksisi, cogorku okuu cayıları üçün okuu kuralı*. Kırgızstan Mamlekettik Okuu-Pedagogikalık Basması.
- Şçerbak, A. M. (1961b). *Grammatičeskiy oçerk yazıka tyurkskih tekstov X-XIII vv. İz vostočnogo turkestana*. İdatel'stvo Akademii NAUK SSSR.
- Şçerbak, A. M. (1977). *Oçerki po sravnitel'noy morfologii tyurkskih yazıkov (imya)*. NAUKA.
- Taranov, M. A. (2019). *Slovari tematičeskiy Russko-Kırgızskiy 9000 slov*. İzdatel'stvo TV.
- Thomason, S. (2001). *Language contact an introduction*. Edinburgh University Press.
- Tutova, E. vd. (2020). The processes of Switching and copying code from English into French in popular magazines and on social platforms, Geplat. *Caderno Suplementar*, 3, 1-12.
- Vasil'kova, G. A. (2022). İstoriya sozdaniya i formirovaniya Kırgızskoy grafiki. *Kul'turnoye Naslediye*, UDK, 43-47.
- Yenisoy, H. S. (1998). *Tarih boyunca Slav-Türk dil ilişkileri, Türkçede ve öteki Türk lehçelerinde Slav leksik unsurları*. TDK.
- Yunusaliyev, B. M. (1959). *Kırgızskaya leksikologiya çast I (razvitiyek Kornevıh slov)*. Kırgızskoye Gosudartsvennoye Uçebno-Pedagogičeskoye İzdatel'stvo.
- Zaharova, O. V. (1965). *Sopostavitel'naya grammatika Russkogo i Kırgızskogo yazıkov, Frunze Morfologiya*. İzdatel'stvo Mektep.

Extended Abstract

The Kyrgyz language, for 150 years, has incorporated into Russian grammatical structures. These are both currently and actively used as an adstratum. On the sidelines of creating the Kyrgyz written language, Kyrgyz scholars encountered the Russian language. So learning and translation processes were accelerated, especially after the 1950's. Hence, Kyrgyz language copied a lot of Russian words, phonological, morphological, and syntactic features. Most of them were coming from the attractiveness of Russian. This is the basis of Code-Copy theory. As a scientific language tens of thousands of Russian examples are seen in Kyrgyz spoken language and most of them are reflected in written language as well. Knowing linguistic features based upon Code-Copying are known and determined both in general terms and which one is densified in grammatical structures and vocabulary is important because of the positioning of the Kyrgyz language as an independent language. On the other hand, the determination of the Kyrgyz language's differentiation from the other Turkic languages should be a remarkable issue.

Contact-Induced Language Change and Code-Copying can be proved in every language's history in various ratios. This natural progress is valid for the Kyrgyz language as well. It is a fact that can not be an estimation of Contact-Induced Language Change and Code-Copying is the other issue. Linguistic structure should be accepted as a whole. Field researchers, Turcologists and the learners of Kyrgyz language must know this phenomena. Determined grammatical structures coming from Russian copies would contribute to the learning process of the Kyrgyz language for the other speakers of Turkic languages, especially Turkish. It is important to evaluate Kyrgyz with these features and see them as a language enrichment rather than artificial linguistic development. But generally Turkey Turcology accepts the facts about the artificial progress of the Kyrgyz language. When it is investigated, It turns out that this is not the case. The Kyrgyz language should be evaluated considering the languages it is related to.

Code-Copying theory was first applied by Turcologist L. Johanson. His and É. Á. Csató's studies that, about this topic increased and intensified in the 1990's. These studies were generally concentrated in Karaim, Gagauz, Yakut, Crimean Tatar, Iranian Azerbaijani and the Uzbek dialect of Northern Tajikistan. All of them are peripheric languages and dialects of Turkic languages. After 2000 Turkey's scholars started to investigate and publish a lot of researches including Code-Copying. Even these investigations have increased over the years most of the Turkic language and dialects were not investigated in terms of Code-Copying in detail. As long as these researches increase our knowledge the adstratum and substratum of Turkic languages and dialects will be get deep synchronously. Knowing the typology of the Turkic languages and dialects which are related to the other languages is important in determining which linguistic structure has more attractive features. For this reason, Russian-Turkic, Persian-Turkic, Tadjik-Turkic, Arabic-Turkic, various Balkan languages-Turkic or more generally Iranian languages-Turkic languages, Slavic languages-Turkic languages research main method which comparison method also becomes base in this study. Firstly Following the works comparing the two languages, speaking guides were examined. The structures not included in these works were designed by us. These designs are structures that are often encountered in everyday language.

Russian Code-copies in the Kyrgyz language (especially in terms of syntactic) pull grammatical structures over Russian is a scientific phenomenon On the other hand, evaluating this movement as artificial and negative is a mistake. It is not possible and also it is an error that suggests reconstruction and offers linguistic structure that is not in the Kyrgyz language from point view of non-Russian-effected Turkic languages. From the perspective of Turkic languages that are not under Russian influence, ideas that propose a restructuring and linguistic structure that do not exist in the Kyrgyz language are both a mistake and not possible. The basic scientific approach should be to accept that the Kyrgyz language has realized these structures in one way or another through its internal change. There are more than Russian copies that do not have attractive linguistic features and could not find a place in the Kyrgyz language. Therefore, it cannot be accepted that Code-Copies cause disorder and distortion in linguistic structures neither in Kyrgyz nor in other Turkic languages. All structures that occur in languages in one way or another, from morphemes to syntactic structures, should be evaluated as the internal development of that language. The purpose of this study is to identify these, and to guide researchers who will research and learn the languages in question, and make a contribution to more detailed research to be conducted later. It should not be forgotten that it should be examined for all languages, not just Turkish languages.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from any report or thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.

Kırgız Okuyucuların Kırgız İnternet Medyasında Kullanılan Taklit Olgularına Yönelik Algısı

Kyrgyz Readers' Perception of Precedent Phenomena Used in Kyrgyz Internet Media

Altynai TOKTOMATOVA¹ - Saliya VAYSKANOVA²

1. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, altynai.toktomatova@manas.edu.kg

2. Okutman, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü, saliya.vayskanova@manas.edu.kg

Öz

Çalışma, Kırgızistan'ın internet medyasında evrensel ve ulusal taklit olgularının temsilini analiz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, evrensel ve ulusal taklit olgularının medyada nasıl yansıtıldığını ve Kırgız okuyucular tarafından nasıl algılandığını göstermektir. Araştırmada, internet gazetelerinde gazeteciler tarafından kullanılan ulusal ve evrensel taklit olgularının Kırgız toplumunun sıradan temsilcileri tarafından bilinip bilinmediğine de değinilmeye çalışılmıştır. Hedeflenen amaca ulaşmak için son on yılda yayınlanan internet medya içerikleri incelenmiştir. Super.kg gibi bilgi-eğlence portalından bbc.com gibi dünyanın önde gelen yayın kuruluşuna kadar birçok ünlü internet medyası incelemeye alınmıştır. Ardından, dört farklı türde ulusal ve evrensel taklit olgusunu içeren sekiz metin parçası seçilmiştir. Yapısal bir anket, çeşitli WhatsApp gruplarına dağıtılmıştır. 100 kişilik katılımcı tarafından doldurulan anketin sonuçlarından yola çıkarak araştırmanın bulguları oluşturulmuştur. Tanımlayıcı, çevrimiçi anket ve veri analizi yöntemleri, belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen ulusal ve evrensel katmandaki üç taklit olgusunun %50'nin altında olması, taklit olgularının sadece sözlüksel birimler değil, olgusal, aksiyolojik ve değerlendirici bileşenlerden oluşan zihni yapılar olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte, yine de pek çok şey muhatapların arka plan bilgisine ve bilişsel temeline bağlıdır. Taklit fenomenlerin karmaşık doğasının dikkate alınması ve bilişsel dilbilim, dil-kültür çalışmaları, metin ve söylem teorisi gibi birçok disiplin içerisinde incelenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız İnternet Medyası, Kırgız Okuyucular, Taklit Olgusu, Taklit Metin, Taklit İfade ve Durumlar

Abstract

The article is devoted to the analysis of the universal and national precedent phenomena representation in the Kyrgyz internet media. The purpose of the paper is to show how universal and national precedent phenomena are represented in the media and perceived by Kyrgyz readers. An attempt is made to point out if the national and universal precedent phenomena used by journalists in online newspapers are known to ordinary representatives of the Kyrgyz community. To reach the purpose put forward, Internet media contents published over the last ten years were studied. Many popular Internet media, ranging from information-entertainment portals like super.kg to the world's leading public service broadcasters like bbc.com were investigated. Eight text fragments that included four different kinds of national and universal precedent phenomena were then chosen. A structured questionnaire was distributed to various WhatsApp groups. Based on the survey results filled out by 100 respondents, the findings were developed. Descriptive, online survey and data analysis methods were employed to achieve the stated goals. The fact that the three precedent phenomena of national and universal layers included in the survey got less than 50% proves that precedent phenomena are not just lexical units but mental constructs consisting of factual, axiological, and evaluative components. Still, a lot depends on the background knowledge and cognitive base of the recipients. It can be concluded that the complex nature of precedent phenomena should be taken into consideration, and they should be studied within many disciplines like cognitive linguistics, linguacultural studies, and text and discourse theory.

Keywords: Kyrgyz Internet Media, Kyrgyz Readers, Precedent Phenomena, Precedent Text, Precedent Statement and Situations

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.10416952

Geliş/Received: 09.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayım/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Introduction

In the modern world, precedent phenomena are quite common in the speech of many people. Precedent phenomena are widely used in media by journalists to embellish their speech. Perception of social, national and universal precedent phenomena is included in cognitive base of readers since the sources of precedent phenomena are stories, novels or fairy tales (names of the characters, titles and quotes), historical figures, statements of the popular politicians, aphorisms, names of the popular anecdote characters, names of mythological heroes (Apollo, Achilles, Hector, Hercules, Ariadne, etc.), film titles, slogans, advertising slogans, quotes from songs, proverbs, sayings, phraseological units, folklore, situations that occurred in a particular society and when used in speech, the participants in the conversation understand what they are talking about.

1. Literature Review

Precedent text was first introduced by Yu. N. Karaulov (2010, p. 216) which was described “as (1) significant for a person in cognitive and emotional terms, (2) have a superpersonal nature, i. e. are well known to the general environment of this person, along with his predecessors and contemporaries, and finally, such, (3) an appeal to which it is constant in the discourse of this linguistic personality”. This theory was further developed by famous scientists such as D. B. Gudkov, V. V. Krasnykh, I. V. Zakharenko, D. V. Bagaeva and many others and to describe the text introduced by Karaulov, a new term “precedent phenomena” was proposed by them. Precedent phenomena are divided into four: precedent names, precedent statements, precedent situation and precedent text.

A precedent name is an individual name associated either with a widely known text, usually classified as a precedent one (e.g., Manas, Akytkarachach), or with a situation that is well known to native speakers and acts as a precedent one (Ivan Susanin, Columbus), a name-symbol indicating a certain reference set of certain qualities (Chyngyz Aitmatov, Toktogul) (Gudkov, 2003, p. 108).

A precedent statement is a reproducible product of speech-thinking activity; a complete and self-sufficient unit that can be predicative or not; a complex sign, the sum of values of its components is not equal to its meaning; the cognitive base includes the precedent statement itself. Precedent statements include quotations from texts of various types, aphorisms, proverbs, and sayings (Krasnykh etc., 1997, p. 65).

A precedent situation is a certain “standard”, “ideal” situation associated with certain connotations that has ever existed in reality or belongs to the virtual reality of art created by man (man-made art); the cognitive base includes a set of differential features of PS, meaning PS can be a precedent statement or a precedent name, as well as a non-precedent phenomenon (Krasnykh, 2002, p. 45).

A precedent text is defined as “a complete and self-sufficient product of speech-thinking activity, a (poly) predicative unit; a complex sign, the sum of the values of its components is not equal to its meaning; PT is well known to any average member of the national-cultural community; its cognitive base includes an invariant of its perception; reference to PT is repeatedly renewed in the process of communication through precedent statements or symbols associated with this text” (Krasnykh etc., 1997, p. 64).

Four levels of precedent phenomena highlighted by Gudkov (2003, p. 103-104) are Self-precedents, Socio-precedent phenomena, National precedent phenomena and Universal precedent phenomena. Self-precedents are the reflection in the consciousness of a person of certain phenomena of the world around him, which have a special cognitive, emotional, axiological significance for this person, which is associated with special individual ideas involved in unique associative series. Socio-precedent phenomena are known to any ordinary representative of a particular society and are part of the collective cognitive space. Every society has a certain set of predecessors, unique to it. National precedent phenomena are known to any ordinary representative of a linguistic and cultural community and are part of the cognitive base of this community. Universal precedent phenomena are known to any modern full-fledged homo sapiens and are part of the universal cognitive space of mankind.

2. Materials and Methods of Research

Our purpose was to identify how people perceive national and universal precedent phenomena presented on the Internet media. First the authors studied Internet media content published for the last ten years. Such online newspapers as kadam-media.kg, sayasat.kg, sputnik.kg, kloop.asia, for.kg/news, super.kg and bbc.com were studied. Starting from the least official to the most official online newspapers covering national and international interests and news were investigated. Then 8 text fragments containing four types of precedent phenomena of national and universal layers were selected. A questionnaire was structured and the form was sent to different WhatsApp groups. After the form

was filled by 100 respondents, authors came up with their outcomes. To reach the purpose set forward descriptive, online survey and data analysis methods were used.

1. Ойлоп карасак, азыркы Робин Гуд болуп жаткандар баягы эле элден акча чогултуп жатат, элсом аркылуу... (If we look around, the current Robin Hoods are collecting money from ordinary people, through Elsom...) (Kyrgyz koomu özübüzdü emes, özgönü künöölöp köngön elbiz, 2022).

Robin is a famous folk hero who helped the poor and peasants who suffered because of oppressive forest laws. Because of forest law emitted by Normans many areas became depopulated, peasants had to move to other places. Native nobles fought against Norman tyranny and it was reflected in the folklore as Robin Hood.

2. КР Улуттук китепканасынын Сейрек кездешүүчү жана өзгөчө баалуу басылмалар бөлүмүнүн окуу залында 2019-жылдын 27 сентябрында “XX- кылымдын Гомери” аттуу Саякбай Каралаевдин туулган күнүнүн 125 жылдыгына карата китеп көргөзмөсү окурмандарга тартууланат. (On September 27, 2019, a book exhibition dedicated to the 125th anniversary of the birth of Sayakbai Karalaev called “Homer of XX century” will be presented to readers in the reading hall of the Rare and Specially Valuable Publications Department of the National Library of the Kyrgyz Republic) (20-kylymdun Gomeri, 2019).

Everybody knows that Homer was an outstanding Greek poet; the epic poems like Iliad and Odyssey written by him are the basic works of ancient literature. S. Karalaev is Homer of XX century is a direct quotation of a great Kyrgyz writer Ch. Aitmatov.

3. 2002-жылы “темир айымдын” ден-соолугу начарлап, отставкага кетип, коомдук жана саясий иш-чаралардан баш тартат. (In 2002, the “Iron Lady’s” health worsened, she resigned and refused to participate in social and political events) (“Temir ayim” Margaret Thatcher, 2013).

It’s widely known that the economic policies implemented by Margaret Thatcher, the first female prime minister of the 20th century, are referred to as Thatcherism. The nickname the “Iron Lady” associated with her politics and leadership style was given by a soviet journalist.

4. Ийилчээк «темир айым». Лиз Трасс – Британиянын премьер-министри. Улуу Британияда Консервативдик партиянын лидери болуп, демек өкмөт башчысы болуп Элизабет Трасс шайланды. Британдык жаңы “темир айым” болгусу келип жаткан Тори партиясынын 47 жаштагы саясатчысы салыктарды азайтып, Путиндин тизгинин тартарын убада кылууда. (Flexible “iron lady”. Liz Truss is the British Prime Minister. In Great Britain, Elizabeth Truss was elected as the leader of the Conservative Party, and therefore as the head of government. The 47-year-old Tory politician who wants to be Britain’s new “Iron Lady” promises to cut taxes and rein in Putin) (Iyilcheek temir ayim. Liz Truss – Britaniyanyn jany premier-ministri, 2022).

5. Ал эми быйылкы 31-августтагы эгемендик күнүндөгү желек көтөрүү салтанатында Алмаз Шаршенович жылдагы адатын андан ары улантып, “бер, бер эле дей бербей эл жалпы аракет кылышы керек. Ар бир адам өзүнө, мамлекет мага эмне кылып берди дебей, мен мамлекетке эмне кылып бердим деген суроону бериши керек” деп, митинг, пикеттен башы чыкпай жүргөн “кээ бир элдерди” өчү бардай дагы бир ирет зекип өттү. (And at the flag-raising ceremony on August 31 of this year, Almaz Sharshenovich continued his tradition of the year and reproached “some people” that they should make a concerted effort instead of just ‘asking.’ Everyone should, “ask not what your country can do for you...ask what you can do for your country”) (Eki жүздүүлүкпү je жүзү karalykpy?, 2012).

“My fellow Americans: ask not what your country can do for you - ask what you can do for your country.” was the part of John Kennedy’s inaugural speech that lasted for 14 minutes and best remembered. He did it on January 20, 1961.

6. ... мындан 111 жыл мурда кыргыз саясатында, дипломатиясында өз орду бар “Алай ханышасы” келбес сапарга кеткен. (...” The Queen of Alai”, who has a great role in Kyrgyz politics and diplomacy, passed away 111 years ago.) (Kaza bolgonuna 111 jyl. Kurmanjan datka tuuraluu 13 fakty, 2018).

7. «Нарын дарыясынан крокодил табылды». Жапаров Иманалиевдин кылмыш иши бар экенин айтты. (“Crocodile found in Naryn river”. Japarov said that Imanaliev has a criminal record.) (Japarov Imanalievdin kylмыш ishi bar ekenin aitty, 2020).

8. Абыке-Көбөштүн урпактары элдин башын айлантып, Манас атабыздын сөзүн таластан окутпай жатат. (Descendants of Abyke-Kobosh are confusing people, and don’t let the words of our father Manas be recited.) (Stenogramma vystuplenia A. Atambaeva pered stipendiatami, 2017).

3. Results and Analysis of the Survey

Overall 100 respondents took part in the survey, among them 17.2 % is 15 to 17 year old students, 49.5 % is 19 to 45 year old youth, 23.7 % is 46 to 59 year old middle aged people and 9.7 % is older people.

77.9 % female and 22.1 % male respondents answered the questionnaire, 55.8 % of respondents live in the city, 40 % of which live in the villages while 5.2 % live in small towns.

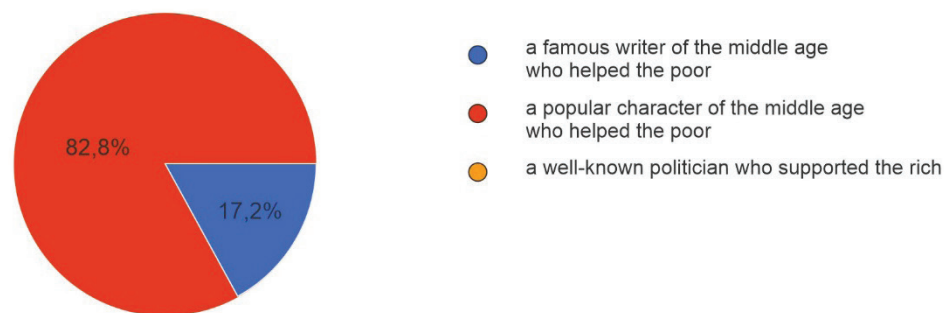
Multiple choice questions were asked to respondents, the authors avoided open-ended questions. Even though 100 persons participated in the survey some questions were skipped by them. After classic demographic questions, questions for precedent phenomena came.

The first question for a precedent name was asked without the context i.e. not presented as in media.

1. Do you know who Robin Hood was?

Do you know who Robin Hood was?

93 replies

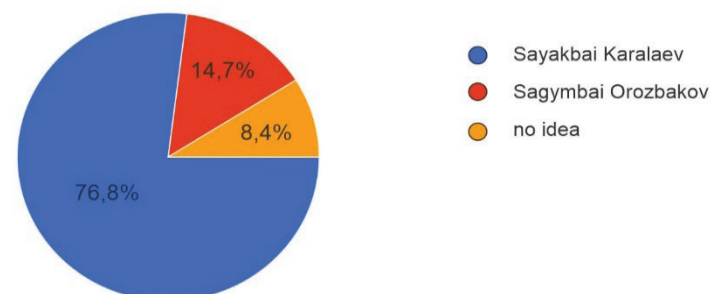
82.8 % answered correctly. A folklore character that stole from the rich and gave to the poor was later featured in literature, cinema and theatre that it became widely known by everybody. In the Kyrgyz media current Robin Hood was used to describe the situation where some people collected money from ordinary people and helped those who were in need on behalf of themselves during Pandemic.

The second question for a precedent statement where the statement made by a great Kyrgyz writer Ch. Aitmatov who used a popular Greek poet's name was asked indirectly.

2. Who is "Homer of XX century" spoken about?

Who is "Homer of XX century" spoken about?

95 replies

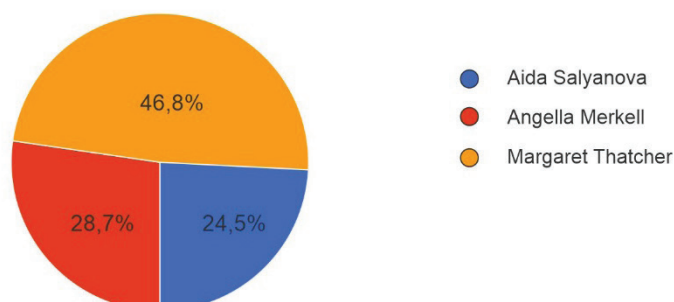
76.8 % of respondents answered correctly. Homer of XX century is a great Kyrgyz improviser of epic "Manas" Sayakbai Karalaev. The popular epic "Manas" recited by S.Karalaev consists of 500 000 lines.

In the third question for a precedent text a short sentence from Internet media was given to learn who the person was spoken about.

3. ...the "Iron Lady's" health worsened, she resigned and refused to participate in social and political events. Who is it about?

...the "Iron Lady's" health worsened, she resigned and refused to participate in social and political events.
Who is it about?

94 replies

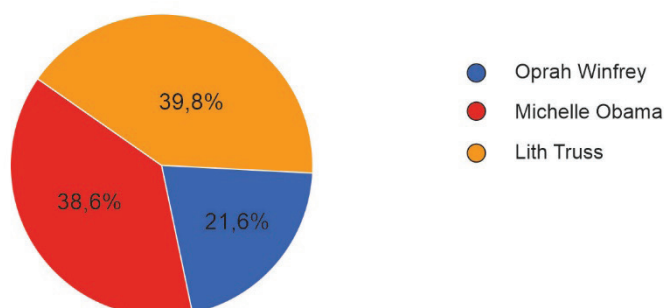
46.8% of respondents gave a correct answer while 28.7 % of respondents think that it is about Angela Merkel and 24.5 % of participants suggested that it was Aida Salyanova who was Prosecutor General and Minister of Justice of the Kyrgyz Republic.

In the fourth question for a precedent situation, a short sentence from Internet media was given to learn who the person was spoken about.

4. ... Britain's flexible "Iron Lady" promises to cut taxes and rein in Putin. Who is it spoken about?

... Britain's flexible "Iron Lady" promises to cut taxes and rein in Putin.
Who is it spoken about?

88 replies

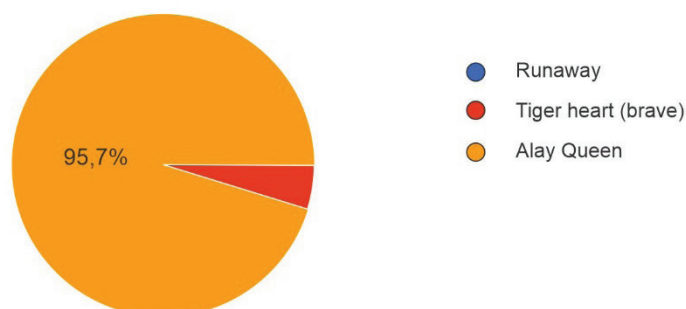
For options an American talk show host, television producer, actress, author, and media proprietor Opra Winfrey, Michelle Obama who is a lawyer, writer, and the wife of the 44th President, Barack Obama and Mary Elizabeth Truss (born 26 July 1975) is a British politician who served as Prime Minister of the United Kingdom and Leader of the Conservative Party from September to October 2022 were given. 38.6 % of respondents marked that it is about Michelle Obama, 21.6 % chose Opra Winfrey while 39.8 % of participants gave a correct answer pointing Liz Truss. This might be explained with the fact that she was a prime-minister of UK for a short period of time. It should be pointed out that out of 100 respondents only 88 of them answered the rest just skipped the question.

The fifth question where a national precedent name for a certain historical personality was asked and 95.7 % of respondents answered correctly.

5. Who do you know Kurmandjan datka as?

Who do you know Kurmandjan datka as?

94 replies

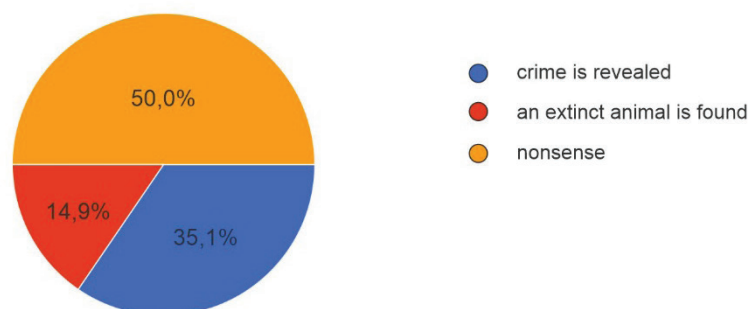

4.3% of participants think that her heart is the lion heart that she is brave. 95.7 % of respondents marked her as a Queen of Alai. She contributed much in the 19th century uniting the Kyrgyz tribes and making a peace with the Russian Empire.

6. The sixth question for a national precedent text sounded what does “a crocodile was found in Naryn River” mean for you?

What does “a crocodile was found in Naryn River” mean for you?

94 replies

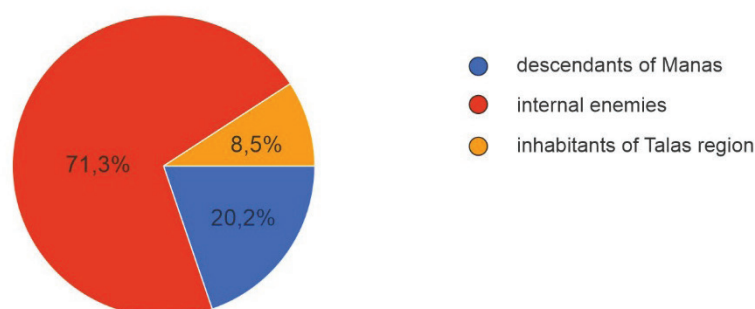

To the surprise of authors, only 35.1 % of respondents marked the correct answer while 50 % marked the nonsense. An ex deputy and ex minister of education Kanybek Imanaliev marked that ‘trying to detect crime committed by me means finding a crocodile in the river Naryn’. Crocodiles don’t live in KG consequently it is impossible to detect any crime carried out by him. Later on in mass media an article called a crocodile was found in the river Naryn was published where his own words were used. Logically respondents might be right because if crime was detected he would be imprisoned but this didn’t happen.

7. The seventh question for a national situation where epic characters and their situation was used is perceived by people very well.

Who do you understand under descendants of Abyke Kobosh are confusing people?

94 replies

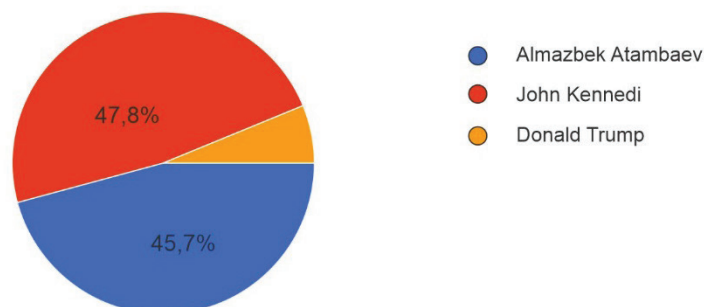
In the epic “Manas” close relatives betrayed the hero Manas and when an unpleasant incident happened in the Talas region in 2017, this event was evaluated as a betrayal by ex president, Almazbek Atambaev as in the epic. He expressed it in his speech at the ceremony of Presidential Scholarship awarding to successful students.

8. The last question for a precedent statement includes the statement that is more confusing. “Ask not what your country can do for you - ask what you can do for your country.” Which politician said this?

“Ask not what your country can do for you - ask what you can do for your country.”

Which politician said this?

92 replies

47.8 % of respondents marked correctly that it was ex president of the USA John Kennedy while 45.7% thought that it was ex-president of KR Almazbek Atambaev. On 31 August, 2012, on Independence Day speech ex-president Almazbek Atambaev used the statement, expressed by 35th President of USA JFK in 1961. He didn't refer in his speech therefore most people think that it's his words.

Conclusion

Among the news items where precedent phenomena were used, 80 % of presented news taken for analysis reflected politics. Having analyzed the results of the survey, the authors are convinced once more that any ordinary Kyrgyz person perceives national precedent phenomena. The fact that half of surveyed respondents marked that “Ask not what your country can do for you - ask what you can do for your country” had been stated by Almazbek Atambaev is because ex-president said this without mentioning whose statement it was. This can be explained with the fact that people living in rural areas might not be interested in politics and most of them might be politically illiterate. Moreover, still background knowledge of each person plays a great role. They heard Atambaev's speech and believed that it was his own words.

It was highlighted by linguists that any fully developed contemporary homo sapiens may recognize universal precedent phenomena, which are a component of humanity's universal cognitive space. But two examples for precedent phenomena of international layers got less than 50 %. They were Margaret Thatcher and Elizabeth Truss. This might be understood that not everyone who was surveyed was good at politics and history. Schoolchildren, youth and middle-aged people marked the well-known contemporaries. Given the full context or while reading Internet media contents they are certain to understand and perceive everything written there.

Having analysed the precedent phenomena awareness of Kyrgyz community, it can be concluded that various approaches should be made and methodology used to explain linguocultural and cognitive nature of complex phenomenon of precedence.

References

- Gudkov, D. B. (2003). *Teoria i praktika mejkulturnoi kommunikatsii*. Gnosis.
- Iyilcheek temir ayim. Liz Truss – Britaniyanyn jany premier-ministri. (2022). Retrieved November 26, 2023, from <https://www.bbc.com/kyrgyz/world-62769084>
- Japarov Imanalievdin kylmysh ishi bar ekenin aitty. (2020). Retrieved November 26, 2023, from <https://ky.kloop.asia/2020/11/24/>
- Karaulov, Yu. N. (2010). *Russkii iazyk i iazykovaya lichnost*. Editorial URSS.

- Kaza bolgonuna 111 jyl. Kurmanjan datka tuuraluu 13 fakty. (2018). Retrieved November 27, 2023, from <https://sputnik.kg/20180201/kurmanzhan-datka-tuuraluu-13-fakty-1037544592.html>
- Krasnych, V. V, Gudkov, D. B, Zaharenko, I. V. and Bagaeva, D. B. (1997). Kognitivnaya baza i pretsedentnye fenomeny v sisteme drugih edinitis i v kommunikatsii. *Vestnik Moskovskogo Universiteta*, 9(3), 62-85.
- Krasnych, V. V. (2006). *Etnopsiholingvistika i lingvokulturologia*. RGB.
- Kyrgyz koomu özübüzdü emes, özgönü künöölöp köngön elbiz. (2020). Retrieved November 27, 2023, from <https://kadam-media.kg/69152/>
- Stenogramma vystuplenia A. Atambaeva pered stipendiatami. (2017). Retrieved November 28, 2023, from <https://www.for.kg/news-454131-ru.html>
- Eki jüzdüülükpü je jüzü karalykpy? (2012). Retrieved November 26, 2023, from http://www.sayasat.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=20216&catid=9&lang=kg&Itemid=104&limitstart=0
- “Temir ayim” Margaret Thatcher. (2013). Retrieved November 26, 2023, from <https://www.super.kg/article/show/21687>
- 20-kylymdun Gomeri. (2019). Retrieved November 26, 2023, from <http://nlkr.gov.kg/news/20-kylymdyn-gomeri/>

Çalışmanın yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The authors has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from any report or thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by two authors.

İran'ın Komican İlçesinin Toponimlerine Genel Bir Bakış A General Overview of the Toponyms of Komijan County, Iran

Ehsan GHASEMKHANI¹ - Naser B. KARİMİ²

1. Uzman, e.ghasemkhani@gmail.com
2. Uzman, toponimist@gmail.com

Öz

Somut olmayan kültürel mirasın en önemlilerinden biri olan yer adları, herhangi bir bölgenin diline, tarihine ve coğrafyasına ilişkin dikkate değer bilgiler içermektedir. Bu çalışmada, İran'ın Markazi ilinde yer alan Komican ilçesinin 57 yerleşim bölgesinden (2 şehir ve 55 köy) toplanan 2678 mikrotoponim analiz edilerek araştırılmıştır. Komican ilçesinde Türk dilinin tehlike altında olduğu göz önüne alındığında, bu bölgeye ait birçok mikrotoponimin de giderek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olması, bu araştırmanın yapılmasının gerekliliğini açıklamaktadır. Sonuçlara göre, mikrotoponimlerin sıklığı ile her köyün coğrafi konumu arasında anlamlı bir ilişki vardır yani dağlık köylerde bulunan mikrotoponimler genellikle sayı olarak daha fazladır. İncelenen oykonimlerin yerel ve resmî telaffuzları arasında gözlenen farklılık, bazen resmî isimlendirme aşamasında yerel ismin tahrif edilmesi sonucuna neden olabilmektedir. Oykonimlerin yapısında kullanılan topoformantlar önemli bir çeşitlilik göstermektedir; bu da onları en azından topoformantsız oykonimler, abad veya ava topoformantlı oykonimler, hidrotopoformantlı oykonimler ve diğer tür topoformantlı oykonimler olmak üzere 4 farklı grupta sınıflandırma olanağı sağlar. Sözcüksel ve yapısal açıdan bakıldığında mikrotoponimlerin çoğu Azerbaycan Türkçesine aittir. Toplanan mikrotoponimlerin 1300'den fazla örneğinde oronimler sıklıkla görülmekte bunu hidronimler ve dromonimler takip etmektedir. Anlamsal olarak, tanımlayıcı adlar, antropotonimler, fitotoponimler ve zootoponimler sırasıyla en yüksek orana sahiptir. Şunu da belirtmek gerekir ki, 100'den fazla toponimin dilsel bağlantısı şu anda belirsizdir ve bu durum bağımsız çalışmalar gerektirmektedir. Çünkü bölge ve komşu bölgelerde bilinmeyen bir dil katmanının var olma ihtimalini de yükseltebilir.

Anahtar Kelimeler: İran, Merkezi İli, Komican İlçesi, İsimlendirme Motivasyonları, Mikrotoponim

Abstract

Toponyms, as one of the most crucial intangible cultural heritage, contain a piece of remarkable information related to the language, history, and geography of any region. In this research, the microtoponyms of Komijan County, located in Markazi province of Iran, have been investigated through collecting and analyzing 2678 microtoponyms from 57 residential areas (2 cities and 55 villages) of this county. Given the fact that the Turkish language in Komijan County is in danger, many microtoponyms of this region are also in danger of gradually disappearing, which explains the necessity of conducting the present research. Based on the results, there is a significant relationship between the frequency of microtoponyms and the geographical location of each village, i.e., mountainous villages often have more microtoponyms. The observed difference between the local and official pronunciation of the studied oykonyms can sometimes display the distortion of the native name at the stage of the official naming. The topoformants used in the structure of the oykonyms indicate a significant diversity, which at least provides the possibility of classifying them into 4 different groups, including oykonyms without topoformant, oykonyms with Abad or Ava topoformants, oykonyms with hydrotopoformants, and oykonyms with other kinds of topoformants. From a lexical and structural point of view, most of the microtoponyms belong to Azerbaijani Turkish language. In terms of nature, oronyms are the most frequent with more than 1300 cases, followed by hydronyms and dromonyms. Semantically, descriptive names, anthropotonyms, phytotoponyms, and zootoponyms have the highest frequency, respectively. It should be noted that the linguistic affiliation of more than 100 toponyms is currently uncertain which requires independent studies. Because it may raise the possibility of the existence of an unknown language layer in the region and adjacent areas.

Keywords: Iran, Markazi Province, Komijan County, Naming Motivation, Microtoponym

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.10429162

Geliş/Received: 15.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayım/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Introduction

As one of the main cultural heritage of human beings, toponyms (geographical names) reflect the observations, experiences, worldviews, and various beliefs of the ancient people (Makhmudovna Ismatova, 2021, p. 1025). In general, it can be declared that toponyms express the level of thinking and the type of insight of the people who created them toward themselves, nature and the forces in nature (Tameh, 2020, p. 239).

Toponymy or the study of geographical names is known as the common point of the three major fields; linguistics, geography, and history. It means that toponymic studies will not be sufficiently effective unless they consider these characteristically diverse fields simultaneously (Narzilloveva, 2023, p. 11). Concentrating on the etymology, meaning, and origin of toponyms or examining patterns of the toponyms of a region are two basic ways of conducting toponymic researches (Tent, 2015, p. 65). Researchers also pay attention to the evolution and changes that occurred in using toponyms on local, regional, national, and international scales (Alasli, 2019, p. 2).

Regardless of the type of toponyms, macro and micro toponym are two terms containing the concept of the size of the object and the extent of the area in which the object is known (Refahi Alamdari, 2014, p. 98). From the perspective of determining the culture of location naming and supporting the language of a human society, conducting microtoponymy researches is considerably important (Şahin, 2011, p. 1748). The authors define *microtoponyms* as those geographical names given to all mostly natural and man-made objects in a small geographical area (territory of a village), and include a wide range of oronyms, hydronyms, oykonoms, phytonyms, zootoponyms, etc. The need to microtoponyms surveys is the existence of a significant number of valleys, hills, springs, wells, gardens, and fields that cannot be accessible on any map (Torayeva etc., 2023, p. 8).

The present research was conducted to collect and examine the microtoponyms of Komijan County. The studied area, known in the past as Borchalu or Bozchalu region, is located in the west of Markazi province of Iran, on the border of Markazi and Hamadan provinces. There are Hamadan and Famenin Counties in the west of Komijan County, Saveh County in the north, Khondab County in the south and Farahan County in the east. The majority of people inhabiting Komijan County are Turkish, except for three villages (Gün and Kasımhane, 2023, p. 100). Based on the latest national survey of Iran in 2016 the population of Komijan County was 36441 (URL-1). This region is geographically in the continuity of the geographical territory of the Turkic-speaking people in the northwest of Iran. The Turkish language spoken in the western regions of Markazi province, including Komijan and Khondab Counties and Nowbaran district of Saveh County in terms of dialectology is similar to the dialect of the Turks of Hamadan province (Komijani Bozcheloei etc., 2022, p. 210).

So far, few studies have been done on the linguistic properties of the Turkish language of Komijan County. For instance, Tayebeh Ghasemkhani (2012) investigated a special feature of the dialect of Fazlabad village located in the county. Considering the fact that the native people's language is endangered seriously, and due to the gap generation and the migration of the youth to the big cities, the possibility of the gradual disappearance of a significant part of the toponyms belonging to the region is not unimaginable. Therefore, carrying out researches related to the toponyms of this county is very important both linguistically and culturally. Up to now, there have been no comprehensive researches on the toponyms of Komijan region. As an example, Hadi Zeyghami (2017) devoted his Master's thesis to the study of the toponyms of Komijan County, but this study only examined 44 oykonoms of the area and does not discuss the microtoponyms of the county. On the contrary, the current research includes all the microtoponyms of cities and villages of the studied area except the three Tati-speaking villages of Vafs, Chehreqan, and Fark. This project introduces 2678 numbers of microtoponyms with special attention to their accurate registration for the first time.

Although conducting a comprehensive research and accurate classification of the microtoponyms of Komijan County seems very desirable, considering the high volume of collected toponyms and the possibility of examining these data from various perspectives, the main purpose of this article is just to introduce the microtoponyms of the county along with their general examination and more detailed investigations are postponed to future researches.

1. Methods

The data of the current research were collected in two periods 2020-2021 and 2022-2023. The Microtoponyms were collected through audio files via field visits and conversations with elderly and middle-aged people living in all over Komijan County.

According to the latest national survey of Iran (URL-1), Komijan County is composed of 62 population centers (cities and villages), and twelve of these places have been reported to be uninhabited. In the process of data collection, in

addition to the inhabited villages, it was also attempted to collect the toponyms of uninhabited villages. The result was successful in relation to seven villages (Asemabad, Bolagh-e Reza, Jafarabad, Qazuq, Seyedabad, Shad Qaleh, and Yusef Kahriz) and unsuccessful in the case of five villages (Ebrahimabad, Akbarabad-e Amrabi, Hasanabad, Keshneabad, and Rahmatabad). It should also be mentioned the three villages of Anar, Issaabad, and Qaleh-ye Mohammadabad-e Shokrayi, although their names are not available in the mentioned list, their microtoponyms were collected. The reason for this is that these villages have been merged into Komijan and Milajerd cities due to the cities expansion, in recent years.

Another issue that researchers encountered during the data collection process was the assignment of more than one name to a geographical location by native people. In such cases, all the names used were recorded separately. Among such cases, we can mention *Dövəyayulan/Dövələn* (Milajerd¹), *Doldol/Hərambaşe* (Amereh), *Yuxaredəgirman/Başqələ Dəgirman* and *Yoxarearx/Başarx* (Anar), *Yəyaxan Mələse/Xan Mələse* (Fathabad), *Balaməmməd Bağel/Məşməhəmməd Bağel* (Qaleh-ye Mohammadabad-e Shokrayi), *Qələ/Qasımخان Qələse* (Fazlabad), *Quzay/Otay* and *Günəy/Butay* (Meydanak), *Aşşağəməhəl/Aşşağəqala* and *Yuxarəməhəl/Yuxarəqala* (Estahri).

To find out the meanings of some of the toponyms, local informants have been consulted continually. Also, examining the large-scale geographical maps was necessary for a better understanding of the geographical aspects of local road names; hence we used 1/50k topographic maps of the National Cartographic Center of Iran for this purpose.

Due to the existence of some words from Tati language in the microtoponyms, especially for the villages adjacent to the 3 Tati-speaking villages, and the existence of some semantically uncleared lexicon, we also checked Tati dictionaries, especially for probably descriptive local terms.

Finally, collected microtoponyms for each village were registered separately which is accessible in the appendix section, at the end of the paper. It is worth noting that all the toponyms have been written based on the instructions of the encyclopedic dictionary of toponyms of Azerbaijan (2007) and in order to preserve the dialectological aspects, the toponyms have been registered with an emphasis on indigenous dialect.

2. Results and Discussion

2.1. Frequency and Distribution of Toponyms

In terms of the spatial distribution of toponyms, by dividing the number of toponyms collected from the entire region (2678) into the number of studied locations (57), the approximate number of 47 toponyms for each location is achievable, which is an acceptable number for the analysis of Komijan County from the toponymy point of view.

Based on the examination of the results presented in Table 1, in 4 cases, the number of collected toponyms is higher than 100, which respectively includes the cities of Komijan and Milajred as the main population centers of the county with 170 and 147 toponyms and the villages of Amereh and Chal Mian with 123 and 108 toponyms. In comparison, in the case of Mehdiabad, Susanabad, and Bolagh-e Reza villages with 9, 7, and 5 toponyms, respectively, the number of collected toponyms is less than 10, indicating the lowest number of collected toponyms for a location in the present research.

From a geographical perspective, Komijan County consists of two areas, mountainous and plain. It is remarkable that this issue has been reflected obviously in the abundance of microtoponyms of the villages of the region, in such a way that the number of toponyms collected from the villages located in mountainous locations is generally greater than the majority of the villages located in the plains of the county. The reason for this is the variety of geographical phenomena in mountainous areas (for example, mountains, valleys, hills, springs, ponds, etc.) which causes the creation of more toponyms. For instance, all villages with more than 90 microtoponyms are located in mountainous areas. These cases include Amereh with 123, Chal Mian with 108, Seyjan with 98, and Meydanak with 92 toponyms. This is contrary to the fact that the number of toponyms of the majority of the villages located in the plains of Komijan County is less than 60 (e.g. Fazlabad, Khomar Baghi, Esfandan, Kheyraabad, and Asemabad with 57, 43, 34, 25, and 19 toponyms). In addition, some factors like the difference in the area of each village/city and the level of cooperation received from the residents had been very effective in increasing the number of toponyms collected for each location.

¹ The names in parentheses indicate the formal names of the respective villages and cities.

Table 1: General Statistics of Microtoponyms of Komijan County Based on the Villages and Cities.

Row	Formal Name	Local Name	Number of Toponyms
1	Aqcheh Kahriz	Ağcakəriz	21
2	Akbarabad-e Amrabadi	Əkbərabad Qələse	0
3	Aliabad	Əliabad	11
4	Amereh	Amara, Avarey	123
5	Anar	Ənar, Enar	61
6	Asemabad	Asemabad	19
7	Bolagh-e Reza	Razabulağə	5
8	Chalabi	Çələbi	25
9	Chal Mian	Çalmıyan, Çalemiyan, Çəlmıyan	108
10	Chabar	Çabar	33
11	Darreh Sabz	Qurddəlige	17
12	Ebrahimabad	İbramabad	0
13	Emamzadeh Abbas	İmamzada Abbas	36
14	Esfandan	İsfənnan	34
15	Estahri	İseyre, Hiseyre	47
16	Famarin	Pamərin	35
17	Farisabad	Fersava	65
18	Fathabad	Fətəvad	60
19	Fazlabad	Pətlava, Pellava	57
20	Qaleh-ye Mohammadabad-e Shokrayi	Məmmədabad Qələse, Qala	51
21	Qareh Gol	Qaragöl	42
22	Qazuq	Qazuq	24
23	Hasanabad	Həsənabad	0
24	Hoseynabad	Hüseynabad, Hüseynabad-e Şükrayi	39
25	Isaabad	İsava, İsabad	60
26	Jafarabad	Cəfərabad	24
27	Kalvan	Kəlvan	45
28	Keshneabad	Küşnə	0
29	Khatamabad	Xanabad	35
30	Kheyraabad	Xeyraabad	25
31	Khomar Baghi	Xumarbağə	43
32	Khosrow Beyg	Xosrobəy	74
33	Komijan	Kumuzan, Kumzan, Komzan	170
34	Kutabad	Kutabad	29
35	Mahmudabad	Mamudabad	24
36	Mehdiabad	Meydiabad	9
37	Meydanak	Meydənək	92
38	Milajerd	Miləgird, Milagerd	147
39	Nahr-e Poshteh	Neyrapüşta, Nərəfştə	55
40	Parkak	Pərkək	26

41	Rahmatabad	Rəhmətabad	0
42	Rastgordan	Razgürdan, Rasgürdan,	34
43	Rowshanai	Rüşnaye	54
44	Sabzabad	Səbzabad	15
45	Samqavor	Sumovur, Sumavur, Simavur, Suavər	62
46	Sardarabad	Sərdərabad	14
47	Seyyedabad	Seydava	20
48	Seyjan	Seyzan	98
49	Shad Qaleh	Şəqqələ, Şaqələ	24
50	Soluklu	Sülüklü	32
51	Suran	Suran	37
52	Susanabad	Susənabad	7
53	Tarlan	Tərlan	78
54	Takyeh	Təkyə	56
55	Ud Aghaj	İdəağace	31
56	Validabad	Vildava	31
57	Valazjerd	Vələzgar	53
58	Yasavol	Yasavul	53
59	Yasbolagh	Yastıbulax	80
60	Yengi Molk	Yengimülk	56
61	Yusef Kahriz	Usubkərizə, Yusufkərizə	46
62	Zadeqabad	Zava	23

2.2. Examination of Oykonyms

At first glance, the difference between the local form of the oykonyms of Komijan County and their official equivalents would be understandable. Sometimes this difference is only in pronunciation (e.g. *Famarin/Pamərin*), but in some cases, there is a complete difference between these names. At least, a part of these differences are due to the lack of proper understanding of officials about the language and culture of the people living in the region, causing them choose inappropriate toponyms. As an example, the name of the village *Qurddəlige* was first changed to its Persian equivalent, *Darreh Gorg*, which means *the valley of wolf* before the Iranian revolution, and then it was completely distorted from its nature and changed to *Darreh Sabz* which means *green valley* in Persian (Gün and Kasımhane, 2023, p. 111). It is noteworthy that the existence of the word *qurd* meaning *wolf* in this oykonym is in accordance with the zoogeography of this village and most likely has its roots in the sanctity of the wolf in the culture of Turks (Mezkit Saban, 2020, p. 234). As another examples, we can mention *İdəağace* and *Yastıbulax* oykonyms which in Turkish language have the meaning of *Russian olive* and *slow-moving spring*, respectively. These meaning are completely in accordance with the field facts such as the phytogeography and physical geography of the region and the naming culture of Turkish language, the main native language of Komijan County. However, these concepts are not visible in the distorted official names.

Based on the local pronunciation, oykonyms of Komijan County can be divided into 4 main categories from the perspective of toponym types. First, the oykonyms without toponymants (*Amara, Ənar, Çələbi, Çabar, İsfənnan, İseyre, Pamərin, Qazuq, Kəlvən, Küşnə, Xosrobəy, Kumuzan, Miləgird, Pərkək, Razgürdan, Rüşnaye, Sumovur, Seyzan, Şəqqələ, Sülüklü, Suran, Tərlan, Vələzgar, and Yasavul*); second, the oykonyms with toponymants *Abad* or *Ava* (*Əkbərabad Qələse, Əliabad, Asemabad, Fərsava, Fətəvad, Pətlava, Mammədabad Qələse, Həsənabad, Hüseyinabad, İsava, Cəfərabad, Xanabad, Xeyrabad, Kutabad, Mamudabad, Meydiabad, Rəhmətabad, Səbzabad, Sərdərabad, Seydava, Susənabad, Vildava, and Zava*); third, the oykonyms with hydrotoponymants (*Ağcakəriz, Razabulağə, Qaragöl, Yastıbulax, and Usubkərizə*), and fourth, the oykonyms which comprise some words that can be assumed as a toponymant, but not necessarily for oykonyms (*Çalmıyan, Qurddəlige, İmamzadə Abbas, Xumarbağə, Meydənak, Neyrapüştə, Təkyə, İdəağace, and Yengimülk*).

In relation to the first group and, to some extent, the second group, although the meaning of some of the oykonoms is completely or partially clear, in the case of other part, this meaning is not obvious. In terms of the oykonoms containing the topoformant Abad or Ava the tradition of the geographic names registering in Persian official texts is in an order that the Ava topoform term is considered as a variant of the Abad topoform term, so all oykonoms with Ava, have been recorded as Abad, in almost all governmental and official documents of Iran. But some researchers suppose the word Ava is an independent topoform from Turkish language (derived from the word Oba/Ova which means residential area) (Refahi Alamdari, 2014, p. 129). In the area, in 15 cases out of 17 oykonoms containing the Abad topoformant, the meaning of the first part of the oykonym is definitely clear, from the common personal names, such as Hüseyin+abad, but about the oykonoms with Ava (*Fersava*, *Pətlava*, *İsava*, *Seydava*, *Vildava*, and *Zava*) the situation is different and the meaning of the first part of them is not easily understandable and requires further clarification. It seems that this difference, confirms the second group's idea regarding the origin of Ava. About the third group, the names of five villages contain hydrotoponymic terms as follows: *Göl*/lake (1 case), *Bulax/Bulaq*//spring (2 cases), and *Kəriz/Kəhriz*//Aqueduct (2 cases). In the fourth group, we face the presence of topoformants such as *Çal*, *Dəlik*, *İmamzada*, *Bağ*, *Meydən* (*Meydan*), *Püşta*, *Təkyə*, *Ağac*, and *Mülk*.

2.3. Semantic Study of Microtoponyms

The classification and typology of toponyms have always been one of the most frequent topics of anonymous experts in the last century, and various categories have been proposed. In most of these classifications, there are many unsolved problems, especially the overlapping of some groups. A large part of these issues is, in fact, the inherent issues of the toponyms categorization. Different aspects and domains of naming are like a multidimensional matrix interwoven and cannot be divided into a simple division in which both preserving its generality and clarity, and at the same time keeping sufficient accuracy in distinguishing various types of toponyms from each other. This problem is more evident in the division of microtoponyms, which necessarily have a lower influence on the standard language of a region compared to macrotoponyms and oykonoms.

The microtoponyms of our data set show a wide variety of different semantic types. However, nearly one hundred microtoponyms are still semantically unclear to us. A general review shows that regarding the nature of the toponyms, the largest number of studied microtoponyms are oronyms (more than 1300), hydronyms (more than 400), and local road names (near to 300), respectively.

Every toponym is a name chosen for an *object* and regardless of all structural, morphological, and syntactic aspects, it tries to identify the *object* through its description or attribution to another object or a combination of them. The motivation for place naming in the studied region can be summarized as follows:

Unknown groups, are the microtoponyms whose meaning is not clear to us. Although their number is so less regarding total number, they are very important and may help us better distinguish of toponymic layers of area. In this category, some examples like, *Barqus*, *Humuz*, and *Geyvər* (Amereh), *Mafur* (Meydanak), *Bərzə* (Zadeqabad), *Vən Yole* and *Viç Qəyəsə* (Yusef Kahriz), *Eynəbar* (Samqavor), *Biznicird* (Khosrow Beyg), *Niligird* (Komijan), *Bərnabad* (Isaabad), and etc. can be mentioned. It should be noted that Komijan County is a connecting zone between the center of Iranian plateau and Zagros Mountains which has played a role in cultural exchanges historically. Also, archaeological studies indicate that the history of human habitation in this area goes back to the Chalcolithic period (Shirzadeh etc., 2013, p. 51, 53). Therefore, the existence of various and sometimes unknown language layers in this region seems reasonable.

One of the main groups of microtoponyms refers to human name: 1- Personal name {*Yəhya Bulğə* (Amereh), *Mədəle Quzeyə* (Amereh), ...}, 2- Family name {*Pulatle Nərmane* (Amereh), *Kəlbəsənnə* (Tarlan), ...} 3- Ethnic name {*Xələc Yole* (Komijan and Anar), *Ərəb Yurde* (Milajerd), ...} 4- Title (social, administrative, military, religious, etc.) names {*Sərhəng Bağə* (Anar), *Həsənbağ Arxace* (Tarlan), ...} and 5- Legendary and historical name {*Harun-o-Qarun Xərməne* (Chal Mian), *Rüstəm İzə* (Samqavor), ...}. Total number of these types of toponyms is nearly five hundred. The lexical origin of personal names, in order of frequency, is from Arabic to Turkish and Persian languages.

More than two hundred of the microtoponyms are phytonym and refer to type of plants {*İdəle* (Amereh, Qaleh-ye Mohammadabad-e Shokrayi, and Milajerd), *Biyanı* (Valazjerd), ...} and 140 ones are referring to wild or domestic animals {*Tülke Dərəsə* (Chalabi and Isaabad), *Davar Yatağı* (Farisabad), ...}. There are also other types of semantic motivation such as referring to tool names, jobs, etc. with minor frequency.

Another large group of semantic motivation for naming places, are descriptive ones, that tries to better *introduce* the object by describing some of its aspects. Spatial description is the most common type of this group and nearly 450 cases have been recorded in our data bank; with a spatial reference of absolute or relative height -upper, lower,

middle- {*Dikyal* (Samqavor), *Göl astu* (Farisabad), *Yuxaremələ* (Esfandan, Kheyraabad, and Yengi Molk), *Ortagöl* (Qareh Gol)...}, relative location -front, back, beside- {*Qabaxyal* (Qazuq and Khomar Baghi), *Dalbağ Yere* (Qareh Gol), *Dərə Qerağı* (Valazjerd), ...}, relative size -small, big- {*Böyükdərə* (Qareh Gol, Isaabad, Komijan, Validabad, Valazjerd, and Yengi Molk), *Balabulaq* (Qareh Gol), ...}, shape -wide, narrow, long- {*Yumreyayur* (Rowshanai), *Gengdərə* (Rowshanai), *İncəyaze* (Suran), *Uzundərə* (Chal Mian, Fazlabad, and Valazjerd), ...}, Slope {*Hammarə* (Qaleh-ye Mohammadabad-e Shokrayi), *Təxçimən* (Kutabad), ...}. Names of body organs -*baş*/head, *ayaq*/foot, *bel*/belt, *ağız*/mouth, *burun*/cape, ...- have metaphoric spatial concepts {*Başdərə* (Chabar), *Əyaxgöl* (Qareh Gol), *Bel Yole* (Amereh), *Güney Ağze* (Fazlabad), *Qəyəburun* (Fazlabad), ...}. Considering organ names, the total number of spatially descriptive microtoponyms is near 650.

Referring to color is one of the most common semantic motivations in the naming of natural features in the Turkish language naming. There are nearly 200 cases of color term in our microtoponyms. *Qara*/black, *ağ*/white, *qızıl-qırmızı*/red, and *sarı*/yellow are most frequent color terms {*Qaratəppə* (Fathabad, Fazlabad, Komijan, and Takyeh), *Ağgöl* (Chalabi, Meydanak, and Samqavor), *Qızıldüz* (Esfandan, Kalvan, and Khomar Baghi), *Qırmızıqazay* (Estahri), *Sare Aste* (Takyeh), ...}. In 90 microtoponyms, numeric terms -*tək*/single, *qoşa*/pair, *üç*/three, *beş*/five, ...- are descriptive terms {*Təkağac* (Ud Aghaj), *Qoşabulax* (Meydanak), *Üşdərə* (Isaabad), *Beşbulax* (Estahri), ...}. General quality such as taste and smell (in hydronyms) {*Şorçay* (Chabar and Khatamabad), *Soyuxbulax* (Chal Mian), ...} and relative age, etc. constitute another part of the semantic motivation of toponyms, which can be divided into different sub-types. Although the number of each of the sub-types is not as frequent as the above-mentioned types, there are about 300 cases of them in total.

Conclusion

The conducted investigations show that there is a remarkable relationship between the frequency and distribution of the toponyms and the natural geography of Komijan County, in a way that the number of toponyms is significantly higher in the residential areas located in mountainous places compared to the villages located in the plains.

Examining the oykonyms of Komijan County indicates that there is a clear difference between the local pronunciation and some of their official forms. A significant part of this difference is rooted in the mistakes that occurred during the official naming of the villages, due to a lack of correct understanding of the language, culture, and geography of the region. Another notable point about the oykonyms of Komijan County is the remarkable variety of topoformants used in their structure classifying them into at least 4 groups.

From the linguistic viewpoint, the words and names used in the studied toponyms mostly belong to Azerbaijani Turkish language. However, to a lesser extent, Persian and Tati words are also observable. From the perspective of personal names, loan words from Arabic are the most frequent ones following the original Turkish and finally Persian names. Moreover, the linguistic affiliation of nearly one hundred toponyms is still unclear to the researchers. It raises the possibility of the existence of an unknown language layer in the region and adjacent areas requiring similar studies in other regions of Markazi province of Iran like Khalajestan region in the vicinity of Komijan County. This hypothesis is further strengthened when, among the toponyms of Komijan County, we encounter the ethnonym of Khalaj (for example, *Xələc Yole* in Komijan and *Əmədxələş Bağə* in Emamzadeh Abbas). It is considerably noticeable that these kinds of studies can greatly help the preparation of the dialectological atlas of the Turkish language in Iran, specially, when the dialectal differences of the region with the dominant dialect of the Turkish language in north-west of Iran (East Azerbaijan, West Azerbaijan, and Ardabil provinces) is completely perceptible.

In terms of the semantic aspect, descriptive names (with spatial references to features), the names attributed to humans, plants, and animals are the most common types of the toponyms, respectively. Also, regarding the nature of the toponyms, the largest number of studied microtoponyms are classified as oronyms, hydronyms, and local road names, respectively.

References

- Alasli, M. (2019, July 15-20). *Toponyms' contribution to identity: The case study of Rabat (Morocco)*. 29th International Cartographic Conference, Tokyo, Japan. DOI: 10.5194/ica-proc-2-3-2019
- Əliyeva, R. (Red.) (2007). *Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti 1*. Şərq-Qərb.
- Ghasemkhani, T. (2012). *Barresi-ye farayand-e tekrar dar guyesh-e Torqi-ye Fazlabad*. [Master's thesis, University of Islamic Azad]. <https://srb.iau.ir/library/fa/page/6172/%D9%BE%D8%A7%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D9%87%D8%A7>

- Gün, F. ve Kasımhane, İ. (2023). İran'da eski Türk kültürünün izleri: Komican bölgesi kaya kültür örnekleri. *Tarih Okulu Dergisi*, (62), 97-124. DOI: 10.29228/Joh.65899
- Komijani Bozcheloei, Z. A., Ghiasian, M. S. ve Taheri Ardali, M. (2022). Parakandegi-ye zabani dar ostan-e Markazi. *Nashriye-ye elmi-ye zaban-e Farsi va guyeshha-ye Irani*, (13), 201-216. DOI: 10.22124/PLID.2023.22965.1615
- Makhmudovna Ismatova, N. (2021). Principles of toponyms classifications. *Academic Research in Educational Sciences*, (3), 1025-1029. DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00503
- Mezkit Saban, G. (2020). Türk kültüründe ilahi varlık kurt ana ve kurt ata'nın anadolu geleneklerindeki doğum pratiklerine etkisi üzerine bazı tespitler. *Kesit Akademi Dergisi*, (6), 232-240. DOI: 10.29228/kesit.44539
- Narzilloyeva, M. (2023). Lexical features of microtoponyms of Zhondor. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, (3), 11-14.
- Refahi Alamdari, F. (2014). *Mabani-ye toponymy va negahi be toponymha-ye Iran*. Firuz Refahi.
- Shirzadeh, Gh., Sharahi, E. ve Kaka, Gh. (2013). Gozaresh-e moghaddamati-ye barresi va shenasayi-ye bastanshenakhti-ye shahrestan-e Komijan, ostan-e Markazi. *Majalle-ye Payam-e Bastanshenas*, (19), 51-72.
- Şahin, İ. (2011). Yeradibilimi araştırmalarında mikrotoponiminin yeri, önemi ve araştırma yöntemi: Tırnak köyü (İçel/Gülner) örneği. *Turkish Studies*, (6), 1748-1770. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2076>
- Tameh, M. (2020). Vajeha-ye marbut be tabiat va padideha-ye tabii dar kodenamha-ye İrani va karbord va pishine-ye an. *Majalle-ye Motaleat-e Irani*, (40), 233-266. DOI: 10.22103/jis.2021.16544.2071
- Torayeva, S., Kargar, M. and Nuri, H. (2023). The concept of micro toponyms. Study of micro toponyms. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, (18), 8-10.
- URL-1: Dargah-e Melli-ye Amar. Retrieved on 14 November 2023 from <https://www.amar.org.ir/>
- Zeyghami, H. (2017). *Ravayat-e amiyaneh darbare-ye vajhetasmiye-ye jaynamha-ye shahrestan-e Komijan* [Master's thesis, University of Tehran]. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/7c4115745a77ce7f8a4b6278140eb527>

Oral Sources

- Oral Source-1: Reza Aghchekehrizi, Aqcheh Kahriz 1976, Bachelor's Degree, Teacher. (Interview: 02.08.2023).
- Oral Source-2: Jahangir Ahmadi, Zadeqabad 1958, Bachelor's Degree, Retired. (Interview: 14.03.2021).
- Oral Source-3: Mohammad Anari, Anar 1957, Primary School Graduate, Retired. (Interview: 01.09.2021).
- Oral Source-4: Heybatollah Asadi, Chalabi 1948, Illiterate, Farmer. (Interview: 17.12.2020).
- Oral Source-5: Abbas Atabaki, Milajerd 1963, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 08.06.2023).
- Oral Source-6: Mohammadreza Atabaki, Milajerd 1979, Master's Degree, Employee. (Interview: 08.06.2023).
- Oral Source-7: Aliasghar Azizi, Famarin 1962, High School Graduate, Farmer. (Interview: 22.12.2020).
- Oral Source-8: Naser Babayi, Nahr-e Poshteh 1973, Bachelor's Degree, Teacher. (Interview: 25.08.2021).
- Oral Source-9: Hamidreza Bayat, Mahmudabad 1997, Bachelor's Degree, Employee. (Interview: 29.05.2023).
- Oral Source-10: Moharram Ali Borchalui, Isaabad 1973, Illiterate, Farmer. (Interview: 01.12.2020).
- Oral Source-11: Abbas Ali Chabari, Chabar 1945, Illiterate, Farmer. (Interview: 29.12.2020).
- Oral Source-12: Safar Ali Davudi, Esfandan 1949, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 23.11.2020).
- Oral Source-13: Ali Davudi, Kalvan 1975, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 07.12.2020).
- Oral Source-14: Ali Estahri Bozchalooei, Estahri 1937, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 23.07.2023).
- Oral Source-15: Ahmad Eyvazi, Seyjan 1975, Middle School Graduate, Farmer. (Interview: 14.04.2021).
- Oral Source-16: Ahmad Fallah, Hoseynabad 1971, Illiterate, Farmer. (Interview: 02.08.2023).
- Oral Source-17: Ali Famarini, Qaleh-ye Mohammadabad-e Shokrayi 1964, Bachelor's Degree, Retired. (Interview: 31.07.2023).
- Oral Source-18: Ebrahim Farisabadi, Farisabad 1963, Bachelor's Degree, Retired. (Interview: 30.03.2021).

- Oral Source-19: Ahmad Ghasemkhani, Fazlabad 1936, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 20.06.2023).
- Oral Source-20: Ahmad Izadi, Tarlan 1946, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 11.06.2021).
- Oral Source-21: Ali Izadi, Validabad 1972, Master's Degree, Teacher. (Interview: 19.07.2023).
- Oral Source-22: Mohammad Jaluli, Milajerj 1943, High School Graduate, Retired. (Interview: 08.06.2023).
- Oral Source-23: Mohammad Ebrahim Jaluli, Khatamabad 1973, Bachelor's Degree, Employee. (Interview: 14.06.2023).
- Oral Source-24: Esmail Javaheri Roshan, Ud Aghaj 1953, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 13.12.2020).
- Oral Source-25: Mohammad Karimi, Samqavor 1936, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 29.11.2021).
- Oral Source-26: Yusef Kheyraabadi, Kheyraabad 1971, High School Graduate, Farmer. (Interview: 12.12.2020).
- Oral Source-27: Valiyollah Khosrobeygi, Emamzadeh Abbas 1950, Primary School Graduate, Ashiq. (Interview: 01.09.2023).
- Oral Source-28: Abolghasem Khosrobeygi, Khosrow Beyg 1953, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 11.12.2020).
- Oral Source-29: Ebrahim Komijani Bozchalooei, Komijan 1972, High School Graduate, Employee. (Interview: 30.08.2023).
- Oral Source-30: Gholamreza Komijani Bozchalooei, Komijan 1965, Master's Degree, Retired. (Interview: 11.11.2021).
- Oral Source-31: Abolfazl Komijani, Jafarabad 1961, High School Graduate, Farmer. (Interview: 23.10.2021).
- Oral Source-32: Abdolhosein Kukhayi, Bolagh-e Reza 1942, Primary School Graduate, Freelance Job. (Interview: 10.05.2022).
- Oral Source-33: Mohammad Ebrahim Kutabadi, Kutabad 1948, Illiterate, Farmer. (Interview: 29.12.2020).
- Oral Source-34: Ali Maleki Magham, Yengi Molk 1971, Bachelor's Degree, Retired. (Interview: 28.01.2021).
- Oral Source-35: Khodayar Mohammadiyan, Darreh Sabz 1960, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 20.12.2020).
- Oral Source-36: Abolghasem Mohammadjani Bozchalooei, Yusef Kahriz 1990, Bachelor's Degree, Employee. (Interview: 31.05.2023).
- Oral Source-37: Davud Moradi, Takyeh 1962, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 26.11.2020).
- Oral Source-38: Seyed Ahmad Musavinasab, Sardarabad 1973, Middle School Degree, Farmer. (Interview: 03.09.2023).
- Oral Source-39: Mahmud Niyiyati, Fathabad 1940, Illiterate, Farmer. (Interview: 11.12.2020).
- Oral Source-40: Masihollah Rahimi, Yasavol 1957, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 30.12.2020).
- Oral Source-41: Mohammad Hasan Rasuli, Aliabad 1963, Middle School Degree, Farmer. (Interview: 09.07.2021).
- Oral Source-42: Rajab Rasuli, Khomar Baghi 1943, Illiterate, Farmer. (Interview: 07.03.2021).
- Oral Source-43: Abbas Roshanayi, Rowshanai 1981, Middle School Graduate, Freelance Job. (Interview: 16.12.2020).
- Oral Source-44: Hosein Sabzabadi, Sabzabad 1993, Bachelor's Degree, Freelance Job. (Interview: 15.06.2023).
- Oral Source-45: Seyed Mehdi Sajjadiniya, Asemabad 1978, High School Graduate, Farmer. (Interview: 23.11.2021).
- Oral Source-46: Gholamhosein Salari Shayesteh, Chal Mian 1966, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 21.12.2020).
- Oral Source-47: Shaban Ali Saniya, Valazjerd 1961, High School Graduate, Retired. (Interview: 12.10.2020).
- Oral Source-48: Gholamhosein Shahghalei, Shad Qaleh 1966, Bachelor's Degree, Teacher. (Interview: 30.05.2023).
- Oral Source-49: Samad Shamshiri, Fazlabad 1972, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 05.12.2020).
- Oral Source-50: Ali Sinayi, Rastgordan 1963, High School Graduate, Retired. (Interview: 19.04.2021).

- Oral Source-51: Habibollah Soleimani, Parkak 1982, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 03.09.2023).
- Oral Source-52: Soltan Hosein Soleimani, Amereh 1947, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 30.11.2020).
- Oral Source-53: Abolghasem Surani, Suran 1969, High School Graduate, Farmer. (Interview: 25.04.2022).
- Oral Source-54: Naghd Ali Taherpur, Meydanak 1942, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 13.12.2020).
- Oral Source-55: Hosein Vanaki, Qazuq 1960, Illiterate, Farmer. (Interview: 19.12.2020).
- Oral Source-56: Mohammad Rasul Yasbolaghi, Yasbolagh 1929, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 30.11.2020).
- Oral Source-57: Heydar Yengi Molki, Yengi Molk 1978, Bachelor's Degree, Employee. (Interview: 30.05.2023).
- Oral Source-58: Gholamabbas Zandiyeh, Emamzadeh Abbas 1960, Primary School Graduate, Farmer. (Interview: 25.11.2020).
- Oral Source-59: Hasan Zandiyeh, Soluklu 1950, Illiterate, Farmer. (Interview: 14.12.2020).

Çalışmanın yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Bu vesileyle Gholamreza Komijani Bozchaloei, Mohammadreza Atabaki, Heydar Yengi Molki, Ebrahim Komijani Bozchaloei, Ali Famarini, Javad Rasuli, Âşık Valiyollah Khosrobeygi (Âşık Derviş), Ahmad Amerei Bozchaloei ve Majid Yasbolaghi'ye bu araştırmada kullanılan verilerin toplanmasında gösterdikleri iş birliği için en derin şükranlarımızı sunarız. / **Support and Acknowledgments:** In this way, we would like to express our deepest appreciations to Mr. Gholamreza Komijani Bozchaloei, Mr. Mohammadreza Atabaki, Mr. Heydar Yengi Molki, Mr. Ebrahim Komijani Bozchaloei, Mr. Ali Famarini, Mr. Javad Rasuli, Ashiq Valiyollah Khosrobeygi (Darvish), Mr. Ahmad Amerei Bozchaloei., and Mr. Majid Yasbolaghi for their cooperation in collecting the data used in this research.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The authors has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir. / **Author's Note:** This study was not produced from any report or thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by two authors.

Appendix

Table 2: Microtoponyms of Komijan County Separately for Each Village

Aqcheh Kahriz (Os-1)	Ağdərbəd Körpüse	Ağdərbənn	Ağdərbənn Gölü	Ağçəkəhriz Gölü
Ağçəkəhriz Qənatı	Büşlədəgirman	Buzbulax	Dəmirqə	Doqquzçay
Əbbasabad	Əliabad Yole	Famərin Yole	İsaxan Qələse	İsabad Yole
Kumzan Yole	Qələdəgirman	Sərdərabad Yole	Təppəyazısı	Təppəyazısının Körpüse
Yengimülk Yole	Zirabad Təppəse		Aliabad (OS-41)	Abbasfərzələ Təp- pəse
Ağyerlər	Cər Yane	Doqquzçay	Müşgabad Çöle	Nəşmə Kərizlərə
Ovammallar İçə	Qasum Quyuse	Şəqqələr Kəri- zlərə Başə	Təppələr Yazıse	Usumabad Çöle
	Amereh (OS-52)	Ağarx	Axtopraxle	Almalebulax
Alməle	Amara Saruse	Arədəgirman	Arədərə	Aşandərə
Aşandərə Səngərə	Aşşagedəgirman	Aşşaqequzey	Babagörgör	Badam Dərəse
Bağləməd	Balasare	Barqus	Bayullər	Behruz Bulağə
Bel Yole	Beyeksare	Beyəquş Bo- qqullıyan	Bərzə Arxe	Canəle Dərəse
Çaxmaxle	Çəprastkəmər	Çərəğan Quzeyə	Dalebağ	Daleysə
Daşdan	Daşxərmən	Daşxərmən Dərəse	Dəgirman Qoltuğə	Dəmurçə Dərəse
Dibək Daşə	Doldol	Dostəlivan Zağase	Doşəqqə	Eydərə
Eysədərə	Əbləsən Hammarəse	Əhmədcan Bu- lağə	Əlecəfər Bulağı	Əledərə
Əlekəman Dərəse	Əlequle Sərəse	Əlikamadərən İçə	Gedərgəlməz Zağase	Geyvər
Gəngdəre	Gənnə	Gərədəre	Gəreyal	Gildirtəppə
Govgüney	Göhər	Gülləzəmin	Gündəşaçalan	Gündəşaçalan Ham- marəse
Hərəmbaşə	Həzrətqule Təppəse	Hizə Dərəse	Humuz	Xoşkədərə
Xumeyin	İdəle	İncədərə	Kəllə Bəxşəle Bu- lağə	Kəşələr
Körələdəre	Qalaq Üste	Qaraqaşle	Qaraqaşle Yale	Qaraqulexan
Qarqalan	Qar Yatağə	Qaryatağə Səngərə	Qaşqələ	Qaşlər
Qerqeylik Bulağə	Qəmişle	Qənət	Qırmızıtəppə	Mədəle Quzeyə
Məsum Sərəse	Mil Dale	Muğar Dərəse	Musa Qəyəse	No
No Gete	No Güneye	Oyuzlər	Pehənə Kəlləse	Pələydərə
Pələyşəxən	Pulatle Nərmane	Saman Gürde	Səreqəyə	Seylab
Sərələr	Sərmannər	Suledərə	Sunaruz	Sunaruzdəre
Sunaruzdəre Yole	Sunaruz Səngərə	Şəfa Bulağə	Şəfe Nərmane	Tikilimbaş
Tülkü Dərəse	Usub Kərizə	Vələ Bulağə	Vən	Vərgədərə
Viç Qəyəse	Viş	Voşdəre	Yarumjim	Yəhya Bulğə
Yol Ayrume	Yuxaredəgirman	Zağa	Zigledərə	Zoləkle Ağze
	Anar (OS-3 and OS-30)	Abbas Bulağə	Araqələ	Aşşaqə Arxe
Aşşaqəçöl	Aşşaqədəgirman	Babagörgör	Balaəyəq	Başarx

Başbulaq	Başkörpü Vərgəse	Başqələ	Başqələ Bağlare	Başqələ Dəgirman
Bulaq Başə	Çaltəppə	Çarçebağlar	Çarçebağlare Vərgəse	Çərgəze
Ceyrangeçən	Ceyrangeçən Bağlare	Daleçay	Dəgirman Alte	Dibəkleqəyə
Əmədava	Əmədava Vərgəse	Ənsə Zəminləri	Göl Başə	Həççəçay
İmam Yale	Kəlvan Yole	Kənn İçe	Körbulaq	Kötürgə
Küçükqape Zəminlərə	Küləsuvar	Lərzanaarx	Məmmədqəyə Vərgəse	Mətəsaxlıyan Bağlar
Qannebağ Yere	Qaroyal	Qarazəmin	Qaraqaşle	Qələ Çöle
Rahingalte Bağlar	Razaqule Çaye	Salaxan Çaye	Sareqətə	Sərhəng Bağə
Şor	Sucux Bulağə	Şüşətəppə	Tiyək Bulağə	Tülke Qəyəse
Xələc Yole	Xənnək	Yannaxluq	Yoxarearx	Yoxarebağlar
Yoxareçöl	Yuxaredəgirman	Zavasuyu		Asemabad (OS-45)
Böyükyaze	Çalaçuqqur Bəkare	Çay Çöle	Cəfərxan Təp-pəbəkare	Cərdale
Dazlax	Dəmirrahing	Göl	Göl İçe	Hammar Güdare
İkkearx Arase	Mənaf Güdare	Nəbi Yere	Pan	Pan Dale
Qannezəmin	Qeytaz Yere	Qurd Dəlige	Şirinabad Arxe	
Bolagh-e Reza (OS-32)	Bədlər	Böyükyal	Daledərə	Ortaya
Qələ Üste		Chalabi (OS-4)	Ağgöl	Ceyran Bulağə
Çilgəze	Dohəççə	Dovşan Bazare	Düneyin Bağlare	Düneyin Dənəse
Göbəkletəppə	Höbərətəppə	Məşrəməzanəle Zəmine	Nəbe Əzge	Nəzər Dərəse
Pərkəkgörsənən	Qeysər	Qurddəlige Aste	Rəhmabad	Şahsənəm Bağə
Silo	Suletəppə	Tülke Dərəse	Üştəppə	Xarköz Dənəse
Xarküz Bağlare	Yataq Qabağə	Zorab Vərgəsi		Chal Mian (OS-46)
Ağgünəy	Ağaç Gədige	Ağaçyole Əqile	Ağaç Yollare	Ağaç Yolu
Ağcəqələ Gədige	Arx Üstü	Aşşagedəşt	Aşşage Əhədövü	Bana
Baş Əhədövü	Bayram Bulağı	Bəyquş Qəyəse	Börklü	Boruxluyal
Bovus Dərəse	Bovus Yolu	Böyükmeydan	Çalan Qəyəsi	Çaşurletəppə
Cəfərdüşən	Ceyran Bulağı	Cincin Qəyəse	Çovgan Yolu	Çovganın Başıyolu
Daşbulax	Daşzağa Günəye	Daşledərə	Dərdərə	Dərə İçe
Dinəle Dərəse	Dövədaşu	Dovleyal	Düldül Tavası	Əhmədsığireölən Dərə
Əlbəxş Zeygası	Əle Bulağı	Ələməmməd Hərdələre	Əmir Quzaye	Ər Ağaşları
Ərcedərə	Əsgərçimən	Gədig İçe	Gögərçin Luvası	Gölbərə
Götatan Yolu	Hacfərac Bulağı	Haççadaş	Harun-o-Qarun Xərməne	İlanne Dərəse
İmam Çəşməse	Kama Gədige	Köhnədərə	Kölgəlik Dale	Küçükmeydan
Kumməd Qəyəse	Lökalan	Məmməd Bu-lağı	Məçid Dərəse	Mərdan Daşu
Meydanək Yolu	Məzrə'ə	Nişangə	No Dərəse	Ovcarçal
Pulluyal	Qabuldaşu Dərəse	Qarabayur	Qaraborux	Qarabulax
Qaradərə	Qara Dərəse	Qaraqəyə Boynağə	Qaroyal Dale	Qazan Dağı
Qəllənquç	Qəyəledüz	Qılıç Qəyəse	Qoyunyatan	Quş Luvası
Quşluvası Astı	Şahsəvən Qəbre	Saredərə	Sareqəyə	Səsverən Qəyəse
Sətiğölən	Sibilyəyə Quzayı	Şorsu	Soyuxbulax	Suçıxan

Suçıxan Bucağə	Torpaxlu	Torpaxlu Başə	Tülke Dəllige	Turanqə Bucağə
Uzundərə	Xan Bağı	Xoşlan Ağzu	Yarumca Tavası	Yarumca
Yarumca Əqile	Yasteyurd	Yaxçimən	Yıxılqan	Yol Dərəse
Yuxarudəşt	Zammurxana	Zeyga		Chabar (OS-11)
Ağdaş	Ağaşle	Balagöl	Baqur Bağə	Başdərə
Baş Qarakəmər	Börkle	Çıraçqə	Dəlikləqəyə	Əbdul Xərabəse
Gədik	Gildirsəkke	Güney	Hacıbəram Dərəse	Hacırəmanəle Zəmine
Hövüzle	Kəklükote Dərəse	Məşdəle Mütürabə	Ortahammar	Ötər
Qarakəmər	Qaroyal	Sahabəletəppə	Sareqəyə	Sareqəyə Təxtə
Sareqəyə Üste	Şorçay	Suşarullıyan	Uşdağ	Xərməncə
Yanandərə	Yolaxlar	Yurdtəppə		Darreh Sabz (OS-35)
Ağdaş	Cavaddərə	Ceyran Bulağə	Cinnedərə	Davaryuvan
Əlegöre	Əlegöre Bağlare	Əliəkəbdərə	Gövcə	Hövüzle
İbrahumtelle Bağə	Kəpər	Məciddərə	Movladərə	Qəqqovtəppə
Yengigöl	Zıq		Emamzadeh Abbas (OS-58)	Ağyer
Ağyerlər	Allamurad Bağə	Aşşağesu	Baqur Qətəse	Bostankarlar Küçəse
Çaydağlum	Daşkörpə	Əliheydər Yere	Əlimuradmehdi Bağə	Əmədxələş Bağə
Hacəle Qətəse	Hacxudadad Qətəse	Hamam Yere	Haşum Bağə	Kəd Dale
Kədxuda Bağə	Kədxuda Mələse	Küzəgər Mələse	Lubiya Yere	Mahmud Qətəse
Məməcan Qətəse	Meydiabad Dale	Mohənnəs- fərançi Zəmine	Qaraburun	Qarayer
Qeyrəc	Raman Bağə	Şəbdər Yere	Səfdəruşağə Mələse	Seyidfərze Təppəse
Tərəktor Yere	Vəzətən	Yədəllakəçəl Bağə	Yoncalux	Yuxaresu
	Esfandan (OS-12)	Aşşağə Mələ	Cecimne	Cilüvgir
Dəğirmanək Bulağə	Dəğirmanək Dərəse	Dəğirmanək Qənate	Doday	Əkbərən Qələse
Haşumi	İmamqulexan Qələse	İmamzadə Yəhya	İsfənnan Qənate	Körbulax
Köynəkəriz	Nadixan Çimənne	Ortamələ	Pan	Pənşəmmə Bulağə
Qannebağça	Qızıldüz	Qızılgöl	Quzey	Şasən Bağə
Səmədağaxan Qələse	Səngər	Sərəzə	Silov	Şixməmməd Zeyzə- re
Uştəppə	Vəliabad Qənate	Yal	Yasin Bulağə	Yuxarəmələ
Zeyle		Estahri (OS-14)	Ağbağ	Ağçaylax
Ağyal	Ağzəmin	Amara Yolu	Aşşağəbulax	Aşşağəməhəl
Aşşağəqala	Aşşağesu	Beşbulax	Buzbulax	Çərağan Gədigə
Çərağan Yolu	Ceyran Bulağə	Çıraqqoyan	Əmənli	Ərcindərə
Ərəmbağə Gölü	Ərəm Bağı	Ərgicə Arase	Əznədar	Həkimdərə
İlanletəppə	Köşşək	Qarabağ	Qarabulax	Qaraburun
Qaraburun Yolu	Qaraquş Qəyəsə	Qarxıdle Zəmin	Qırmızıquzay	Qırmızıbulax
Qozağaşlebulax	Quzu Güdare	Şalməmməd Dərəse	Sareqəyə	Tülke Yole

Yan Bulağə	Yıxılanqəyə	Yolax	Yovşanle	Yuxareməhəl
Yuxareqala	Yuxaresu	Zimistandərə	Zimistandərə Gədi- gi	Zinə Bulağı
	Famarin (OS-7)	Ağa Bağə	Arazəminnər	Aşşəğəbağlar
Balayoldanyuxare	Baxçalar	Böyükzəminnər	Cədə Suye	Cinnəqala Təppəse
Cinnəqala Üste	Cirqəyol Aste	Dəğirman Aste	Dəmirqəyə	Dəmirqəyə Təppəse
Dönüm	Fərqabad	Hammara Zəmine	İkkiyol Arase	İsa Ağəce
Kəlvan Suye	Məşələr	Noxud Yere	Pamərin Suye	Qanneyaze
Qarayoncalux	Qətələr	Sərdavayole Aste	Sətiyar	Silab
Sültantəppə	Sültanum	Təxlər	Xərməncələr	Xosrobəyyole Aste
Yoncaluxlar	Yuxarebağlar		Farisabad (OS- 18)	Ağbuğda Yere
Ağçaylaq	Ağduvar Dərəse	Ağyal	Aşşəğiyal	Ayrumyol
Baladərə	Bədlər	Çalzəminlər	Çartaq	Çay
Çaylax Yole	Cə'də	Cəllabad	Çırax Yere	Davar Yatağı
Dəğirman Küçəse	Dərə	Dərəçixən	Dəyeklər	Doluxan Bulağə
Dövə Yole	Əli Kümməlasu	Feyzava	Fizzə Quyusu	Gildirə
Göl Astu	Göyzəminlər	Gül Dərəse	Güneybağ	Hasar Astu
Heydər Yere	İdəli Çaylağə	Korbulaq	Köynədəğirman	Kümməla Yalu
Mədəseyn Yole	Məlik Dərəse	Noxudlar	Püşlər	Qala Dale
Qaracalar	Qaşlar	Qax Dərəse	Quyular Boğazu	Şəfi Qətəse
Şəqqələ Yole	Seydabad Üstü	Seyzan Hədde	Sultan Dərəse	Suluçay
Suluçay Qırağı	Suran Yole	Təkəle Bağə	Tüləlik	Tülkidəligi Yole
Turab Bağı	Üzəlliklər	Vildava Hədde	Xəllabad	Xərmən Dərəse
Xosrobəy Yole	Yük Dərəse	Zeydava Çayu	Zeydava Yalu	
Fathabad (OS-39)	Abasdərə	Ağdaş	Ağgümməd Bağlare	Amara Yole
Aşşəğemələ	Ayrulum Yole	Bağ Yəllərə	Balatəppə	Baxçalar İçe
Cə'də	Ceyranqaççan	Daşkörpe	Daşkörpe Yole	Daşle
Dəğirman Dibe	Dəğirman Qabağı	Dəvəboyne	Dübək Daşə	Dübək Dibi
Duvarle Kana	Əbdiləməd Dərəse	Ələqule Bağə	Əmədava Kərizə	Fətəvad Çaye
Fətəvad Göle	Fətəvad Kərizə	Fətəvad Yekabe	Geçik	Həççədərə
Kəlvan Yole	Kənniçinnə Geçik	Köynəqətə	Məşhərif Göle	Meydanga
Nəhmət Daşə	Niligird Kərizlərə	Qaratəppə	Qazux Çaye	Qazux Çölə
Qazux Yallare	Qəyaxle	Qəzlərqaççan	Riglevərgə	Səkkizbeldəstə
Sərazə	Seyidmeyde Bağə	Şorşor	Sumavur Yole	Təppə Bağə
Torpaqqazan	Tüləkan	Üştəppə	Xan Mələse	Xərmənnər
Yəyaxan Mələse	Yonca Yəlləri	Yoxaremələ	Zərəbad Göle	Zərəbad Rihinge
Zərəbad Yekabe		Fazlabad (OS- 19 and OS-49)	Ağpan	Ağpan Yole
Arx Üste	Aşşəğəgöl	Balatəppə	Bərzə Arxe	Biyanne
Cəhanşa Qapuse	Ceyranqaççan	Dam Üste	Davar Yulağə	Dəğirman Çaye
Dənə Başə	Dərə Qırağə	Dəşt İçe	Fətəvad Yole	Fəzlabad Çaye
Fəzlabad Təppəse	Göl	Güney Ağzə	Güney Qabağə	Hamam Yere
Həsənabad Çölə	Həsənəle Bulağə	İzzət Dərəse	Kəlbəfatma Bağə	Kəlmə Dərəse
Köpəqqıran	Köynəbağ	Köynədəğirman	Küçəbağ	Küllükdan
Meydan İçe	Nəbe Dərəse	Ordulu	Qaraağəce İçe	Qaratəppə

Qasımخان Qələse	Qax Dale	Qazux Çöle	Qələ	Qətəpüşg
Qəyəburun	Qəyəleyal	Qoçç-e-Təgə	Qurruçay	Raza İmamzadəse
Səfdər Təppəse	Sumovur Yole	Üştəppə	Usub Vərgəse	Uzundərə
Xalüq Qapuse	Xərmənlər	Yadurga Yale	Yetimtəppə	Yuxarəçöl
	Qaleh-ye Moham-madabad-e Shokrayi (OS-17)	Ağyerlər Arxe	Ağyerlər Zəmine	Aşşagəməhəllə
Balaməmməd Bağə	Balazəminlər	Baqurbəy Quy-use	Baqur Təppələre	Başkərdilər Arxe
Çabar Yole	Dənə Piçə	Əbülfəzl Bax-çəse	Əkbərabad Piçə	Əkbərabad Qabağə
Əkbərabad Tərəfe Arxe	Əkbərabad Yole	Əlecən Dərrəse	Əliağa Bağə	Əliağa Yere
Ərbab Bağə	Ərbab Qələse	Famərin Yole	Hammara	Həftadquyular
İdələ	İsfənnan Yole	Kəlvan Yole	Köhnəyonçəzar	Köhnəyonçəzar Arxe
Kümüş Yole	Məşməhəmməd Bağə	Mullahəsən Bağə	Qasumabad Yole	Qəyəibrahim Bağə
Qulam Bağə	Qurruçay	Reza Baxçəse	Saredağ	Şəban Bağə
Səməd Bağə	Səməd Dərrəse	Səranə	Səranə Arxe	Sultantəppə
Sultantəppə Çöle	Təkdağ	Təppələr	Təppələr Zəmine	Tiryak Yere
Vəlilla Kürəse	Yədulla Bağə	Yuxarəməhəllə		Qareh Gol (OS-47)
Aşşagəbağ	Ayrulummyol	Balabulaq	Balayal	Başgöl
Bədlər	Böyükbənd	Böyükdərə	Bulaq Dərəse	Bulax Yolu
Çəmən	Dalbağ Yere	Daşdivar	Dərə Boğazı	Dərə
Divarlebağ	Dördəng	Əyaxgöl	Göləstəzəmin	İdəağacı Üstü
İdəağacıyal	İpəgəle Bulağı	Kəlbəsən Bağı	Körbulaq	Körbulaq Üsti
Küləmil	Məmədövsar Kanası	Məstanalidərə	Mövlüdərə	Ortagöl
Orta Təxtə	Oturbatan	Qalaxləzəmin	Qaqq Üsti	Qarayal
Qasem Bağı	Qeyrəşlər	Qırax Təxtə	Qoltuxzəmin	Qoşdərə Qırağı
Quyuqərağə Zəmin	Üşdəng		Qazuq (OS-55)	Ağbulax
Ağgöl Təppəse	Balaçiməd	Başbulax	Bulaxlar	Çanaxlə Dərəse
Daşlyol	Güney	Kəriməle Dağə	Köpəqqıran	Mamudçimənnə Məzrəse
Mirzəməd Dərəse	Ordulabaşbulağə Məzrəse	Ordula Gədigə	Qabaxyal	Qaraqulxana
Qarğasiçan Təppəse	Qəyəburun Məzrəse	Qəyəməmməd Dərəse	Qoçç-e-Təgə	Quzudaş
Quzu Qaşə	Rahman Dərəse	Virantənnir Məzrəse		Hoseynabad (Os-16)
Aragər	Balatəppə	Başgər	Böyügarx	Böyügarx Körpüse
Çəlpov	Çəlpov Bulağə	Çizan Yole	Dizabad Yole	Əliəbbas Yere
Əsəd Bulağə	Hacı Çəmi	Hərdələ Bulağı	İkkeyarx Arase	Kəltik Duvare
Köynəbağ	Mal Yole	Mamud Arxe	Mamudarxe Qırağə	Mədrəsə Piçə
Mələgird Yole	Mənuçehrən Qələse	Məqsəd Qabağə	Miləgird Arxe	Müftabad
Ölməzlər	Qəbirsannux Piçə	Qərəçay	Qərədağ	Qermezəyaze
Saredağ	Şordərə	Şordərə Körpüse	Şükraye Zəmine	Xənnək Dale
Xənnəkəppə	Xərdərə	Xərməncə Piçə	Yengibağ	
İsaabad (OS-10)	Abədin Bağə	Ağyellər	Aşşagə Kənniçə	Aşşagular
Asya Bağə	Bağlar Kərize	Bağlar Yole	Balaməççid Qapuse	Bədəl Kölgəligə

Behbud Mələse	Bərnabad	Borcəle Bağə	Böyükdərə	Böyükkəriz
Böyükməççid Qapuse	Cirqəyol	Dəğirman Üste	Dənə	Ələquləbəğ
Əleverde Bağə	Ərrazabəğ Bağə	Firsava Çölə	Geçik	Hamam Dame
Həsənqulə Bağə	İkkebağça Ortase	İkkisuqaruşan	Kəlbəle Bağə	Kənniçe Bağə
Kərim Kürəse	Mammədabad	Mammədabad Aste	Məlik Qələse	Meyde Bağə
Məzarsannuq Üste	Narencağace Dibe	Qaççağan	Qala Qapuse	Qalaxlar
Qasumabad	Qasumabad Aste	Qasumabad Dərəse	Qələ İçe	Qezelkərizlər
Qocux	Qoşdərə	Rəməz Bağə	Su Başə	Tülke Dərəse
Üşdərə	Xaluqabad	Xavər Bağə	Xəlvəra Yole	Yengebağlar
Yengimülk Dərəse	Yoxare Kənniçe	Yoxarular	Zirabad	Zirabad Dərəse
Zövqələ Bağə		Jafarabad (OS-31)	Ağturpaxlux	Asya Bağə
Asya Hasarlare	Bənd	Çaylar Piçe	Çələbi Yole	Çələbiyole Üste
Dəğirman Dibe	Dərə Zəmine	Göl Dibe	Kəriz Dibe	Kəşxan
Kumuzanyole Üste	Pamərin Hədd-e-Sədde	Pamərin Ucase	Qala Quyulare	Qannebaxça Yole
Qərəman Baxçase	Sərəzə	Silov Tərəfe	Şorçay Tərəfe	Təkdağ
Təppə Dale	Xanabad Ucase		Kalvan (OS-13)	Ağarəfe Hasaru
Ağuzkəriz	Bən	Çadur Yere	Çallar	Cecimne
Çimədtəppə	Çimən	Çövlüm	Çövlüm Ucasu	Dəlikləqəyə
Dəşt	Eysəçay	Göl İçe	Güney	Hamam Yere
Hüseynabad Bulağı	İbramabad Çölü	İmam Yolu	Kənd Bağı	Luvəsək
Murtuza Hasaru	Nalişgir	Ordula Yolu	Pəri Qələse	Qala
Qala Dalu	Qaralluq	Qaturaparan	Qəyə	Qeyrəc
Qırmızzəmin	Qızıldüz	Qızlar Qəyəse	Qoşaca	Quzey
Səfər Qətəse	Simovurtəppə	Şirələ Bağı	Vəliabad	Xənnək
Xərməncə	Yarluğan	Yolocaq	Yuxareqeyrəc	
Khatamabad (OS-23)	Altə dang	Aşşəğegöl	Bəd Dərəse	Bəxşələ Dərəse
Buyanmələ	Bulax Başə	Bulaxlar	Cəfər Dağə	Deyimbağlar
Gəngdərə	Gərdik Dale	Göbəkəle	Köynəbulaq	Küllücə
Kurra	Mağarəletəppə	Mulla Səkkise	Nəzər Dərəse	Oyanmələ
Ovebağlar	Ovezəminnər	Övledağ	Pərkək Dərələre	Qiblə Bulağə
Qizilə	Qurdle Dağə	Qurreçay	Şaban Dərəse	Saredağ
Şor	Şorçay	Su Dağə	Ucalar	Üştəppə
Yuxarebağlar	Yuxaregöl Aste		Kheyraabad (OS-26)	Asemabad Yole
Aşşəğemələ	Başkərpe	Biznigird Arxe	Böyükyaze	Böyükzəmin
Cəfərabad Yole	Cəliləbab Yole	Dodang Yere	Ənnab Ağace	Göl Başə
İnçəyaze	Kilitə	Köynəyoncalux	Kumuzan Yole	Məççid Qabağə
Məhmudabad Yole	Qədbor	Qıraxbağ	Suran Yole	Xosrobəğ Yole
Yekov Yere	Yengeyoncalux	Yuxarebağ	Yuxarəmələ	
Khomar Baghi (OS-42)	Arayol	Bağlar Başə	Belmaxlar	Buzovlux
Buzovlux Yole	Çaltəppə	Çiməd	Çimədtəppə	Dodang Püşge
Doəzgə Püşgü	Duzdaşə	Ənar Yole	Fətəvad Cirqəse	Göllər
Güney	Hədd-o-Sədd	Heydərqulə Dənəse	Kəklükote	Kəlbəisa Dange
Kəlvən Çayə	Kəlvən Hədde	Körbulaq	Köynədəğirman	Küləsuvar

Murad Yellərə	Nalışgır Dərəsə	Qabaxyal	Qarayal	Qaturaparan Çay
Qəyəliyal	Qeyrəşlər	Qızıldüz	Qızlar Təppə	Rastgurdan Yole
Saretikannık	Səngərtəppə	Şərəfabad	Sərəzə	Suqovziyan Bulağ
Suqovziyan Yole	Sumovur Yole	Təktəppə	Yetimtəppə	
Khosrow Beyg (OS-28)	Abedinxan Bağ	Abedinxanbağ Aste	Ara Dange	Arazəmin
Asumabad	Asumabad Göle	Axudlar Kənəse	Bəzrək Quylare	Biznicird
Biznicird Quylare	Biznicird Təppə	Böyükhamam	Böyükzəmin	Bulaxletəppə
Çarbağlar	Çartaxletəppə	Cəfərabad	Cəfərabad Tərəse	Cəfərabad Yole
Cəlilabad	Cinne Qələ	Dare Yere	Dəmirrahing	Doqquzçay
Əbulqasumxan Qələse	Əhmədabad	Əkbərabad Quylare	Əlixan Qələse	Əsədullaxan Bağ
Göççü Quylare	Həcəqerran	İncəzəmin	İsmailxan Yoncaluğ	Kəlbəməydexan Bağ
Kəlbənəmətullaxan Bağ	Köynəhamam	Köynəqələ	Mədqule Bağ	Məqsudabad
Məsumabad Qənatlar	Musəlla	Musəlla Dövr-e-Bərə	Neyzar Quylare	Nəzirabad Quylare
Niyyətəle Bağ	Noxudyerilər	Oruş Bağ	Pammux Yere	Pan
Pəllə	Pəlvədlər	Qaratunqalar	Qələ Xərabalar	Qətələr
Qızılga Zəminnərə	Qannevərgə	Şəbdər Vərgəse	Səbzabad Tərəse	Sərdar Xərməncəse
Seyzannar Köynələr	Şirinabad Kərizlər	Siyapüşlər	Təppə Üste	Tərənaxanum Qəbre
Tiryak Yere	Vərəkzar	Xan Bağ	Xəlfə Ocağ	Xənnəx
Xeyrabad Qabağ	Xudamuradxan Qələse	Yoncaluxlar	Zoğaltəppə	Zülfabad
	Komijan (OS-29 and OS-30)	Abbasqule Vərgəse	Ağbulax	Ağbulax Bağ
Ağdaş	Ağgünbəd Bağlar	Ağkəriz	Ağərezabəg Bulağ	Ağayazlax
Ağaşluq	Amara Yole	Aşsağebağlar	Aşsağəçimən	Aşsağular
Axturpax	Ayrulummyol	Bağlar Yere	Balaçimən	Başdəgirman/ Başdərman
Bayullar	Behbud Məhəlləse	Bərrava	Bovus Yole	Boyanne
Böyükbağ	Böyükbayur	Böyükçay	Böyükdərə	Buzbulax
Cammulabad Çimənne	Çay İçe	Cəfər Bulağ	Cəfərxanqələse Aste	Cəlilabad
Çərgəze	Çıraqəle Bulağ	Çöl Zəmine	Cümbulax Səkkise	Daşbulaq
Daşkörpe	Daşqape	Daşle	Daşle Vərgəse	Dəgirman Dərəse
Dəmiççilər Bağ	Dəmiççilərbağ Aste	Dəmirqəyə	Dərə Qətəse	Doəzge
Doqquzçay	Duvarsuzbağlar	Əkbərabad	Əlexan Bağ	Əlexan Yatağ
Əlequlebəg	Ənsə	Ərcinək	Ərmudle	Əzgələr
Garaj Qabağ	Göl Baş	Göl İçe	Göllər	Gül Ağace
Günək	Həmzəölən/Həmzəlan	Həsənabad Çay	Həsənabad Göllərə	Həsənabad
Həsənabad Üste	Hüseynsəqqagil Vərgəse	İsaxan Təppə	İsabad Mələse	İsabad Suye
İsmail Bulağ	Kəlbəlebağ Aste	Kölfəranğ	Kölgəlik	Kölgəlik Vərgəse
Körkəriz	Kövlığa	Köynəbağlar	Köynəqələ	Köynəqətələr
Küçə Dəgirman/Küçə Dərman	Kumuzan Çay	Kumuzan Çöl	Kumuzan Göllərə	Mammədəle Bulağ
Mammədxanbağunıy Aste	Mammədxan Təppə	Mamud Bulağ	Mamudabad Aste	Mənsurabad

Meydixan Arxe	Mil Dəgirməne / Mil Dərmane	Mil Təppəse	Mohaceribağə Qabağə	Muxtar Bulağə
Nahardərə	Nəbekəlbəqəyəəle Bağə	Nəccarlar	Nəşmə Çölə	Niligird
Niligird Bulağə	Ortaçimən	Ovammər Dərəse	Peşklər	Qannebağ
Qaraburun	Qaraqəyə	Qaratəppə	Qaratəxtələr	Qələ Aste
Qəmişlig Arxe	Qətələr	Qəyəəle Çəyə	Qəyəliçimən	Qəyəxle
Qəyrəc/Qəyrəş	Qızılkəriz	Qoççu Günəge	Qucuq	Qulaməle Əzğələre
Qulu Bağə	Quşdəre	Riglidərə	Şatəppəse	Səfər Bulağə
Səlmenaz Bulağə	Seyfi Bağə	Seyfullabağə Vərgəse	Seyid Dəgirməne/ Seyid Dərmane	Şikar Əske
Sil Bulağə	Şirəle Bulağə	Şixidil	Soleymanbəg Bağə	Şorbulaq
Su Başə	Su Əyəğə	Suluqucux	Təkkəriz	Təkyəlilər Vərgəse
Tiryək	Tülkü Qəyəse	Xaluqabad	Xanum Ağaşlare	Xanum Çimənne
Xələc Yole	Xərməncəgə	Xərməncigələr	Xurdayallar	Xurdacalar
Yal	Yal Bağlare	Yasin Bulağə	Yeddiçimən	Yeddigöl
Yemişan Ağace	Yengibağlar	Yengiimam	Yoxarearx	Yoxareçöl
Yoxarehasar	Yoxaremələ	Zava Üste	Zərabad Peşge	Zeygalux
Zirabad	Zirabad Çəyə		Kutabad (OS-27 and OS-33)	Aşsağular
Batlxlar	Buyanbələ	Buzbulax	Cecimne	Çirax Bağə
Daşqalax	Dəlikləqəyə	Dodəng	Dövəsirilən	Dövəyatan
Əlicəfər Yalluğane	Gəngdəre	Haşume	Həççəhəççə	Mammədcəfər Yalluğane
Necəf Zeyzəre	Oyanbələ	Pişik Luvase	Qəbiresannux Dale	Qışlaxlar
Qoxləçimən	Qurreağac	Quyədərəse Bağə	Quye Dərəse	Təxçimən
Üştəppə	Yalluğan	Yazuleqəyə	Zeyzar	
Mahmudabad (OS-9)	Ağtəppə	Arx Aste	Aştökülən	Barat Yeri
Böyükyəze	Dəzlax Bəkare	Dəgirmənyəze	Dəmirrahəng	Duvarleyoncaluq
Fərəc Yere	Gülşan	İnçəyəze	Kərim Yere	Küləbənd
Noruzəle Yere	Nuxud Yere	Pammux Yere	Qədbur Böyükyəze	Qızılyal
Razaabad	Şorapəz	Tilşə Böyükyəze	Ucayoncaluq	Xərabəle Təppəse
	Mehdiabad (OS-27)	Abbas Çəmə	Böyügarx Çölə	Gövgüdar
Güdar	İmamzadə Abbas Körpüse	İmamzadə Zəminnəre	Şəzdə Quyulare	Sə'dabad Quyulare
Xənnək		Meydanak (OS-54)	Ağdəre	Ağələ Dərəse
Ağgöl	Ağtorpax	Ağayal	Ağaşlədəşt	Ağcəgöl
Alma Ağace	Aşsağəbadamlux	Aşsağə Qaragövənnig	Aşsağə Qezilgunəy	Badamlux
Bağ İçe	Banə Göle	Bəlkə Başə	Biyanne	Butay
Çabana	Cəfər Bağə	Cəfərabad	Dəgirmən Aste	Dərbəd Gölü
Dərbənd	Dəşt	Dəşt Taraze	Deyem Bağə	Düldül Üze
Əkbər Səkise	Əli Çəşməse	Əlimərdan Göle	Əsindərə	Əsindərə Çəyə
Evqəyə	Fərze Bulağə	Gilkan	Gorçan Dərəse	Güngörməz
Günəy	Günəybağ	Günəydərə	Guvaladəre	Hacum Bağə
Hammarə	Hassar Üste	Hassarüste Dale	Həbib Göle	Həsən Bağə
Kəd Bağə	Kəklik Dərəse	Kölgələ Qəyəse	Kölgəlik Dirsəge	Köraçəşmə

Kuçaxçal	Mafur	Mafur Ağze	Mammədyere Dərəse	Mamutevlan
Musaquləölən Gədik	Nüftələ Bağə	Numreyal	Otay	Pələy Qəyəsə
Qaradərə	Qaragövännig	Qaraqulxanə Dale	Qasum Quzaye	Qədirqulu Bağə
Qəmişlu	Qeraxgöl Dərəse	Qermeze	Qezilgünəy	Qizilbağ
Qizilcə	Qoşabulax	Quzay	Quzaybağ	Recəbyere Dərəse
Saqquz Ağace	Səfərqulə Səkise	Seyid Bağə	Şişəgöländərə	Şorəkəd
Toğan Gölü	Usub Kərizə	Xəlfə Çəşməse	Xəzanə Dərəse	Xəzanəc
Yalquzağac	Yengiçəşmə	Yuxare Qaragövännig	Zammurxana	Zarunce Dərəse
Zeyə Çəşməse		Milajerd (OS-5, OS-6, OS-22, and OS-27)	Acceot	Ağgüdar
Ağamədli Məhəlləse	Araqəyrəc	Arayaze	Arx Üste	Aşurilər Məhəlləse
Bağ Körpüse	Balaarx Yaze	Balaaybatan	Balaəyax Yaze	Balaqala
Balaxan Yere	Balayoncaluq	Baqirabad	Başqəyrəc	Başyaze
Baxçalar	Bənd	Böyügarx	Böyügarx Yaze	Böyügaybatan
Böyügəyax Yaze	Böyükkörpe	Böyükyoncaluq	Çay	Çay Arxe
Çay Çölə	Çay Körpüse	Çəmədle	Çəmədleyaze	Çəmən Bəkare
Çəmən İçe	Çəşmə	Çəşməüste Dəgirmanə	Cilovlilar Məhəlləse	Çiməd Bəkare
Dağ Çölə	Daşlucə	Davar Yolağə	Dazlaxlar	Dəgirman Arxe
Deyim Zəmine	Dövəyayulan	Dövəələn	Əliəkbər Hərzove	Əliava Dirsəge
Əliavatəppə	Ərax Yole	Ərəb Yurde	Ətabəgilər Məhəlləse	Əyəxyaze
Fuğanəle Yere	Göytəppə Yole	Güdar Ağze	Hacqənbər Yere	Hamam Arxe
Həmədan Yole	Həsənkərbəlegil Meydane	İdəle	İdəle Yole	İkinciyoncaluq
Kəriz	Kərməlik	Kəşgələ Arxe	Kəşkələ Bağə	Körpülaq
Kötən	Köynəmələ	Köynə Meydanne	Kulluxle	Kumuzan Yole
Kürəpəz	Mamməd Qədbure	Mamud Arxe	Mamudabad Arxe	Mamudabad Yole
Məlikli	Nərəfştə Yole	Ovammər Yole	Pamərin Çölə	Pamərin Yole
Pərkək Yole	Pisərəb Yurde	Qabaxyoncaluq	Qala	Qalabağlar
Qalatəppə	Qala Yole	Qaraçay	Siyapişk	Qasum Dərəse
Qasuməle Məhəlləsi	Qaturyayulan	Qərreqəbire Dibe	Qəssaba Arxe	Qəssaba Bağə
Qəyrəc Arxe	Qəyrəc Bəkare	Qəyrəşlər Bağə	Qılıştəppə	Qıntırlıq
Qırmızıttəppə	Qulamhüseynilər Məhəlləse	Qurbanəle Yere	Qurdletəppə	Qurreçay
Ragurd Bəkare	Ragurdd Dağə	Ragurd Yole	Riglig	Rovung
Şaltəppə	Saredağ	Şazdə Kərizə	Seleymanne Məhəlləse	Sepəhdar Bağə
Sıgır Ərzuve	Sıgır Güdare	Sıgır Yole	Şor Arxe	Şor Bağə
Şordərə	Şordərə Bəkare	Şordərə Körpüse	Şorıy Arayazuse	Şorıy Başyazuse
Şorıy Əyəxyazuse	Sultantəppə	Sülüklü Yole	Süpürgəlik	Tərəktor Yere
Topçegüdarə	Üştəppə Yole	Xərməncə	Xosrovbəg Yole	Xumarbağlıllar
Xunnab Yole	Yalançıçay	Yastıbulaq Dağə	Yastıbulax Çölə	Yaxçəərəb Gürde
Yazeqəyrəc	Yoncaluq	Yoncaluxlar	Zurbənd Əyəğə	Zorbənd

	Nahr-e Poshteh (OS-8)	Ağa Bağe	Araluq Zəmine	Axtəppə
Babayılar Məhəlləse	Balagöl	Baqurbəg Zəmine	Bənd Boğaze	Böyükgöl
Böyükzəmin	Çalyoncalux	Darı Yere	Əkbərabad Yole	Əlemurad Zəmine
Əlvənd Yere	Göllər	Həmədan Yole	Himmətəle Yere	Hüllər Yere
Hüseyxan Yere	İncəzəmin	Kazum Yere	Küləbənd	Milacerd Yole
Mili Yere	Mirzəmməd Yere	Nəqi Yere	Nərəpüştə Dənəse	Nizamabad Təppəse
Noruzəle Yere	Noxud Yere	Ortayaze	Pannar	Qannıyaze
Qaturbatan	Qələ İçe	Qırmız Yere	Quyyeqaruşan	Ragurd Yole
Rəşid Yere	Roving Dale	Səbzabad Yole	Şəkərəli Yere	Səkkilər
Seydəli Yere	Seyidlər Məhəlləse	Şordərə Arase	Şorzəmin	Şoveyaze
Suranagedən	Torpax Yere	Ucayoncalux	Üşday Dərəse	Üşday Yere
Xosrobəy Yole	Zürrət Yere		Parkak (OS-51)	Ağgədik
Bağ Alte	Böyükzəmin	Bulaq	Çarkəzle	Dərvişmədinə Vərgəse
Əbdiləle Dərəse	Əlexan Qalase	Göl	Kaka Yole	Köynəbağ
Köynəbulaq	Küllüçə	Meydeabad Yole	Müççülqala	Nəsmə
Qaraburun	Qəcirnana Dağə	Qıntırlıq	Qırmızbuğda Yere	Saretikannuk
Següşzəmin	Sülüklü Yole	Xanabad Yole	Yasbulax Yole	Yengibağ
	Rastgordan (OS-50)	Ağziyarət Gədigə	Ağşəlegöl	Atbatan
Bonduluqsürən	Böyükdağ	Bulaq	Cəfərxan Çimənde	Çövrüm Çaye
Doşançixən Çaye	Esfəndan Hamvarase	Gildirtəppə	Güney İçe	Hasarledərə
Hasarledərə Dağə	İsa Çəşməse	İssedərə	Kəlvən Hamvarase	Kənd Çaye
Kəpər Ağze	Körbulaq	Mamud Bulağə	Maruq Döşə	Məsməbad
Qaragöl	Qarğaburun	Qeşlaq	Qezelbulaq	Quzey
Quzey Dağə	Rəhim Bulağə	Turpaqqazan	Xakeşirle	Yengigöl
Zehle Dərəse		Rowshanai (OS-43)	Abdulabad Göle	Abudunxan Qələse
Ağbulax	Aşşəğəbağ	Aşşəğəçəmən	Aşşəğəgöl	Axpan
Böyükbağlar	Çədgəle	Cəmməlabad	Cəmməlabad Dağə	Dəvəölən
Düz	Duzlax	Duzlax Dağə	Əliabad Göle	Ərcinne
Gəngdəre	Güllüçə	Güllüçə Dağə	İsban Bulağə	İsməle Bulağə
Məmməd Noxude	Mullaəlexan Bağlare	Orğedərə	Pirəle	Pirəle Dağə
Pişik Qəyəsə	Qannequye	Qaraağşluxlar	Qaragünək	Qarabul
Qarabul Dağə	Qaraquluxdəre	Qaturölən	Qəyəburun	Qoca Hasare
Qozəy	Qozəy Dağə	Qulbiyabane Dərəse	Saregünək	Sedang
Sərxan Bağə	Suledərə	Toyuqəşiyən	Üşmil Dağə	Xan Bağə
Xanəməd	Xərmənçegə	Yanbulax	Yumrebayur	Yuxarebağ
Yuxaregöl	Zağale Dağə		Sabzabad (OS-44)	Darküçə
Əhmədtəppə	Güctəppə	Haşumbəg Təppəse	Kən İçe	Küçükküçə
Muradular Təppəse	Qəl'ə Dərvazase	Qərətəppə	Qırmızıttəppə	Saretəppə
Şərifilər Təppəsi	Uzaxküçə	Vəlillabəg Təppəsi	Yədullaxan Bürce	
Samqavor (OS-25)	Ağdaşleçay	Ağgöl	Aşşəğədoqaş	Balatəppə
Başdoqaş	Bayramxan Dərəse	Bovus Yolə	Boyannə	Böyükseyat

Böyüksığır Yolə	Çilgəzə	Çumaxtəppə	Çumaxtəppəse Dalə	Dərəbağ
Dərvişan Yolə	Dikyal	Dirilə	Doqaş	Əşşəkdüşənçay
Əşşək Meydanə	Eynəbar	Həsənabad	Həsənabad Yolə	İbad Bulağə
İdəlicə	İmam Gədigə	Kəlmə Dərəsə	Körəqqıran	Körəcabulax
Küçük Sığıryolə	Kumuzan Yolə	Mərkəl Bulağə	Meydanək Yolə	Nal Gədigə
Nəzər Yalə	Ordula	Qannequyə	Qanşar	Qaragədik
Qaraqoyun	Qaratəppə Yolə	Qarayal	Qaraqulxana	Qazux
Qələmdaşə	Qılıçtəppə	Qocasarə	Qurd Luvasə	Qurruçay
Quzu Qaşə	Rəgəzar	Rüşnayı Yolə	Rüstəm İzə	Soğannə
Soğannəçay	Təkyə Yolə	Tənnir Bulağə	Üştəppə	Xərələ
Yanbulax	Yumrə	Zağa Dərəsə		Sardarabad (OS-38)
Bağ Küçəse	Büşlədəgirman	Cirqəyol	Doqquzçay	Əkrəmiyyə Zəmine
Ərbablık Qələse	Famərin Yole	Mammədabad Qənatə	Mammədabad Zəmine	Miləgird Yole
Qələdəgirman	Sərdərabad Qənatə	Sərdərabad Təppəsi	Xosrobəy Yole	
Seyyedabad (OS-18)	Aşşağeyal Yolu	Ayrumyol	Çarra	Çaylax
Firsava Həddə	Göl Başu	Korbulax Dərəsə	Korquyu	Otaq Dalu
Ovzəminnər Astu	Qaladale Zəminnərə	Qəbirsannux	Şəqqələ Yolu	Vildava Cədəse
Xərməncə	Xərvarə Cədəse	Xosrobəg Yolu	Yengimülk Həddə	Yengimülk Yolu
Yengiyol		Seyjan (OS-15)	Abbasölən Dərəsə	Aşşağəhammara
Axud Səkkise	Bağça Aste	Başdərbən	Batlaqlar	Bəgcanölən
Bərgəllə	Çimən	Cinneqələ	Covud Qalağə	Daledərə
Dəgirman Dibe	Dəhnə	Dorah	Döş	Əbbasölən Qəyəsə
Əliseyn Bulağə	Əlməməd Dərəsə	Gəbir Çartəğə	Govur Qələse	Göydərə
Gülağəşlə	Gülbəhar Bulağə	Güllebulaq	Həcəvələ Quyuse	Hacı Yallare
İdə Ağaşlare	İmam Dale	İncille	İssədərə	İzzət Tüləlige
Kəpəl	Kəpəl Seylabe	Körpe Bulağə	Köşk	Kövsər Səngərə
Köynəbağ	Kürələr Ağze	Küşnə	Küşnə Meydane	Küşnə Qəyəsə
Küşnə Şabulağuse	Mammədhüseyn Dərəsə	Meydan Sərəsə	Meydannar	Mirhüseyn Dərəsə
Mulla Bağə	Musaxan Bulağə	Nəzirpiş	Nüsrət Bulağə	Pələyne
Poxlebulax	Puran	Qarabure	Qaraquzey	Qarayallar
Qeqqəzlər	Qermeztəppə	Qermezebağ	Qermezequzey	Qez Qalase
Qırqeylik Bulağə	Qonaqçıxən Dərəsə	Qoz Ağace	Qurban Bulağə	Qurbəle Silovve
Qurdledərə	Şah Bulağə	Şahbulağə Bağlare	Sareqəyə	Saresərf
Səbzələ Bulağə	Səfdər Bulağə	Səkkilər	Səməd Çartağə	Səngər
Sərdəva	Sərnizirpiş	Şirə Torpağə	Suşarullıyan	Tazedüşən
Təkdaş	Tələvar	Tənnir Torpağə	Tikəsərf	Tökülüm Qəyəsə
Top Qəyəsə	Vələ Dərəsə	Xan Bağə	Xane	Xane Bağlare
Xane Çaylağə	Xərabalar	Yağub Səngərə	Yallar	Yuxarehammara
Zağalar Ağze		Shad Qaleh (OS-48)	Ağzəminnər	Aşşağəbağlar
Aşşağəhasar	Aşşağeyol	Dönüm Quyuye	Əsədabad Qənatə	Əsədabad Quyu-lare
Əsədabad Yole	Güdar Yole	Köynəbağ	Məççid Qabağə	Məqsudabad Quyu-lare

Məqsudabad Yole	Qasum Quyuye	Sare Quyuye	Şəqqələr Qənatə	Şəqqələr Quyulare
Usumabad Zəmini	Xeyrabad Quyulare	Xeyrabad Yole	Yolax	Yuxarehasar
Yuxareyol	Yuzaxzəmin		Soluklu (OS-59)	Çanaxle
Deyimtəppə	Dikdağ	Donquz Dərəse	Ərgetəppə	Göl
Hasarle Dərəse	İydələ	Kəkligote Dərəse	Küllüçə	Küllüçə Çayə
Kurra	Nəsme Çayə	Qala Dale	Qaradağ	Qaradağ Alte
Qəmişlə	Qəmmərəle Dərəse	Qezilə	Qinnirqəlik	Salamga
Saredağ	Su Dağə	Taxledax	Təkdağ	Təxçəm
Ucalar	Vərəklik Çayə	Yalquzyal	Yol Dərəse	Zıq
Zıx Təppəse		Suran (OS-53)	Arx Aste	Axtəppə
Babalebəyle	Bağ Yere	Barat Yere	Böyügarx Aste	Böyükyaze
Darre Yere	Dəgirmanyaze	Duvaryoncalux	Əbdullaxanne	Əkbərxanne
Fərəçağale	Fərəç Yere	Gülşan	Hachaşumne	İkinçəabdullaxanne
İnçəyaze	Kəlməhüseyn Yere	Kərim Yere	Küləbənd	Mammədabad
Mammədabadyole Üste	Muradabad	Noruzəli Yere	Noxud Yere	Pammux Yere
Pammuxyere Təppəse	Qaraçay	Qədbur	Qızılxanumne	Qızıl Yaze
Razabad	Şurapəz	Ucayoncalux	Xərabəletəppə	Xərməncə
	Susanabad (OS-27)	Bostanyerilər	Çaba Gədigə	Çıraççı Dağə
Əli Göre	Ərbab Zəminnərə	Göbəkttəppə	Gurhan Hammare	
Tarlan (OS-20)	Abas Dərəse	Ağdərə Dərələre	Ağdərə Meydane	Baladərə
Bərgəllə	Böyükbağ	Böyükgüney	Böyükquzey	Çalmeydan
Çalağan Dərələre	Çaylaxbağ	Cəfərqule Qoltuğə	Çıraççə	Daledərə
Dəmdərə	Dəştəban Qəyəsə	Donquzlux	Ələbəg Gərdigə	Eyvandərə
Eyvangötədərə	Göbələkle	Govdanale	Govxana	Güneybağ
Həsənbəg Arxace	Heydər Qaqqə	İmam Dərəse	İnçədərə	İncille
İsbarəkle	İsmail Dərəse	Kədgörsənən-burun	Kəlbəsənne	Kəriz Dərəse
Küçükmeydan Başə	Küçükmeydan	Küšnə Qəyəsə	Mədələölənquye	Məsadux Dərəse
Mürtuzəliqəyəcırpan	Nəcəfdanasequrdiyən	Nədir Dərəse	Noruzəle Dərəse	Nuxud Dərəse
Orta Dale	Ovələn	Pələyne	Qannedərə	Qanneyaze
Qasuməle Dəlige	Qazyağle	Qəbirsannux Dərəse	Qəyəsəle Dərəse	Qezlər Bağə
Qıraq Dale	Qışlaq	Qiyaxle	Qurdledərə	Səkinə Imame
Səkkilər	Sərf Daledərə	Sərindərə	Seyzan Meydane	Şirə Turpağə
Sütökülən	Süleyman Dərəse	Talavar	Tazedüşən	Təkbulaq
Təppə Arase	Tovuz Dərəse	Tülke Dəlige	Xakeşirle	Xammamməd Bulağə
Xanumcan Dərəse	Xudaverde Dərəse	Yuxareməhəllə	Yuxaremeydan	
Takyeh (OS-37)	Ağazlax	Aşşağəbağlər	Aşşağəməhəl	Axurtülələr
Baba Bulağə	Bababulağə Yale	Bağçələr	Bağlər	Bayullər
Bayullər Əyəğə	Bilmax	Bulaxdərə	Bulaxdərə Dərəse	Buzbulax
Çoqqollar	Çoqqurdərə	Daşledərə	Donquz Bulağə	Donquzbulağə Hammare

Düz Dərəcə	Əbasət Bulağı	Əbləsənsəqqəl Zəmine	Ənne Qarayal	Ənsədərə
Əşşək Yole	Fətəvad Çöle	Gədik Ham-marase	Gədik Kəlləse	Göyzəmin
Hacırezvan Dağı	Kəlləxərməncə	Körquye Dərəcə	Mohərrəm Quyu-lare	Nahar Dərəcə
Nəsirabad Dərəcə	Niligirdbulağı Yale	Nürülla Yurde	Qanşar	Qarabulax
Qaragədik	Qaratəppə	Qasum Yatağı	Qoşanərman	Rəməzan Bulağı
Sare Aste	Seğir Bulağı	Səkkilər	Sil Bulağı	Üştəppə
Verd Dəlige	Viyəstan	Xerrə Ağace	Yasin Bulağı	Yasinbulağı Yale
Yuxareqələ	Zildərə		Ud Aghaj (OS-24)	Babulumbulaq
Böyüggədig	Buzbulax	Çilgəze	Çilgəze Gədigə	Cinnedərə
Dəşt	Əlegölü	Evqəyə	Güleydər	Haşum Bulağı
Körkəriz	Kora Dərəcə	Məhmud Bağı	Məsədux Dərəcə	Oxluca
Qərəgöl	Qurudərbən	Qurutsərən	Sareqəyə	Səfər Qoltuğu
Sığır Qalağı	Sögüdək	Suluməğar	Təkağac	Toğan Gölü
Vakəş	Vəliabad	Yalquzbağ	Yengičəsmə	Yuxare Udəağace
	Validabad (OS-21)	Ağdərə	Ağdərə Tərəfe	Ağyallar
Amardərə	Aşşəbağ	Aşşəbağ Aste	Aşşəgeməhəllə	Axtəppə
Baladərə	Baxçalar Aste	Böyükdərə	Çargüşad	Cəllabad Yole
Damdale	Dəgirman Yole	Əbolhəsən Bu-lağı	Ebram Bulağı	Əlirıza Bulağı
İseyre Yole	Kənn Üste	Maruxle	Nezirpiç	Qaraqəyə
Qarayallar	Uca Dale	Uca Üste	Xərmən Dale	Xərməncəlik
Yengikəriz	Yuxarebağ	Yuxareməhəllə		Valazjerd (OS-47)
Ağbuğda Yeri	Aşşəbağlar	Bağ Dərəsi	Başbiyanı	Başkeşxan
Bəd Dərəsi	Bədlər Zəmini	Biyanı	Bostan Dərəsi	Böyükdərə
Böyükzəmin	Bulaxlar Yalı	Cəvələağacı Dibi	Çuxurlar	Dərə Qerağı
Dərre	Ərəbəle Zəmini	Əyaqkərbulaq	Əyaxbiyanı	Əyaxkeşxan
Fərisabad Yolu	Feyzava Yolu	Göl Astı	Gül Dərəsi	Hasar Astı
İdəağace Üstü	İncə Başı	İsabad Həddi	İsabadyleçixən	İstehre Yolu
Kəlbərəcəb Bulağı	Köhnəbağ	Kərbulaq	Məlik Dərəsi	Məmbəüstüzəmin
Meydanledərə	Ortakeşxan	Ortakərbulaq	Qaragöləbaxan	Qaracalar
Qəyələrx	Qeynərcə Yolu	Qeyrəş Təxtə	Qırxbağ	Qoşdərə Qerağı
Qurdələnni	Şan Dərəsi	Suşarullıyan	Turpaxlezəmin	Uzundərə
Uzuntəxtə	Vərəklitəxtə	Xərmənlər		Yasavol (OS-40)
Abulqasum Quyuse	Ağzəmin	Babasənçəsmə	Börkledağ	Çartaq
Çələbiçəsmə	Çəmletəppə	Çeraqçe Dağı	Ceyran Bulağı	Cin Dərəcə
Cumabad Çöle	Cumadab Dağı	Daledərə	Dam Dağı	Darçah
Darqəyələr	Dəlqliqəyə	Dərəderaz	Dərəsorxə	Əbdullatəppə
Gənnab	Gilgillan Dağı	Girgə Gədigə	Girrağace	Gorhan Hamvarase
Gövcəle Gərdige	Hacımamməd Quyuse	İnegələn Dağı	İnegələn Dərəcə	Kəlmənəbi Təppəse
Köynəxərməncə	Küçükhammar	Kulluxleyaze	Muradçəsmə	Oxulle
Oxulle Bağılare	Oxulle Quyuse	Pan	Qalaxle	Qarğa Luvase
Qarqalan Dağı	Qarqalan Təxtə	Rəməzan Dərəcə	Rovənglər	Sareqəyə
Səngəllədağ	Siçan Dəlige	Turpaxletəppə	Üzbeüz	Vərəgzartəppə
Xəraba	Yuxareoxulle	Zeyzar		Yasbolagh (OS-56)

Ağbulax	Ağdaş Dərəse	Ağabaqur Dərəse	Altebulax	Aradərə
Aşşağəbulax	Başbulax	Başcinnidərə	Başgöl	Bostançayur
Bozağan	Çaxmaxletəppə	Cə'də	Çəmbulaq	Ceyran Bulağə
Çingəran	Cinni Dərə	Dalyole Qırağə	Dərvişlər Qalase	Dövə Yole
Əbdulələ Dərəse	Əleverde Bulağə	Əlic Ağace	Əmirqule Bağə	Gədig Ağace
Gədik Dale	Göl Quyuse	Gülağaşledərə	Hacərraza Dərəse	Hörrəvələ
İmamıyole Qırağə	İnəgöləndərə	Kaka Bağlare	Kəlava	Kəlbə Təppəse
Kənddüşəndərə	Kəpər Dərəse	Lörra Dərəse	Mağuldərə	Mədən Təppəse
Meyrale Dağə	Məzarlıdərə	Miləgirdyole Qırağə	Musa Dərəse	Nəbi Dərəse
Nəsirəbdal	Nəsme Zəmine	Pərkək Gədigə	Pirməməd Dərəse	Qaffarçolaşan
Qallaxle	Qaqqaletəppə	Qaraburun	Qəravulxana	Qeşlaq Alte
Qeşlaq Dağə	Qeyitməz Bulağə	Qəynərcə Zəminləre	Qızlərbaxan Təppəse	Qurbanqule Gədigə
Qurddəliğə Çayə	Quzeyquyuse Yataxlare	Rəməz Zeyzare	Rüstəmıxan Dərəse	Şamağa
Sareqəyə	Şəmne Dərəse	Şənnik Xərməne	Soltəppə	Şorakət
Suletəppə	Tülə Dərəse	Tüte	Ulğunçay	Uşqunəndərə
Vələ Dərəse	Xərməncə Güneye	Xum Dərəse	Yol Dərəse	Yuxarehammar
	Yengi Molk (OS-34 and OS-57)	Adınəle Hasare	Aliabad Yole	Amara Yole
Aşşağəmələ	Baladərə	Bərnabad Qənatə	Bərnabad Rahinge	Bərnabad Yole
Bərramabad Bağlare	Bərramabad Zəminnəre	Beyraməle Hasare	Böyükdərə	Cəllabad
Cəllabad Yole	Cirqəyol	Doqquzçay	Əbülqasum Hasare	Əle Kane
Əsədabad Başə	Əsədabad Tərəfe	Əysə	Əysə Bağə	Əysə Qənatə
Əysə Tərəfe	Firsava Yole	Heydərəle Hasare	İsabad Tərəfe	İsabad Yole
Kəlbəməd Hasare	Kərəm Hasare	Kərizlər Başə	Kumzan Yole	Müseyb Bağə
Müseyb Hasare	Müşkabad Tərəfe	Müşkabad Çölə	Müşkabad Qənatə	Müşkabad Rahinge
Müşkabad Təppəse	Müşkabad Yole	Ortayol	Qoşdərə	Rus Yole
Şaqələ Yole	Şəhr-e Sən'əti Yole	Seydaba Çölə	Torab Hasare	Xəlvara Cədəse
Yusufabad Yole	Yuxareçöl	Yuxaremələ	Zirabad	Zirabad Dərəse
Zirabad Tərəfe	Zirabad Təppəse	Zirabad Yole		Yusef Kahriz (OS-36)
Aşşağəsəd	Axturpaxlık	Bağlər Yole	Baladərə	Başbıçaq
Beyigarx	Boyanne	Çəngəçal	Çərağan Yole	Çərağanlər Ağace
Çuqqurbağ	Daşdan Yole	Degirman Qoltuğə	Dərbənd	Dərəqaş
Dərəqaş Üste	Dorrə	Əmənyer	Əqil Güneye	Fərəc Küşge
Gel Aste	Gel Başə	Güney	Güneybağ	Hasar Aste
Hiseyre Quzeye	Kəllələr	Millər	Muğar Dərəse	Ortabıçaq
Qaraqaşle	Qaşlər	Qocəbağ	Qozey	Quyular Boğaze
Səralər	Seyidtəqe Güneye	Tüləlik	Tüləlik Üste	Uskərzi Güneye
Vən Yole	Viç Qəyəse	Xərmənlər Üste	Yoxaresəd	Zalmamməd Dərəse
Zibistandərə		Zadeqabad (OS-2)	Aşşağəçöl	Aşşağəyol Bağlare

Bərzə	Bərzə Zəminnəre	Boratəttar Bağə	Dənə	Ebramabad Yole
Ənar Yere	Ənar Yole	Həsənhan Qu-yulare	Kəlvan Çaye	Kəlvan Çöle
Qurdyatan	Rəstovlar	Təkağaş	Təkyəlilər Məhəlləse	Tiyəg
Tülke Qəyəsə	Xərməncigələr	Xumarbağə Yole	Yoncalux Zəmin-nəre	Yuxareçöl
Yuxareyol Bağlare				

İran'ın Markazi İliyle İlgili İş Şarkılarının Kültürel Ekoloji Teorisi Vurgusuyla Karşılaştırmalı İncelemesi

A Comparative Study of the Work Songs Related to the Markazi Province of Iran with an Emphasis on the Theory of Cultural Ecology

Peymaneh PAJOOHESHFAR¹

1. Uzman, peymanehpajooheshfar@gmail.com

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.10437787

Geliş/Received: 12.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayım/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Öz

Biyolojik ve kültürel etkileşimin incelenmesi, kültürün farklı alanlarıyla ilgili konuların açıklanmasında sosyal bilim araştırmacılarına rehberlik eder. Bu makale şu sorulara cevap aramaktadır: İnsan ve çevre ilişkisinden etkilenen kültürel ve ekonomik alanlar nelerdir? bunlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Bu yerleşim yerlerindeki inanç ekolojisi, hangi çevresel faktörlerle değişir? Çevresel durumlar hangi toplumsal değerleri, biyolojik ve kültürel yaşam tarzlarını ortaya çıkarır? Bu sorular çevresinde farklı etnik grupların biyolojik ve kültürel sentezlemelere gittiği ya da var olan kültürel unsurlarına farklı ya da yeni özellikler kazandırdığı görülmektedir. Bu makaledeki veriler, saha araştırmasının yanı sıra daha önce bölgede yapılan görsel ve sözel kayıtlardan ve literatür taramasıyla elde edilen yazılı kaynaklardan derlenmiştir. Komican, Hondab, Meygan, Encedan ve birkaç diğer bölgeleri örneklem olarak seçilmiştir. Derleme bölgeleri belirlenirken bölgelerin farklı çevresel özelliklere sahip olmasının yanı sıra kaynak kişilerin farklı etnik gruplardan oluşmasına dikkat edilmiştir. Araştırma süreci, her bölgenin kendine özgü çevresel faktörlerinin kültürel ekolojistlerin fikirlerinden yararlanılarak açıklanabilecek bir dizi değişiklik oluşturduğunu göstermektedir. Çevresel faktörler; kültürel birikim üzerinde anlamlı etkilere sahiptir; inançların, şiirlerin, ritüellerin, ekonomik takas araçlarının ekolojik kültürle sıkı bir bağ içinde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, araştırılan üç bölgenin inanç ve törenleri üzerinde çevrenin etkisinin yüksek olduğu ve daha fazla araştırılabileceği, ancak iş şarkılarında bu etkinin daha az olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Merkezi İli, Kültürel Ekoloji, İş Şarkıları, Ritüel

Abstract

The study of biological and cultural interaction guides social science researchers in explaining issues related to different areas of culture. This article seeks answers to the following questions: What are the cultural and economic areas affected by the relationship between humans and the environment, and what are the similarities and differences between them? What environmental factors change the belief ecology in these settlements? What social values, biological and cultural lifestyles do environmental situations give rise to? Around these questions, it is seen that different ethnic groups make biological and cultural synthesis or gain different or new features to their existing cultural elements. The data in this article was compiled from field research, as well as visual and verbal records previously made in the region, and written sources obtained through a literature review. The cities and villages of Komijan, Khondab, Meyghan, Anjedan, and some other areas were selected as samples. While determining the compilation regions, attention was paid to the fact that the regions had different environmental characteristics and the source people were from different ethnic groups. The research process shows that the unique environmental factors of each region create a series of changes that can be explained by drawing on the ideas of cultural ecologists. Environmental factors have significant effects on cultural accumulation. Environmental factors have significant effects on cultural background; beliefs, poetry, rituals, and economic exchange tools are closely linked to ecological culture. Therefore, it is concluded that the influence of the environment on the beliefs and ceremonies of the three regions studied is high and can be further investigated, whereas this effect is less on work songs.

Keywords: Iran, Markazi Province, Cultural Ecology, Work Songs, Ritual

Introduction

Research and studies have been conducted on some Iranian folklore, but the researcher has not found any information on the folklore of Markazi province and Arak city in particular. The purpose of this article is not only to introduce the folklore of Arak County, but also to examine and analyze the environmental effects on the beliefs and beliefs of the people under investigation, which is the result of ten years of research on four hundred villages in Markazi province. Rituals, ceremonies, beliefs, tunes, and poems are unwritten documents and materials of social sciences, because some of them are derived from work and economic production, some are derived from social ceremonies and ceremonies, some are based on war and escape from enemies and fighting with wild animals, and some are magical rituals and primitive religions and derived from beliefs or intertwined with religion and mysticism, each of which is a guide for researchers to discover a corner of the past and introduce the identity of the contemporary human being who is behind this folklore to himself and society.

Mohammad Mirshokraei, a veteran and former head of the Institute of Anthropology said that since humans create culture, we can observe and study humans from the perspective of culture by examining the relationship between humans and their environment (natural and climatic environment), comparing it with their other social environments, and also with the supernatural, that is, with what their mind relates to a world beyond this material world (1999, p. 13).

Popular culture or folklore has the function of cultural transmission and facilitates acculturation among generations. Researchers know folklore more as popular literature, which is often reflected in oral art (Abubakri, 2020, p. 138). Therefore, culture means that people in the society agree on many important issues, rules, values and beliefs, and this agreement makes the society last (Sharon, 2003, p. 85). If we want to research rural society from the perspective of rural social geograph, we must first look for a social concept in which the various aspects of rural culture are crystallized and by means of which the entirety of rural culture can be analyzed. In the second step, we must also explain the most general factors that affect the formation, survival, and transformation of this concept (Mohammadi, 1999, p. 7).

When the elements of culture are related to people who have a simple agricultural and pastoral livelihood, are also in close and direct contact with nature, and primarily have face-to-face relationships, rural culture emerges. The elements of culture can be divided into four levels:

The relationship between man and nature, includes technology, handicrafts, traditional medicine, food preparation, divination, and witchcraft.

The relationship between humans, which includes language, communication, the educational system, celebrations, and the arts.

The relationship between man, nature, and other humans, which includes social and economic organizations, production relations, and family ties.

The relationship between man and the supernatural, such as religious relations and common practices.

Folk songs are part of folklore and cultural heritage. These songs are the product of a creative thought and the emotions of the general public, and are rooted in the beliefs and beliefs of a nation. They are drawn from human knowledge, thought, and emotions, and common events in people's lives, and essentially have a collective nature that is passed down from generation to generation orally and orally. In this process, they are also affected by the prevailing conditions of people's lives.

Work songs are melodious songs that are mostly sung melodiously while doing work and appropriate to the type of work. Examples reported from all over Iran indicate that most of these songs are performed with music. Let's remember that the title of the work song does not mean that they should be sung only in the field or while working, but it is possible that they are sung in other places such as weddings, birthdays, night gatherings, etc. Simplicity in Illustrations and expressions of meanings are the basic features of Kara songs; this feature makes them more relevant to the audience through tangible images (Mohamadpour and Baba Safari, 2020, p. 2).

Also from point of artistic view, the art of the noble chasses is such that each social class has a special taste and according to the social classifications, there are different artistic movements, but the art of the common people, that

the current rural art is an important part of it, is like other subjects of folklore, has no place in the official histories of art and its name is rarely mentioned, as if the history of art is a single flow, and a careful study of the past shows that throughout the history of culture, popular art has flowed parallel to the noble classes art, but in a smooth and informal way (Arianpour, 2001, p. 117).

So it seems necessary to study this hidden art. Considering that this research is on rural activities and occupations, these jobs need to be explained. Agriculture has the largest active male population. Men are mostly engaged in agriculture and few are engaged in horticulture. Animal husbandry is another main livelihood of the people of Markazi province and women's jobs have mostly been carpet weaving and Shaking Waterskin¹. One of the precious arts of rural women is the art of carpet weaving. In the history of appearance of carpets, it can be said that humans have been using animal skins to cover their bodies and mattresses since the beginning. But little by little, humans realized that the skin broke after being moved and turned upside down several times, and its wool fell. Maybe over time and due to the compression of wool, he has learned the making of felt then he noticed the rug and the texture of rugs. After using subtleties in the carpet texture and making it more beautiful than felt, he thought to increase its quality and thickness and provide a new artefact, and from this stage carpet weaving as a Muslim art has emerged. Orientalists are also of the same opinion and a group of them have stated in the book *Heritage of Iran* that Iran is a country with very cold winters; undoubtedly, there must have been a carpet for the ground of the tents of the campers since ancient times, so there was a need to make carpets, and due to herding and animal husbandry, the necessary materials for carpets were available among Iranians. It is possible that the carpet woven from knots, as a result of Iranian artists, has gradually replaced the rug or sheepskin board, which was the main carpet for the tents of the Iranian plateau campers (Moin, 1957, p. 388).

Carpet weaving in Iran, before being an industrial, commercial and urban activity, is more or less in the framework of the rural economy. Villagers used to whisper poems while weaving carpets, and in this article, the researcher tries to introduce some examples of them. Carpet weaving was considered an additional oral source of income. By selling it, they could provide their basic needs such as sugar, tea, tobacco, cigarettes, cloth, matches, oil, etc. For this reason, those who had carpet weaving were relatively more prosperous than other residents.

Another one of the most important duties of women in ancient times was *mashkezani* and preparing oil and curd. Oil has been the most expensive dairy product. Therefore, butter extraction and separating butter from yoghurt has been important in Iran's traditional livestock farming life, especially in rural life, such as harvesting crops from agricultural land.

In the villages, the one who is chosen as a shepherd must take the flock to the desert for grazing, pay attention to the water and grass intake of all the sheep. If the sheep do not eat water and grass, he must seek to find the reason and show it to the owner and during grazing, he should protect the sheep from the danger of predatory animals that take advantage of the shepherd's negligence, and during the birth of the animals, he should be careful that the baby lambs and kids do not perish under the feet of the sheep, and the baby should be helped to suck its mother's breast. And in the second week, in addition to mother's milk, he should use alfalfa or clover leaves so that the lambs gradually get used to eating fodder. People were also responsible for grazing the cows, who were called *gogalvan* (Noban, 2003, p. 179).

Agriculture has been one of the occupations of the ancient people, and they usually started the work with the name of God when sowing seeds. When they pour the first handful of seeds on the ground, they express this phrase and intention on their tongues and hearts, "For the bird, the grazer, and the eater who say, "there is no God except Allah" and they start sowing". After finishing the sowing, they drag a trowel once on the ground so that when the ground is flattened, the seeds also sink into the soil. The vast majority of men used to reduce the difficulty of their work during farming, gardening and agriculture by reading poems, and these poems are not written, and with the death of each of these interviewees, they disappear. It is considered as part of the intangible heritage of our culture (Noban, 2003, p. 155).

The sounds that were recited while working have caused a child to forget the hard work and hardships during work and not to feel sad about his background and profession. On the other hand, children are encouraged to work and strive by learning these sounds (Hoseini Abyaraki and Amini, 2021, p. 244).

¹ Mashkezani

In the past, the bakery oven was also made by the villagers themselves, and in the old days, the villagers used to whisper poems and chants to ease the difficulties of the work.

In most societies especially rural societies there are still old and ancient customs and special beliefs, that recording and documenting these local customs and information that has been passed on orally and experientially from one generation to another, seems necessary to prevent the destruction of traditional rituals in there, should be avoided. On the other hand, it can be seen that there is a difference in the relationship between ethnic groups who live in a certain geographical environment, in relation to that environment and their place of life, with people who live in a different geography, and this difference, in their folklore, It can be seen and it can be the basis of anthropological studies of the cognitive environment.

The purpose of this research is the study of work songs² (the songs that are sung while working) in the cultural area of Arak city, relying on a comparative comparison between the three villages of Anjedan, Khondab and Meyghan, in the form of cultural ecology theory by using the field method, along with participatory observation and interviews in the research field, historical documents and libraries and comparative method.

1. Methods

The aim of this research is to identify and culturally introduce a small part of the Karava of Arak city. The Markazi province occupies one percent of the total area of the country with an area equal to 29405 square kilometers, about 1.82 percent of the total area of the country. It is limited to Qom province from the east and Hamadan province from the west. The Markazi province includes 12 counties, 26 districts, 35 cities, 66 villages, 1394 inhabited villages and 46 uninhabited villages. According to the last census conducted in Iran in 2015, the population of Markazi province was 1.429.475 people. The cities of the province are as follows: Arak, Shahzand, Tafresh, Delijan, Mahallat, Saveh, Zarandiyeh, Ashtiyani, Khondab, Komijan and Farahan. Arak city, as a center of county with an area of about 4067 square kilometers and a population of 599634 people, is a case study of this article. Arak city is located in the southwest of the province with an area of about 28.3 square kilometers, which is the center of the Markazi province (Farahani, 1386, p. 50). Based on historical results, the Markazi province was part of the Great Median States in the first millennium BC, which covers the entire central and western part of Iran and is considered one of the old centers of settlement in the Iranian plateau. In the second century of the Hijri, this region was called Iraq Ajam together with Hamedan, Ray, and Isfahan (Dehgan, 2016, p. 105).

In this research, the cluster sampling method is used. The city is divided on the map according to four geographical directions, and then a sample village has been selected in each region according to the size, dispersion and number of villages, from each geographical region. For example, from the desert part, Meyghan village; the mountainous and animal husbandry part, Anjedan village; and from the plains and agriculture part, Khondab city are selected.

Khondab city in the west of the Markazi province. This city is located in Dasht Sharah, between the northern and southern mountains of Dasht Sharah, 80 km from Arak city and 40 km from Malair, which is also limited from the south side by agricultural lands and the southern mountains of the city (Mofakham, 1960, p. 178).

Anjedan is located in the northeast of Arak and in the Aman abad section of the Markazi province with an area of 37 square kilometers. Anjedan region is located 50 kilometers south of Arak city between longitude 49 degrees 57 minutes 53 seconds to 50 degrees 8 minutes 25 seconds north latitude and 33 degrees 55 minutes 40 seconds to 34 degrees 2 minutes 14 seconds (Mofakham, 1960, p. 38).

This village is more than 1000 years old and has a historical and religious context, and in the past it had a famous seminary in the Islamic world. It was the center of Daylamites in the summer. It was damaged and people were forced to live underground to escape from the Mongols. The name of Anjedan is the ancient name of a place called Engedan, which was one of the oldest villages in Arak.

The researcher in the villages, with the help of a villager or councilor as an informant and a local person, went to the homes and workplaces of the elderly residents of the village and asked people about the old life and customs of the past and then their work and activities. And finally guiding people to their poems and whispers while working. Among the difficulties during work, one can mention the forgetting of old women and old men during interviews and reciting poems, non-cooperation with the researcher due to various reasons such as village customs or the politics

² Kar ava in Persian.

governing the period of the country or the social conditions of the family or the lack of permission to record images, especially for women. It made the work very difficult and time-consuming. This research was carried out over a period of ten years, from 2010 until 2020, on four hundred villages in the entire Markazi province, and the results of the interviews with twenty-three rural women and men are given in this article, but the interviewees in the whole work is more than this number and they reach about 300 people in the whole province.

The respondents were selected from men and women over 40 years of age and it can be said that they have a uniform level of literacy (mostly at the level of reading and writing the Quran and not more). Information was collected through ethnography and field study besides using written oral sources and documents as well as interviews to complete the data. The method of this research is qualitative ethnography and the researcher has chosen this method to collect the necessary information through in-depth and field interviews through participatory observation with the people and the most important effect of people's participation in social science is conducting in-depth field research and obtaining theoretical profiles from them. Malinowski can be called the inventor of this method, and Jean Boyer states the main principles of this observation during this stage. In the first stage, the researcher must put aside all his prejudices and even ignore the necessary ground for his mental understanding of the concepts and learn the language of the people and participate in their daily life to be accepted by them and become one of them. Then he must write down all his observations and find out the different levels of reality and write down all the thoughts, customs, practices and everything. In the opinion of an anthropologist, the institutions of society, whether political, economic, technical or religious, can only be investigated in a fundamental way by studying the customs and traditions of that society (Riviere, 2005, p. 166). Since the pronunciation of some words is different places and the people of each region used to express a certain word or sentence in a different way, a transliteration table was needed, which is given below the poems.

2. Result and Discussion

In the past, people used to whisper sounds while working, and these combinations were associated with mystical, social, and sometimes humorous themes and poems. In this way, they were encouraged to continue working instead of being tired. These poems were called *kar ava*. It means poems, sentences and melodious sounds that are recited during work and have specific goals such as encouraging more work, describing the type of work, creating a joyful environment at work, encouraging the buyer to buy the product and describing the words in Farmers, herdsman and peddlers. It is considered as a part of folk literature and has special customs in different regions but due to the influence of geography and culture of different peoples, sometimes it has relatively the same themes (Hanif, 2007, p. 40).

Speaking of language in the general and broad sense of the word, the listener immediately notices the breadth and scope of its domain and its many branches and cracks, and it is obvious that the older and richer the language is, the deeper its roots and the more numerous its branches. Briefly, it can be said that in addition to normal, current and daily conversational language, each class and people of each discipline have their specific words and poems related to them, which are new and fresh for others (Mahjoub, 2003, p. 1042). Also, regional or ethnic or local dialects often have political and social importance (Bates and Plag, 2003, p. 461).

Regarding the history of work sounds, like many other aspects of popular culture, it is in an aura of ambiguity. Because non-written culture lacks the ability to accurately be recorded. Therefore, the history of the emergence of work sounds can be viewed as a part of popular literature, representing an early, purposeful effort by humans to change their circumstances. In other words, work sounds should be viewed as a function of the evolutionary process of life. Undoubtedly, they represent the path of changes and different stages of human life (Hanif, 2007, p. 5). It is possible to consider the work sounds to be the same as the period of hunting, which seems to have been created at the same time. After that, animal and agriculture give birth to other birth to other sounds related to these occupations. Finally, work sounds which are related to work in urban life, are the last group of sounds of work.

Edward Sapir asserts that humans are in some ways prisoners of their language. According to him, our opinion about reality is a condensed version of the world that our language has edited. In other words, humans in different societies, see the different reality because they speak with different languages and each language shapes reality in a specific format (Bates and Plag, 2003, p. 485).

Familiarity with the concept of folklore is a part of the popular culture that is created by the people and elites and

is transmitted from one generation to another through traditional, public and oral methods (Fakuhi, 2003, p. 20). Malinofsky, regarding culture, presents a broad understanding of culture and considers it to include material culture, values, norms and real behaviors. Structural functionalism is seen in the sociological thoughts of *Talcott Parsons* and the anthropology of *Radcliffe Brown*, but *Brown* considered the society's culture to be derived from its social system and looked at culture as a standard form of behavior and emotions. By referring to the term *cultural integration*, he has assumed that *culture* as a whole, unites many people more or less in a social structure (that is stable systems that define groups). It regulates the relationships between people and facilitates their compatibility with the external physical environment. According to this functional interpretation, *Radcliffe Brown* considers culture as an integrated system.

He considers each part of culture to have a specific role and function in the life of society and considers the knowing of this system as a main task of modern anthropology. Unlike Malinowski, *Brown* believes that culture should be studied only as one of the features of the social system.

Malinowski considered function to mean "fulfillment of a need by means of an action". But *Brown* considered it as "a role that carries out an activity in the whole social life and helps to maintain and continue the construction of a society". This way of looking at the issue of culture brought *Brown* closer to the structural-functional approach.

From the point of view of *Radcliffe Brown*, the *Karava* (work sounds) regulate the relationships between people and make their compatibility with the external physical environment possible. Therefore, the functional interpretation, *Radcliffe Brown* considers the culture as an integrated system. In general, it is possible to find out what subculture it has created or reproduced with the fundamental analysis of the work sounds that have been created over time. On the other hand, the analysis of relationships between human societies and the environment is much older than the field of anthropology, but since the beginning, this topic has been of great interest to anthropologists. Many philosophers of the Age of Enlightenment put forward a view called environmental determinism, according to which environmental characteristics directly determine the behavioral domains of humans and society, that is the differences between ethnic groups are not an internal matter, but a matter related to the climate, natural landscapes and other environmental elements. Anyway, at the beginning of the 20th century, environmental determinism was attacked by some effective anthropologists such as E. L. Kroeber. In response to the deterministic-possibilistic debate, *Julian Steward* in 1955 developed an approach called *cultural ecology*. According to *Steward*, cultures are formed through the adaptation of technological features, economic organization, and even kinship or religion to their environment. Communicate in order to make people's livelihood possible in the best possible way. Therefore, from the point of view of cultural ecology, *Steward* paid attention to the relationship between cultures and their geographical environment in his study of evolutionary schools. He considered the tropical climates, mountains, rivers and cold regions to be effective in the formation of their cultures and their evolutions.

Understanding the biological evolution of man requires considering the culture in which he lives. Understanding the mutual relations of human, requires awareness of his behavioral patterns, beliefs and experiences, which are transmitted in the form of culture. Everything people say and do is a reflection of the cultural environment in which daily life takes place. Research to describe human beings is research to describe culture. Therefore, the center of anthropological studies is not the simple description of humans, but his description is the description of culture (*Farrokhnia*, 2005, p. 7).

Among the expert researchers in this book, the researcher has incorporated the views of *Julien Steward* based on environmentalism and *Roy Rappaport* regarding ecology. According to *Jordan* and *Rwanteri*, cultural ecology is the mutual understanding of humans and the environment in order to understand cultural changes and differences. That is, it aims to study the interaction between the natural environment and humans as a cultured animal. Ecological decisions initiated by humans are rooted in their interactions with the environment in the past. In fact, culture in this sense is conditioned by time and its study cannot be divorced from the dimension of time. Understanding the patterns of culture requires the understanding of cultural perspectives and their ecological interpretation, which in turn represents the cultural part and cultural interweaving (*Mirzai*, 2003, p. 122).

According to *Bates*, ecology is the study of the relationships between organisms and the set of environmental and biological factors that have a mutual effect on these organisms. In other words, it studies the relationships between organisms and their environment (*Bates and Plag*, 2003, p. 131).

What Steward means by presenting the core of culture is to express the mechanisms, characteristics, and strategies that exist in every culture in the matter of livelihood. His theory is influenced by Marxism, but it is more influenced by technology and mental concepts. Environmental science can be defined as a science that studies natural organisms, including living and non-living things, their relationships with each other, with nature and life cycles, and how to adapt to environmental conditions.

Roy Rappaport means culture is the ability and capability that exists in a native ecosystem to provide a livelihood for a certain population. The tolerance capacity of each native organism changes according to technological changes, and this causes a cultural change that must adapt to new capacities more or less (Farrokhnia, 2005, p. 222).

Both evolutionary theory and ecological theory are similar in the adaptation process. It means the process by which organisms or their populations adapt to a certain environment. This adaptation, whether biological or behavioral, increases the probability of survival and reproduction for organisms (Bates and Plag, 2003, p. 131).

All three studied regions have special ceremonies and rituals related to the changes and developments related to nature, which are mentioned below:

The holy water of Ali Gozr in Gorezar around Khondab is a place where people believed that Hazrat Ali passed through, therefore is blessed. People use that water for blessing and healing (OS-17).

According to the residents of the region, the existence of a permanent water spring in Anjedan is one of the water and springs considered by Ahl al-Bayt and is highly respected by the people. In Anjedan, the tree is crucially important, so traces of worship can be seen there, and the planting of mulberry trees on the way to the flowing water spring in Anjedan, in its alleys, shows the sanctity of trees and water among these people (OS-20). In the Enaj region, for the produce of the land, which is mostly peaches or tomatoes, if there is a lot, they sacrifice a cow or a sheep to bless it (OS-6).

In the Meyghan region, according to the oral source of 30th, in the old days, all salt wells were owned by deeds and sometimes they were inherited. Of course, when it was the salt harvesting season, people without a good certificate could use the flat lands and harvest salt from them, which was called *Badavarde salt* by indigenous people and depending on the people, it would be for anyone. Considering the value and importance of a woman's dowry in Islam and Iran, as well as the value and importance of salt in this region, it has been customary in this region to dedicate a salt well as a woman's dowry and to register it as a formalization of it on the back cover of the Qur'an. But they did not do that for all women (Pajooheshfar, 2023, p. 189).

In Anjedan, when it doesn't rain, the villagers choose a cow and throw a towel over its neck as a shroud, sacrifice it at the highest place of there at Sorfe wells, and they believe that the blood of that cow must be poured into that well so that rain will come later. The beef is divided among people and at the same time this poem is recited: We had one kilo of wheat, and we planted it in the desert, there was no water, and we were afraid, O Lord, help us, forgive us, have mercy on us, or a certain person called *Sayed* would come to the mosque at the invitation of the village people and cry so much that God would shower his mercy.

In Khondab, when it was not raining, they cooked a soup which called *Ash-e Baran*. The girls would gather in the courtyard of a house and bring a large ladle called Chomcheh and tie a piece of wood in the shape of a cross on the handle and fill the hole of the ladle with cloth and tie light-colored cloths on it and wear several pieces of clothing on it. They cover its face with charcoal and make it like special doll. They take it and go around the village and houses while reading the following poems:

Chomcheh gelin neh ister (What does the bride of Chomcheh want)

Asmanan yagish istir (He wants rain from the sky)

Jordan bereket ister (He asks for a blessing from the earth)

Tapeler boğda ister (Tapu want wheat)

After singing the song of rain, they go to the doors of the houses and while holding another ladle, the owner of the house pours a spoonful of water on the bride's head from the top of the roof or the height of the yard wall and some flour, or peas, beans and dried vegetables or It gives them a pickle. After going around the whole village, they bring

the collected materials and cook and distribute them among the women and girls. At the end, they pour some Ash down a gutter that faces the Qiblah and recite a prayer and ask God to send a sufficient rain, and everything is done by a believing woman.

According to an indigenous woman who called Shahrbanu, the people of Meyghan region did not have a funeral on Wednesday and only on the night of the new year (which called Eid) they would light a fire on the roof and jump over it.

In Anjedan, on the last Wednesday night in fall which is called *Chaharshanbesuri*, like in other places, young people gather a pile of thorns and thistles and fire it and jumping over it while they singing that sadness will go, happiness will come, and tragedy will go, and wealthy will come, my yellowness will come from you and your redness will come from me.

In the past in Khondab, people used to perform the ritual of the jar on the night of new year (Eid) and last Wednesday in fall (Chaharshanbesuri) in such a way that they would bring a jug of water to predict their future year. Young girls would bring a bead or a small object for the purpose of marriage, and the rest to predict the coming year. They put it into the jar. Then a believer or famous person in the village and among the women is responsible for bringing them out and by reading Hafez's poems or local poems. Each poem expresses their future and they cling to it.

In the area of Tafresh and around the Meyghan desert, whenever several bunch of wheat twist together during the cultivation period, it is said that it has fallen and the owner of the land must sacrifice a sheep in the same place and they believe that Hazrat Khizr, has stepped on that agricultural land (Orojlu, 2009, p. 147).

People in Tafresh and Anjedan give a lot of importance to the tree. They consider their intelligence from consuming walnut and almond products. Mulberry, willow, and walnut trees are sacred in their eyes, and breaking their branches is considered a sin.

In Khondab, if the crop of the land, which is mostly peaches or tomatoes, is abundant, they sacrifice a cow or a sheep to bless it so that the blessing of the fruit trees increases (OS-21).

Among the abundant and available plants in Markazi province, there is a special plant nicknamed *Prophet's broom*. The use of this plant in these areas can be seen in the following cases: They use this plant in Khondab, Foran and Abbasabad region for Kamandgiri ceremony. This means that when there is a disease among the cattle and sheep in the area, they use this broom and put it in the water with the intention of healing and keep it on the head of the sick cattle so that the cattle can pass under it and be healed.

Salt is considered the main, vital and natural element in the desert and dry areas of the Markazi province, especially in the Meyghan area. According to 70-year-old Hossein Maleki, the salt wells in this area are used for three purposes: food, livestock and fuel for burning furnaces, which can be seen from the color of the ponds. If the stones of the ponds were the color of pomegranate juice, they would be used for food, and their edible salt would be saffron color, but the color of the ponds used by livestock was different.

The Salatin Spring is in Anjedan, and is located above the village. According to Mrs. Mohammadi as an indigenous woman, the reason for naming this spring is that Hazrat Ali passed by this spring with his horse. It is said that Ali's horse hoof remains there.

In the desert areas, water had a special and high value. They did not sell the water but shared it and call it Hebe or exchanged the water for water, and did not assign any amount or price to it.

In the old days, the water of the agricultural land had special respect and was mentioned only on the back of the woman's deed, and women were the main owners of the land so when a woman's husband died, the share of the water of that land went to her wife. In a village like Ban near Gwar, because a woman named Ban had become the owner of the land in that area through dowry and her husband, the name of that village was named after her (OS-21).

The custom of *tarkezani* in the Khondab, which is performed on the wedding night in the yard of the groom's father, is that a piece of wood the size of a shovel handle is held by the bride's brothers and held above the bride's head, and the groom and his brothers also carry small pieces of wood. They add more to it and according to the interviewers, it is considered a kind of show of power of the groom's family.

In Anjedan, in the old days, 2 to 3 barrels of water or a walnut tree or a piece of land and a garden were given as a dowry.

In Khondab, garden and agricultural land were chosen as dowry.

Among the environmental effects on people's lives, it can be seen in the old criteria for measuring land and time, and their cattle and sheep property values.

One of the old criteria for measuring agricultural land in the two investigated regions is the pair of cows. Considering that cows were used to plow the land in the olden days, the basis and criterion for land measurement was based on the number of cows that can plow an agricultural land, which was about one hectare. If a land needs a pair of cows, the size of that land will be one pair of cows, and if it needs four cows, it will be 2 pairs of cows and so on. The use of this word in these areas is common even now. The standard of agricultural land in Meyghan region is not a cow but barley, which is 16 barley per 1 dong and they do not have the term cow (OS-22).

Another old measure of agricultural land water measurement is a cow or two cows or the so-called Gow. This unit is now volumetric flow, which is the amount of water output per unit of time. In the past, this amount of water is said to be the amount of water that an adult male cow would drink at one time to get full. For example, it was said that a certain land has 4 water cows and it was measured based on buckets (OS-16).

One of the old criteria for plowing agricultural land, according to the central role of cattle, was the cow coming (Gow Amadan) of the land, which was defined as the term cow come or not, and this term is given to the agricultural land when the land meets the conditions of accepting the cow on the land so the cow does not fall into the mud when entering the ground (OS-22).

The unit used in crop planting, based on how many bags of wheat a cow can harvest, it was called Chen. For example, a piece of land is 3 chen, which means you can plant seeds in three days with one cow (OS-16).

One of the criteria for measuring the number of livestock in a village is the amount of rock salt consumed by them. The amount of watering and the continuation of the sheep's life depends on the sodium chloride they consume. In the villages, the more cows and sheep a person has, the more their rock salt increases and their salt rock is the measure of their number.

So it was observed that Meyghan region, due to being a desert and having salt, has special beliefs and ceremonies around its environment. Anjedan region, due to having more animal husbandry than other places, there are special animals and products in beliefs and opinions. People have infiltrated and in Khondab, due to having many fruit trees and gardens compared to other research cases, they have their own beliefs and opinions. These effects of the environment on the theories and customs of the people of the region can be seen in the poems and sounds they use.

Below, I will present some examples of the Markazi province work sounds. Examination of the sound work (kar ava) of the Markazi province:

(OS-1):

Carpet weaving sound works

- I want to weave flowers into a carpet

Delâm mix âd bebâfâm gol be qâli

- I will make its edges yellow and inside it will be rusty

Lâbâš râ zârd zânâm tošo zângâri

(OS-2):

- Falak, you treated me badly, I was riding and you patted my leg

Fâlâk dâr hâg mân bi morovrti kârdi sâvâre bodâmo pâyâm pâti kârdi

(OS-3):

- Let me sit down, Sardar, and weave a carpet with a narrow heart

Beşinâm sâre dâre qâli bâ deli tânq bebâfâm qâli kermon bâ del sânq

(OS-4):

- The carpet weavers have been bored for a long time, they are busy with the knot

Qâli bâfân x ândi dârând hosele Şâne bâr sâr mizânând meqrâz be gere

- Don't weave a carpet like a boy, make it like a queen

Qâli nâbâf ke korke prsâr bezâke molke

(OS-5):

- I will weave a cream carpet

Bebafam ghali kermon bebfam

- Weave bit by bit bebfam zare zare

- If blood spills from my finger

Aghar khon az sare angoshtam berize

- Tiny tiny berize rize rize

(OS-6):

- I loaded our carpet

Man ghali ze kermon bar kardam

- I was wrong to turn my back kardam ghalat kardam ke posht be yar

- I was wrong when I said that I am a gardener

Ghalat khardam ke ghofotam baghebanam

- Why don't you stop, my dear?

Chera dast bar nimidry ze ghanam

(OS-7):

- Our yard is around baghchedur

Hâyâtimiz bâqçe dur

Damna duran agh chador

Dârna durân âq câdur

Achulmi-youb is a distant bud

Âcûl mi yub qonçe dur

Golmish gol alai

Gelmişey gül âlâii

(OS-8):

Cekhdum dama ike

Xocdom dama iyke

Oldoz Sidem is that one

Oldoz saydom on ike

Oghlan junmarg oli

Oğlan jonmerg uli

- If you are my friend

Age toty yaraıke

(OS-9):

Musk activities

Chekhdom dom arasuna

Xocdom dam arson

Bakhdum I parasuna

Baxdom ay parsona

The lyrical spark of worup

Qezelgon jraqe vovrop

Yargidip arasuna

Yar go arsona

(OS-10):

Dama atdom gug koze

Dâmâ âdom gâg koze

Gole soyun Suze's friend

Yâr golâ soyon soze

Qurban olom o yara

Qorbân olom ou yâra

It's like glair omzeh

Gonâ gilir evemeze

(OS-11):

Ghazal gul arsen arsen

Qezel gol ârsen ârsen

Ghazal gulu kim dersen

Qezel qolo kimdarsen

Ghazal golu daranin

Qezel qolo dârnin

God bless them

Xodâ mâtlâben versen

(OS-12):

Agricultural results

Threshing

- It was full of love for mola sagaram

Por bovad az eŝqe mola saqaram

- Served this department for many years

Salha kedmatqozare in daram

- Because he is my intercessor

Êon u başad şafie mahşaram

- I saw everyone except Hossein

Dide bastam az hame joz Hosein

(OS-13):

- Under the bridge was the house of khoban

Zire pol manzelgahe xoban bovad

- Whoever passed the money was smiling

Har kas az pol gozarad xandan bovad

- We don't have a city full of enemies and friends

Yek shahr por az doşmano yek dost nadarim

- We are pure-hearted people who do not hold grudges

- Ma az an pakdelanim ke be del kine nadarim

(OS-14):

- Don't ask for anything without remembering Ali

Bi yade Ali chizi natalab

- Don't ask for anything without love for Ali

Bi mehre Ali chizi natalab

(OS-15):

Blowing the threshing floor

- Blessings on Muhammad and his family

Salavat bar Mohamado ale Mohammad

- God bless you for moving from us

Kodaya az ma harekat az to barekat

- On the seal of the Prophet Muhammad, peace be upon him

Bar xatame anbiya mohamad salavat

- Give us a blessing from you

Dast az ma barekat az to

(OS-16):

Bee hive

- To the Lord or the Lord of the living

Be yarab yarabe zende daran

In the hope of the hopeful heart

Be omide deldomidvaran

To those whom Allah is their helper

Be onhahi ke alah yareshan bi

Damadam qol, God bless their work

Damadam ghol ho valah kareshan bi

To those who sat in the ship

Be onhahi ke dar kheshti neshastan

- Whose ship was broken and they closed their hearts to you

Ke keshti shan shekaste del bar to bastan

(OS-17):

Making the oven

- There was no smell of flowers for three or five days

Se pang roze boye ghol nayomad

- The nightingale's chirping did not come

Sedaye chah cha bolbol nayomad

- Go ask the flower gardener

Berid az bagheban ghol beporsid

- Why didn't the nightingale come to the flood of flowers?

Chera bolbol be seil ghol nayomad

(OS-18):

Dyeing

Herding

Gedirdm is hot

Gedirdem daq arase

Topdom nar parase

Tapodom nar parase

Opolemesh bir qaz gordum

Opolmeš bir qez gordom

Ozonne dish yaraseh

Ozonene diš yarase

(OS-19):

- Damana duran agh chador

Damna doran aq çador

Our garden table

Hitmez baqçador

Golmashdin san gul dari

Golmešdin sen qol dary

Acholmiyup ghanchador

Açolemiop qonchador

Conclusion

Considering the common human needs in similar or close areas in terms of environmental conditions, it seems that the emergence of rituals and their formation in societies has been somewhat widespread. Different ethnic groups have had rituals, some of which are specific to them and some of which are widespread.

Among the obvious purposes of gatherings and performing ceremonies such as asking for rain is performing a ritual or reaffirming a type of ideology. When people gather together, they also perform a range of social and economic activities. Due to the unpredictable weather, the changing quality of the land and the social environment in which one region may be in abundance of blessings and another region in famine and scarcity, these effects of the environment in each region cause the creation of a series of resourcefulness to use of the surrounding environment, which can be justified by using the theories of cultural ecologists. It was observed that, for example, the Meyghan region, due to being a desert and having salt, has special beliefs and ceremonies around its environment, and the Anjedan region, due to being a livestock breeder, has more animals and special products there than other places. People have infiltrated and in Khondab region, due to having many fruit trees and gardens compared to other research subjects, they have their own beliefs and opinions about these.

Behaviors and beliefs are manifested everywhere, some have common roots, some are caused by the nature and climate of the region, and some are imported from other cultures as a result of social, political and other actions. In any case, the study of any phenomenon, in addition to being pleasant, is a step towards satisfying the curiosity of humans in knowing their surroundings.

It should be noted that the researcher did not find a big difference in the effects of the ecosystem on work poems the significance of introducing the karava of the Markazi province is that it has been done for the first time. In these three researched areas, according to the ecosystem of those areas, people have believed in the surrounding nature and believe that the effects of these on their folklore and beliefs can be seen and examined. For example, in Khondab and Anjedan, stone slabs can be seen that they are located in the mountain and gradually they became a legend in the eyes of the people and people look at them with the view of holiness, but in Meyghan there is sanctity of salt.

In Meyghan region, due to the cultivation of wheat as the main crops of this region, wheat has had a special importance and value and sanctity compared to other plants. Its importance can be seen in the sacrifice of cows on the land. Also, according to horticulture in Khondab region and the importance of trees in Anjedan region, by using the point of commonality of all three in cow sacrifice in the territories and considering the importance of sacrifice in Iran, it reached compatibility with the environment and ecosystem.

In Meyghan, salt is an abundant and accessible environmental element, and in general, salt has a cognitive nature and has been the basis of friendship, covenant, and commitment for people since ancient times. When they invited someone to eat their bread and salt, they called it Namakgir. As a result, any kind of rudeness, disloyalty and unfriendliness was prohibited and the following can be mentioned from its use in these areas.

The salt wells in this area are used for three purposes: food, livestock and fuel in furnaces, which can be determined by the color of the ponds. If the stones of the ponds were the color of pomegranate juice, they would be used for food, and their edible salt would be saffron, but the color of the ponds used by livestock was different. Among other functions of salt in this area:

- 1- The people of this village collected the salt they needed in the summer when the water in the wells dried up, and each well had a special lock and no one was allowed to use it.
- 2- In the desert areas, water had a special and high value and they did not sell the water or share of any land, but they donated it and gave it away or exchanged the water share for water and did not give any amount or price for it.
- 3- In general, salt has a cognitive nature and has been the basis of friendship, covenant, and commitment for people since ancient times. When they invited someone to their bread and salt, they called it Namakgir, and any kind of rudeness, disloyalty, and unfriendliness were forbidden.
- 4- In some devices for sore eyes in these areas, salt was used next to the jar and Mazu, and they got the effect of saltiness in the eyes.

In Khondab region, due to the horticulture of the people and the presence of many fruit trees, tree wood is used in the custom of tarkezani.

In Anjedan, due to the geographical location and the animal husbandry situation of the region, the gifts that are given to the groom at the wedding or the gifts that have been seen a lot are gloves, socks and woolen hats, which are similar to the animal husbandry situation of the region. In Meyghan, due to the desert nature and the demand and importance of water, in the usual and conventional wedding ceremony, both are in the yard and are rotating around the water container (Tas), unlike other places, only when the bride is the second wife. Water is sprinkled on it. These things can be seen in dowry and Chaleberi ceremony. The type of dowry is different in different regions compared to other cases and other places and is defined depending on the products. For example, in Meyghan, due to the abundance of salt in that region, salt is considered one of the most important items in women's dowry. In Khondab and Anjedan, fruit gardens have a special value and are included in the dowry.

By examining the criteria for measuring water and land and the number of livestock, one can find a common point in all of them: paying attention to the central role of cattle in their traditional agriculture and the ancient relationship between cattle and land.

In the end, it can be said that primitive societies and traditional societies are usually integrated to a large extent in terms of social and psychological structure, and stratification and class differentiation and complex social hierarchies have not yet been formed in them. According to Durkheim, the solidarity of these societies is subject to ancient flexible and dominant traditions. In general, it can be said that in popular literature, producer and consumer are not different from each other. On the other hand, the organization of society based on kinship relations adds the concept of fraternity to the concepts of freedom and equality, and in this way, the big slogan of three famous concepts is created, which, according to Morgan, the institutions of tribal society are characterized by them (White, 2000, p. 388).

Rituals, festivals, rituals and beliefs related to them help to stabilize the society and in a kind of positive moral reconstruction and have a social function of creating unity in the society. Therefore, the existence of celebrations and rituals by performing symbolic activities always strengthens the solidarity and unity of the people and increases the authority and legitimacy. Reproducing society, Iranian identity and preserving Iranian culture (Aghakhani Bizhani and Mohammadi Fesharki, 2020, p. 25). By studying the folklore of these people, it is easy to record and preserve the identity of a people and nation passing it on to future generations.

References

- Abubakri, Sh. (2020). Taraneha-ye kar dar mantaghe-ye Mokrian. *Farhang-e Mardom-e Iran*, (63), 131-154.
- Aghakhani Bizhani, M. and Mohammadi Fesharki, M. (2020). Tahlil-e karkardha-ye ejtemai-ye ainha va jashnha dar Shahname bar asas-e nazariye-ye dorkim. *Jastarha-ye Novin-e Adabi*, (210), 25-46. DOI: 10.22067/JLS.2020.39339
- Arianpour, A. H. (2001). *Jame'eshenasi-ye honar*. Nashr-e Gostardeh.
- Bates, D. and Plag, F. (2003). *Ensanshenas-ye farhangi* (M. Salasi Translated.). Nashr-e Elmi.
- Dehgan, E. (2016). *Tarikh-e Arak*. Nashr-e Zarrin va Simin.
- Hanif, M. (2007). Avah-ye kar-e aghvam va hambastegi-ye melli. *Farhang-e Mardom-e Iran*, (11), 37-49.
- Fakuhi, N. (2003). *Tarikh-e andishe va nazariyeha-ye ensanshenasi*. Nashr-e Ney.
- Farrokhnia, R. (2005). *Raveshha, ruykardha va dadeha dar mardomshenasi*. Nashr-e Booli Sina.
- Hoseini Abyaraki, S. A. and Amini, H. (2021). Avaha va sorudeha-ye kar dar farhang-e amme-ye Kermanshah. *Faslname-ye Takhassosi-ye Adabiyat-e Farsi*, (16), 54-57. DOI: doi.org/10.22054/qjik.2023.70671.1339
- Mahjoub, M. (2003). *Adabiyat-e amiyane-ye Iran, majmue maghalati darbare-ye afsaneha va adab va rosum-e mardom-e Iran 2*. Nashr-e Cheshmeh.
- Mirshokraei, M. (1999). *Chay dar Iran, pajoohesh-e mardomshenakhti*. Nashr-e Miras-e Farhangi-ye Iran.
- Mirzai, S. (2003). Kavoshi darbare-ye vizhegiha-ye farhangi va eghtesadi-ye Kabutarkhaneha-ye Ostovaneishekl. *Name-ye Ensanshenasi*, (8), 115-139.
- Mofakham, P. (1960). *Farhang-e abadiha-ye Iran*. Nashr-e Ferdosi.

- Mohammadi, F. (1999). *Barresi-ye mardomshenakhti-ye rusta-ye Javersian ba tekye bar janbeha-ye farhangi va ejtemai* [Master's thesis, University of Arak].
- Mohamadpour, M. A. and Baba Safari, A. A. (2020). Barresi va tahlil-e darunmaye-ye kar dar taraneha-ye mahalli. *Faslname-ye Takhassosi-ye Adabiyat-e Mardom-e Iran*, (23), 23-39.
- Moin, M. (1957). *Miras-e Iran*. Nashr-e Elmi va Farhangi.
- Noban, M., Rashidi, N. and Yarmohammadi, H. (2003). *Mardomnegari-ye Delijan*. Nashr-e Miras-e Farhangi-ye Iran.
- Orojlu, F. (2009). *Jelveha-ye mashaghel dar tarikh va adabiyat-e Iran ba takid bar farhang-e ostan-e Markazi*. Nashr-e Seda va Sima-ye Ostan-e Markazi.
- Pajoohehsfar, P. (2023). *Bumshenasi-ye farhangi-ye ostan-e Markazi*. Nashr-e Sokhan-e Daneshjoo.
- Riviere, C. (2005). *Ensanshenasi-ye siyasi* (N. Fakuhi Translated.). Nashr-e Ney.
- Sharon, J. (2003). *Dah porsesh az didgah-e jame'eshenasi* (M. Saboury Translated.). Nashr-e Ney.
- White, L. (2000). *Takamol-e farhang* (F. Majidi Translated.). Nashr-e Dashtestan.

Oral Sources

- Oral Source-1: Maryam Sharifi, Anjedan 1959, Primary Education, Housewife. (Interview: 06.05.2008).
- Oral Source-2: Gol Banu Hoseini, Meyghan 1949, Primary Education, Housewife. (Interview: 08.09.2010).
- Oral Source-3: Halime Mohammadiani, Mashhad Al-Kubeh 1964, Primary Education, Housewife. (Interview: 04.08.2009).
- Oral Source-4: Fatemeh Khanum Karimi, Anjedan 1961, Primary Education, Housewife. (Interview: 06.05.2010).
- Oral Source-5: Bibi Sakineh Asadi, Meyghan 1949, Primary Education, Homemaker. (Interview: 08.09.2010).
- Oral Source-6: Akram Tahmasebi, Khondab 1964, Primary Education, Housewife. (Interview: 07.09.2011).
- Oral Source-7: Masoumeh Gholamhoseini, Khondab 1969, Primary Education, Housewife. (Interview: 07.09.2011).
- Oral Source-8: Batul Noruzi, Komijan 1940, Primary Education, Housewife. (Interview: 03.08.2010).
- Oral Source-9: Fatemeh Talebimanesh, Komijan 1960, Primary Education, Housewife. (Interview: 22.05.2010).
- Oral Source-10: Khadijeh Noruzi, Komijan 1950, Primary Education, Housewife. (Interview: 20.05.2010).
- Oral Source-11: Fatemeh Noruzi, Komijan 1960, Primary Education, Housewife. (Interview: 22.05.2012).
- Oral Source-12: Ahmad Horrabadi Farahani, Horrabad 1949, Primary Education, Farmer. (Interview: 08.09.2010).
- Oral Source-13: Reza Jiryayi, Meyghan 1960, Primary Education, Farmer. (Interview: 07.05.2018).
- Oral Source-14: Abolfazl Jiryayi, Meyghan 1970, Primary Education, Farmer. (Interview: 07.05.2018).
- Oral Source-15: Ali Heshmati, Meyghan 1969, Primary Education, Farmer. (Interview: 07.05.2018).
- Oral Source-16: Ali Ghasemi, Qasemabad 1944, Primary Education, Livestock Farmer. (Interview: 08.04.2018).
- Oral Source-17: Mohammadreza Ebrahimi, Robatmill 1922, Primary Education. (Interview: 05.01.2011).
- Oral Source-18: Hosein Hashemi, Farahan 1959, Primary Education, Farmer. (Interview: 08.07.2010).
- Oral Source-19: Morteza Mohammadi, Khondab 1949, Primary Education, Farmer. (Interview: 07.05.2010).
- Oral Source-20: Ali Hajdarab, Meyghan 1949, Primary Education, Farmer. (Interview: 08.09.2010).
- Oral Source-21: Abbas Maleki, Gavar 1949, Primary Education, Farmer. (Interview: 09.04.2013).
- Oral Source-22: Haj Safdar Asgarabadi, Asgarabad 1939, Primary Education. (Interview: 06.09.2016).

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma herhangi bir bildiri veya tezden üretilmemiştir. / **Author’s Note:** This study was not produced from any report or thesis.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by a single author.

İsimden Fiil Yapma +IA- Ekinin Altay Türkçesinde Görünümü

Making a Verb from a Noun the Appearance of +IA- Suffix in Altai Turkish

Fatih ÇELİK¹ - Merve Nur KAYA²

1. Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatih.celik@erciyes.edu.tr
2. Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Çalışmaları Ana Bilim Dalı, mrv4650@gmail.com

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.10437795

Geliş/Received: 16.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayın/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Öz

Altay Türkleri, Güney Sibiryta bölgesinde yaşayan Türk topluluklarından biridir. Dil özelliği bakımından Güney Sibiryta Türk lehçeleriyle ortak yanlarının bulunmasının yanında Kırgız Türkçesiyle de çok benzerlik göstermektedir. Özellikle fonetik yönden Kırgız Türkçesine yakınlaşmaktadır. Güney Sibiryta Türk lehçelerinden Hakas Türkçesinde, Tuva Türkçesinde bulunmayan ikincil uzun ünlüler ve ünlülerde yuvarlaklaşma özellikleri bakımdan Kırgız Türkçesi ile hemen hemen aynı özellikleri göstermektedir. Çalışmanın konusu olan, isimden fiil yapım eki +IA- Eski Türkçeden itibaren kullanılan, varlığını günümüze kadar koruyan bir ektir. Ek birçok tarihi ve çağdaş Türk lehçesinde canlı ve işlek bir şekilde kullanılmaktadır. Yapı bakımından günümüze kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Bu bağlamda baktığımızda ekin -n-, -ş-, -t-, fiilden fiil yapan çatı ekleriyle birlikte +IA-n-, +IA-ş-, +IA-t- genişlemiş şekillerine birçok lehçede olduğu gibi Altay Türkçesinde de rastlanmaktadır. Ekin işlevi isim kök ve gövdeleriyle isim soylu sözcüklere gelerek fiiller türetmektir. Çalışmada üzerinde duracağımız Altay Türkçesinde isimden fiil yapım +IA- ekinin isimlere gelerek "yapma, etme" bildiren fiiller türettiği görülmüştür. Ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde ekin Altay Türkçesinde başka işlevleri ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bu yönüyle dikkat çeken +IA- ekinin bilinen işlevinden ziyade farklı işlevleri üzerinde durulmuştur. Ekin işlevleri kelimeye kattığı anlam bakımından tasnif edilecektir. Örnekler Altay Türkçesindeki sözlükler taranmak suretiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Ekin isimden fiil yapım özelliğinin Altay Türkçesindeki görünümü ve diğer lehçelerdeki görünümüne genel olarak değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Morfoloji, Altay Türkçesi, İsimden Fiil Yapım Eki, -IA Eki

Abstract

Altai Turks are one of the Turkic communities living in Southern Siberia. In terms of linguistic features, it has common aspects with the Southern Siberian Turkish dialects and is very similar to the Kyrgyz language. It is especially close to Kyrgyz in phonetic terms. Khakas Turkish, one of the South Siberian Turkic dialects, shows almost the same features as Kyrgyz Turkic in terms of secondary long vowels and rounding of vowels, which are not found in Tuva Turkish. The subject of this study, +IA-, is a suffix that has been used since Old Turkic and has preserved its existence until the current day. The suffix is used in many historical and contemporary Turkic languages. It has undergone some changes in terms of structure up to the present day. When we look at it in this context, the suffix -n-, -ş-, -t-, together with the verb-forming roof suffixes +IA-n-, +IA-ş-, +IA-t- are found in Altai Turkish as in many other dialects. The function of the suffix is to derive verbs from noun roots and stems and noun-derived words. It has been observed that in the Altaic language, which we will focus on in this study, the suffix +IA- derives verbs that express "doing, making" by coming to nouns. A detailed analysis reveals other functions of the suffix in Altaic Turkic. The different functions of the suffix +IA-, which attracts attention with this aspect, are emphasized in this study rather than its well-known function. The functions of the suffix will be classified in terms of the meaning it adds to the word. Examples were tried to be determined by scanning dictionaries in Altai Turkic. The appearance of the verb-forming feature of the suffix in Altai Turkic and its appearance in other dialects are mentioned in general.

Keywords: Morphology, Altaic Turkic, Construction of a Verb from a Noun with the Suffix, -IA Suffix

Giriş

Altay Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bir cumhuriyettir. Altay Cumhuriyetinin günümüzde bulunduğu bu topraklar kadim Türk yurtlarından birisidir. Eski devirlerde bu yerlerde Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Kırgızlar hüküm sürmüştür. İlerleyen dönemlerde Moğol hâkimiyetinde bulunan Altay Türkleri daha sonra Rusların işgaline maruz kalmış ardından da günümüzdeki özerk yapısına kavuşmuştur. Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Altay Cumhuriyetinin komşularını Doğu Türkistan, Kazakistan, Moğolistan, Tuva ve Hakas Cumhuriyetleri oluşturmaktadır. Başkenti Gorno-Altaysk'tır.

Eski Türk tarihini yazılı kaynakların yetersiz olması nedeniyle farklı milletlerin yazılı kaynaklarından takip edilmek zorunda kalındığı gibi Altay Türklerinin de tarihi Çin, Bizans, Fars, Rus gibi kaynaklardan takip edilebilmektedir. Altaylar bu kaynaklarda Kalmıki (Kalmıklar), Oyrotlar (ormanlık bölgenin kuzeyinde oturanlar) Çerneviye Tatarı (Kara Tatarlar) adlarıyla geçmiştir. Altay Türkleri Uygur, Yenisey, Kimak-Kıpçaklar, Kırgızlar, Oğuzlar vb. farklı boyların birleşiminden meydana gelmektedir (Potapov, 1953, s. 12-13, 22, 97).

N. A. Baskakov, Altaylıların ana etnik alt katmanının Uygur olduğunu ve alt katman olarak da Oğuz ve Kıpçaklarla karışan boy ve kabilelerden oluştuğunu belirtmektedir (Baskakov, 1958, s. 27-28).

Altay Türkçesi, Altay Cumhuriyetinde yaşayan Altay Türklerinin dilidir. Altay Türklerinin etnik bileşenini eski Türkler oluşturmaktadır. Altay Türklerinin, yaşadıkları bölgede Güney ve Kuzey Altaylıları olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Altay Türkçesi de buna göre şekillenir. Altay Türkçesinin Kuzey ağızlarında Eski Türkçe, Uygurca ve Moğolca unsurlar daha çok görülmektedir (Patapov, 1969, s. 196).

19. yy.'da oluşan Altay yazı dili, Altay Türkçesinin güney grubu ağızlarından biri olan Teleüt ağızı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Altay Türkçesi yazılı dilini oluşturan misyonerler tarafından üretilen 8 ünlü harfli (a, e, o, ö, ы, і, у, ү) ve 18 ünsüz harfli (б, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, ң, п, р, с, м, ч, ш) alfabe bazı değişiklikler dışında (i harfi и şeklini aldı, ayrıca alfabeğe ek olarak ф, в, х, ц, ш, ъ, ь, э, ю, я harfleri girdi ve дь harfi de j harfi ile değiştirildi.) günümüze kadar devam etmektedir. 1931-1938 yılları arasında Latin alfabesi kullanılmış, 1939 tarihinde Rusça tekrar Kiril alfabesine dönülmüştür (Baskakov, 2010, s. 88).

Altayca, Radloff'un tasnif denemesinde Doğu ağızları içerisinde bulunan Asıl Altay ağızları (Altay, Televüt) grubunda yer almaktadır. Ramstedt, Altayca'yı Kuzey Grubu y- bölümü (tō veya tū < tağ) 1- Baraba 2- Altay (Altay Kalmukları, Televüt, Lebed, Kumandı) grubuna dâhil etmiştir. Samoyloviç'in tasnif denemesinde Altayca, Tav grubuna (Kıpçak-Kuzeybatı) dâhil edilmektedir. Bu grubun içerisine Samayloviç Altaycanın Televüt, Kumandı ağızlarını da aynı gruba, ayrı bir dil olarak dâhil etmektedir. L. Ligeti'nin tasnif denemesinde Altayca, Sibiryâ Dilleri Grubu içerisinde yer almaktadır. S. E. Malov'un tasnif denemesi ise Altayca yeni devir grubu içerisinde yer almaktadır. N. A. Baskakov tasnif denemesinde Altayca'yı Kırgız-Kıpçak grubu içerisine dâhil etmektedir (Tavkul, 2003, s. 5, 8, 12, 16).

Tarihî Türk lehçelerinde de bu ekin varlığı tespit edilmiştir. Örneğin tarihî Türk lehçelerinden Çağatay Türkçesinde *bağ+la-ma* 'bağlama', *söz+le-se* 'konuşsa' şeklinde örnekler verilebilir (Yürümez, 2020, s. 48).

Türk lehçelerinin hepsinde işlek bir kullanımı olan +IA ekinin, Türkçenin her döneminde kullanıldığı görülmektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde de işlek bir kullanımı vardır. T.T. {+IA-} kaşıkla-, bağla-, ütüle-, Gag. {+LA-} kaşıkla-, gözle-, zabunna- 'zayıflamak', Az. {+IA-} ovla- 'avlamak', serinle-, Trkm. {+IA-} geple- 'konuşmak', anıkla- 'açıklamak', böölekle- 'parçalara ayırmak', Öz. {+lâ-} qâtlâ- 'katlamak', işlâ- 'çalışmak', oyla- 'düşünmek', Uyg. {+IA-} közle- 'gözlemek', bağla-, çişle- 'dişlemek', Tat. {+IA-} İşle-, agula- 'zehirmek', beyle- 'bağlamak', Kzk. {+IA-/DA-} kolda- 'kollamak', töbele- 'tepelemek', tizginde- 'dizginlemek', Kırg. {+IA-/IO-/DA-/DO-} bayla- 'bağlamak', oylo- 'düşünmek', kemende- 'kazmak', koldo- 'kollamak', otto- 'otlamak', Bşk. {+IA-} başla-, tîşle- 'ısırmak' qotla- 'kutlamak', Nog. {+IA-} tasla- 'atmak', esle- 'hatırlamak', kozla- 'kuzulamak' vb. (Sağlam, 2014, s. 138).

Altay Türkçesinde +IA- eki alınma kelimelere, isim, taklidî isim ve sıfatlara gelerek çoğunlukla *yapma*, *etme* bildiren fiiller yapmaktadır. Bu ek Altay Türkçesinde +IA-/IO-/DA-/DO- fonetik şekilleriyle kullanılmaktadır. Altay Türkçesinde işlek bir kullanımı vardır. Ek ünlülerle ve r, y sesleriyle biten isimlere +la-, +le-, +lo-, +lō- şeklinde, r, y dışındaki tonlu ünsüzlerle biten isimlere +da-, +de-, +do-, +dō- şeklinde, tonsuz ünsüzle biten isimlere +ta-, +te-, +to-, +tō şeklinde gelmektedir (Ercilasun, 2007, s. 1029). Aybı 'rica' > *aybı+la-* 'rica etmek', çığım 'zarar' > *çığım+da-* 'zarar etmek', çöpçök 'kapis' > *çöpçök+tō-* 'kapis yapmak', *ceme* 'tehdit' > *ceme+le-* 'tehdit etmek',

çokur ‘alacalı’> *çokur+la-* ‘alacalı yapmak’, *kıymık* ‘hareket’> *kıymık+ta-* ‘hareket etmek’, *süme* ‘buluş’> *süme+le-* ‘buluş yapmak’, *kokur* ‘şaka’> *kokur+la-* ‘şaka yapmak’, *uya* ‘yuva’> *uya+la-* ‘yuva yapmak’, *kulça* ‘nakış’> *kulça+la-* ‘nakış yapmak’, *bju* ‘dikkatli’> *buju+la-* ‘dikkat etmek’ vb.

+*LA-* eki tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde yaygın bir kullanıma sahip olmasının yanı sıra Moğol ve Mançu-Tunguz dillerinde de kullanılmaktadır. Dmitriyev ve Gabain gibi bazı araştırmacılar bu ekin her isim köküne gelerek sınırsız şekilde fiil türettiği kanaatine sahiplerdir. Çağdaş Türk lehçelerinde türettiği fiillere bakıldığında 500-600 kelimedenden 1000 kelimeye kadar yeni fiil türetebildiği görülmektedir (Tenişev, 1988, s. 425).

Çağdaş Türk lehçelerinin çoğunda geçişsiz fiiller türeten bu ekin, Eski Türkçede de aynı şekilde geçişsiz fiiller türettiği görülmektedir: azla ‘yetersizleşme’, *qvşla* ‘kışla’, *jajla* ‘yazla’, *tañla* ‘şaşırmak, hayret etmek’ vb. Tenişev, Eski Türkçeden itibaren türettiği kelimeleri şu anlamlara geldiğini belirtmektedir:

a. Bir alet ismine eklenerek onunla yapılan eylem anlamına gelen fiiller türetir: *bıçakla-* ‘bıçakla-’, *çibıkla-* ‘sopa, dal, çubuk ile vur-’, *kılıçla-* ‘kılıçla-’, *kamçıla-* ‘kamçıla-’, *kaşıkla-* ‘kaşıkla-’, *taşla-* ‘taşla-’, *üteklə-* ‘ütüle-’ vb.

b. Bir şeyle kaplamak, dönüştürmek gibi anlamlara gelen fiil türetir: *altynla-* ‘altınla-, altınla kapla-’, *küymüşle-* ‘gümüşle-, gümüşle kapla-’, *agıla-* ‘ağula-, zehirle kapla-’ vb.

c. Eski Türkçeden bugüne Türk lehçelerinde bu ek eklendiği fiile eylemin ismi anlamı katmaktadır: *başla-* ‘başla-’, *konukla-* ‘konukla-, misafir ağırla-’, *kusıla-* ‘gıdıkla-’ vb.

d. Bu kısımda bir önceki anlama yakın anlam türetse de bu türetilen anlamlar çağdaş Türk lehçelerinde pek görülmez. Burada ekin daha çok sıfat isimlerine eklenerek eylemler türettiği görülür: *satıgla-* ‘sat-’, *jabıla-* ‘aldatma-’, *emle-* ‘tedavi et-’, *irkələ-* ‘nazlandır-’ vb. (Tenişev, 1988, s. 428).

Eski Türkçeden bu yana isimden fiil yapma eki +*LA-* çok işlek olarak kullanılması nedeni ile pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada daha önce üzerinde durulmamış olan Altay Türkçesinde +*LA-* eki işlevleri açısından değerlendirilecektir. Yukarıda verilen Tenişev’in çalışmasındaki tasnifte de görüldüğü gibi ekin türettiği anlamlar biraz daha genel manada ele alınmış ve detayına inilmemiştir. Bu durum dikkate alınarak yapılacak çalışmanın daha kapsamlı olması için bir Türk lehçesi ele alınmış ve ekin burada türettiği anlamlara odaklanılmıştır. Bu bağlamda ekin Altay Türkçesinde yeni türettiği kelimelere kattığı anlam bakımından kelimeler tasnif edilecektir. Çalışmanın genel amacı Altay Türkçesinde +*LA-* ekinin farklı işlevlerini tespit etmek ve eke farklı bakış açısı kazandırmaktır.

1. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, doküman ve söylem analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinde kullanılır. Bunun yanında, insana ilişkin algı ve olayların, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında derinlemesine incelenmesinin esas olduğu nitel araştırma, farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahiptir (Baltacı, 2019, s. 370).

2. -*LA* Ekinin Altay Türkçesinde İşlevleri

+*LA-* ekinin işlevleri örnekler üzerinden tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan örnek kelimeler Emine Gürsoy Naskali ve Muvaffak Duranlı’ya ait Altayca-Türkçe Sözlük’ten alınmıştır.

2.1. Hayvan Adlarına Gelerek O Hayvanı Avlamak Anlamı Katması

Örkö ‘bir tür kuş’> *örkö+lö-* ‘örkö avlamak’, *balık* ‘balık’> *balık+ta-* ‘balık avlamak’, *elik* ‘yabani keçi’> *elik+te-* ‘keçi avlamak’, *sımda* ‘çil’> *sımda+la-* ‘çil avlamak’, *tiyiñ* ‘sincap’> *tiyiñ+de-* ‘sincap avlamak’ kelimelerinde hayvan isimleri aldıkları +*LA-* eki ve +*LA-* ekinin varyantları ile isim olmaktan çıkmış ve o hayvanı avlamak anlamını almıştır.

2.2. Meyve ve Bitki Adlarına Gelerek O Meyveyi Toplama Anlamı Katması

Çoçogoy ‘kozalak’> *çoçogoy+lo-* ‘kozalak toplamak’, *kuzuk* ‘çam fıstığı’> *kuzuk+ta-* ‘çam fıstığı toplamak’, *majak* ‘başak’> *majak+ta-* ‘başak toplamak’, *meşke* ‘mantar’> *meşke+le-* ‘mantar toplamak’, *cilek* ‘yemiş’> *cilek+te-* ‘yemiş toplamak’ kelimelerinde bitki ve meyve isimleri aldıkları +*LA-* eki ve +*LA-* ekinin varyantları ile isim olmaktan çıkmış meyve ve bitkiyi toplamak anlamını almıştır.

2.3. Eklendiği İsmi Dilinde Konuşma Anlamı Katması

Altay ‘Altay’> *Altay+la-* ‘Altayca konuşmak’ ek eklendiği isme o dilde konuşma anlamı katmıştır.

2.4. İsmi Bildirdiği Duygu Hissetmek Anlamı Katması

Açu+la-n- ‘öfkelenmek’, *ene+le-* ‘üzülmek’, *kubuy+la-* ‘sevinmek’ kelimelerinde olduğu gibi ekin eklendiği isme bildirdiği duyguyu katma işlevi vardır.

2.5. İsimlere Gelerek Hareketin Bir Araç Yardımıyla Yapılması Anlamı Katması

Armakçı ‘ip’> *armakçı+la-* ‘iple bağlamak’, *bıçak* ‘bıçak’> *bıçak+ta-* ‘bıçaklamak’, *kadu* ‘çivi’> *kadu+la-* ‘çivilemek’, *kayçı* ‘makas’> *kayçı+la-* ‘makasla kesmek’, *kire* ‘testere’> *kire+le-* ‘testereyle kesmek’, *taka* ‘nal’> *taka+la-* ‘nallamak’, *kanca+la-* ‘kolonla bağlamak’, *ülcü* ‘kılıç’> *ülcü+le-* ‘kılıçla kesmek’ kelimelerde görüldüğü üzere ekin isimlere gelerek hareketi bir araç yardımıyla yapma anlamı katma işlevi vardır.

2.6. Yansımali Sözcüklere Gelerek O Sesi Çıkarma Anlamı Katması

Küy+le- ‘uğuldamak’, *küü+le-* ‘çınılamak’, *kargır+la-* ‘hırıldamak’, *ıy* ‘ağlama’> *ıy+la-* ‘ağlamak’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki eklendiği sözcüklere o sesi çıkarma anlamı katmaktadır.

2.7. İsimlere Gelerek O İsmi Bildirdiği Duruma Geçmeyi Gösteren Oluş Fiilleri Türetmesi

Karaçkı ‘karanlık’> *karaçkı+la-* ‘kararmak’, *köö* ‘kömür’> *köö+lö* ‘közleşmek’, *sıngı+la-* ‘kırılmak’, *timu* ‘hastalık’> *timu+la-* ‘hasta olmak’, *bay* ‘zengin’> *bay+la-* ‘zenginleşmek’, *çagana* ‘katran’> *çagana+la-* ‘katranlanmak’, *çeçek* ‘çiçek’> *çeçek+te-* ‘çiçeklenmek’, *çırçık* ‘kırışik’> *çırçık+ta-* ‘kırışikliklerle kaplanmak’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki isimlere gelerek o ismi bildirdiği duruma geçmeyi gösteren oluş fiilleri türetir.

2.8. İsimlere Gelerek O İsmi Bildirdiği İçeceği İçme Anlamı Katması

Arakı ‘votka’> *arakı+la-* ‘içki içmek’, *çay* ‘çay’> *çay+la-* ‘çay içmek’, *sıra* ‘bira’> *sıra+la-* ‘bira içmek’, *tañki* ‘tütün’> *tañki+la-* ‘sigara içmek’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki isimlere gelerek ismi bildirdiği içeceği içme anlamı katmaktadır.

2.9. Müzik Aletlerine Gelerek O Müzik Aletini Çalma Anlamı Katması

Topşuur ‘iki telli saz’> *topşuur+la-* ‘topşur isimli müzik aletini çalmak’ kelimesinde olduğu gibi *+la-* eki müzik aleti isimlerine gelerek o müzik aletini çalma anlamı katmaktadır.

2.10. Tabiat Olayları İsimlerine Gelerek Onların Ortaya Çıkışını Gösteren Oluş Fiilleri Yapması

Cañmur ‘yağmur’> *cañmur+la-* ‘yağmak’, *tamçı* ‘damla’> *tamçı+la-* ‘damlamak’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki tabiat olayları isimlerine gelerek onların ortaya çıkışını gösteren oluş fiili yapmaktadır.

2.11. Yer, Yön Anlamı Taşıyan İsimlere Gelerek Genel Olarak Hareketin Yönünü Bildiren Fiiller Türetmesi

Tesker+le- ‘geri gitmek’, *ozo* ‘ileri’> *ozo+lo-* ‘ileriye gitmek’, *örö* ‘yukarı’> *örö+lö-* ‘yukarı yükselmek’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki yer, yön anlamı taşıyan kelimelere gelerek hareketin yönünü bildiren fiiller türetir.

2.12. İsimlere Gelerek Gitmek Anlamı Katması

Caka+la- ‘kıyı boyunca gitmek’, *corgo* ‘rahvan at’> *corgo+lo-* ‘rahvan gitmek’, *kır+la-* ‘kıyı boyunca gitmek’, *kuyu* ‘kıyı’> *kuyu+la-* ‘kıyıda gitmek’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki isimlere gelerek gitmek anlamı katmaktadır.

Sonuç

Türkçe sondan eklemeli bir dil olması ve de kelimelere eklenen yapım ekleriyle sürekli yeni kelimelerin türetilmesi bakımından çok işlek ve daima kendini geliştiren bir yapı özelliği göstermektedir. Bu yapım eklerinin içerisinde de isimden fiil yapma eki olan *+la-* ekinin bütün Türk lehçelerinde çok işlek bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bu yapılan çalışmayla birlikte anlam bilimi bakımından da bu ekin Altay Türkçesinde çok fazla kelime türettiği ortaya çıkmıştır. Giriş kısmında belirtildiği gibi Tenişev, Baskakov gibi birçok Türkolog bu ekin Türk lehçelerinde çok işlek olduğunu ve farklı anlamlarda kelimeler türettiğini belirtmiştir. Fakat ekin türettiği kelimeler üzerinde kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada Altay Türkçesinde isimden fiil yapım ekinin *+la-* isimlere gelerek *yapma*, *etme* anlamı katmasının yanı sıra 12 farklı işlevi olduğu tespit edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Hayvan adlarına

gelerek o hayvanı avlamak anlamı katması, meyve ve bitki adlarına gelerek o meyveyi toplama anlamı katması, eklendiği ismin dilinde konuşma anlamı katması, ismin bildirdiği duyguyu hissetmek anlamı katması, isimlere gelerek hareketin bir araç yardımıyla yapılması anlamı katması, yansımali sözcüklere gelerek o sesi çıkarma anlamı katması, isimlere gelerek o ismin bildirdiği duruma geçmeyi gösteren oluş fiilleri türetmesi, isimlere gelerek o ismin bildirdiği içeceği içme anlamı katması, müzik aletlerine gelerek o müzik aletini çalma anlamı katması, tabiat olayları isimlerine gelerek onların ortaya çıkışını gösteren oluş fiilleri yapması ve yer, yön anlamı taşıyan isimlere gelerek genel olarak hareketin yönünü bildiren fiilleri türetmesi, isimlere gelerek gitmek anlamı katması, şeklindedir. Ayrıca isimden fiil yapan +/A- ekinin birçok lehçede yapma, etme anlamı kattığı görülmüştür. Bu tür çalışmaların daha çok yapılması Türk dilinin kelime türetme bakımından daha kati ve güçlü olduğunu teyit edecektir. Tarihi ve çağdaş Türk lehçeleri ile yapılacak olan karşılaştırmalı çalışmalar da geçmişten günümüze Türk dilinin gelişimini ve aynı zamanda lehçelerin sınıflandırılmasında da veri sağlayabilir.

Kısaltmalar

T.T.: Türkiye Türkçesi

Gag.: Gagavuz Türkçesi

Az.: Azerbaycan Türkçesi

Trkm.: Türkmen Türkçesi

Öz.: Özbek Türkçesi

Uyg.: Uygur Türkçesi

Tat.: Tatar Türkçesi

Kzk.: Kazak Türkçesi

Kırg.: Kırgız Türkçesi

Bşk.: Başkurt Türkçesi

Nog.: Nogay Türkçesi

Kaynakça

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Baskakov, N. A. (1958). *Altayskiy yazık*. Nauka.

Baskakov, N. A. (2010). Dialekty altayskogo yazıka. Dybo A. V. (Ed.). *Osnovy Turkskogo yazıkoznaniya. dialekty Turkskix yazıkov vnutri* (s. 83-109). Izdatelskaya Firma «Vostochnaya Literatura».

Dilek, F. G. (2022). *Altay Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.

Ercilasun, A. B. (2007). *Türk lehçeleri grameri*. Akçağ.

Naskali, E. G. ve Duranlı, M. (1999). *Altayca-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.

Potapov, L. P. (1953). *Oçerki po istorii altaytsev*. Nauka.

Sağlam, B. (2014). *Çağdaş Türk lehçelerinde şekil bilgisi ortaklıkları* [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Tavkul, U. (2003). Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında bazı kriterler. *Kırım Dergisi*, 12(45), 23-32.

Tenişev, E. R. (1988). *Sravnitelno-istoričeskaya grammatika Turkskih yazıkov*. Nauk.

Yürümez, R. (2020). *Türk edebiyatında fakr-nâmeler ve Çağatay şairi Harâbâtî'nin fakr-nâmesi (İnceleme-çeviri yazı-tıpkıbasım)*. Paradigma.

Extended Abstract

The Altai Republic is an autonomous republic under the Russian Federation. Altai Turks are one of the Turkic communities living in the Southern Siberia region. Huns, Göktürks, Uyghurs, and Kyrgyz reigned in these places in ancient times. It is also very similar to the Kyrgyz language. In terms of linguistic features, it has common aspects with South Siberian Turkic dialects and is also very similar to the Kyrgyz Turkic language. Khakas Turkish, one of the South Siberian Turkic dialects, shows almost the same characteristics as the Kyrgyz in terms of secondary long vowels and rounding of vowels, which are not found in the Tuva Turkic language. N.A. Baskakov states that the main ethnic foundation of the Altai nation is the Uyghur, and the base consists of tribes mixed with the Oghuz and Kipchaks. Altai Turkic is the language of the Altai Turks living in the Altai Republic.

The Altai written language, which was formed in the 19th century, was created by taking into account the Teleut dialect, one of the southern group dialects of the Altai language. Altai Turkish written language has 8 vowels (a, e, o, ö, ы, i, y, ü) and 18 consonants (б, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, ң, п, р, с, м, ч, ш) produced by the missionaries. Alphabet's some changes (the letter i took the form of и, also in addition to the alphabet ф, в, х, ц, ш, ь, ь, э, the letters ю, я were introduced and the letter дь was replaced by the letter j) continues to this day.

It is seen that the suffix +IA, which is a frequent use in all Turkish dialects, is used in every period of Turkish. It also has a busy usage in contemporary Turkish dialects. T.T. {+IA-} kaşıkla- 'spoon-', bağla- 'connect-', ütüle- 'iron-', Gag. {+LA-} kaşıkla- 'spoon-', gözle- 'eye-', zabunna- 'weaken', Az. {+IA-} ovla- 'hunt', Trkm. {+IA-} geple- 'to talk', anıkla- 'to explain', böölekle- 'put something in pieces', Öz. {+lä-} qätlä- 'fold', işlä- 'to work', oyla- 'to think', Uyg. {+IA-} közle- 'eye-', bağla- 'connect-', çişle- 'bite', Tat. {+IA-} İşle- 'to work', agula- 'poison', beyle- 'connect-', Kzk. {+IA-/+/DA-} kolda- 'watch', töbele- 'heap', tizginde- 'restrain', Kırg. {+IA-/+/IO-/+/DA-/+/DO-} bayla- 'bağlamak', oylo- 'düşünmek', kemende- 'kazmak', koldo- 'kollamak', otto- 'graze', Bşk. {+IA-} qotla- 'to celebrate', Nog. {+IA-} tasla- 'to throw', esle- 'to remember', kozla- 'lamb' etc.

This suffix is used in Altaic Turkic with the phonetic forms +IA-/+/IO-/+/DA-/+/DO-. This suffix, which is the suffix forming a verb from a noun, is used as a function in the Altai language.

The functions of the +LA- suffix have been determined through examples. The sample words are taken from the Altai-Turkish Dictionary of Emine Gürsoy Naskali and Muvaffak Duranlı.

Adding the Meaning of Hunting one specific Animal by Recalling the Names of Animals

Örkö 'a kind of bird' > örkö+lö- 'hunting örkö', balık 'fish' > balık+ta 'to fish', elik 'wild goat' > elik+te- 'hunting wild goats', etc.

Bringing the Meaning of Gathering One Fruit by calling Fruits and Herb Ashes

Çoçoğoy 'pine cone' > çoçoğoy+lo- 'collecting pine cones', kuzuk 'pine nuts' > kuzuk+ta- 'collecting pine nuts' etc.

Adding the Meaning of speaking in one language by suffix

Altay 'Altai' > Altay+la- 'speak Altai'

Adding the Meaning of Playing One Instrument

Topşuur 'two-stringed saz' > *topşuur+la-* as in the word 'to play the musical instrument called topşur', the +IA- suffix comes to the musical instrument names and adds the meaning of playing that musical instrument.

Turkish is an agglutinative language. Suffixes are very important in Turkish. New words are derived with suffixes. The suffix+IA- noun verb is a suffix that has been used since ancient Turkish and has survived until the present day. It is also used vividly and extensively in many historical and contemporary Turkic languages. The function of the suffix is to derive verbs from noun roots and stems. In the Altai Turkic, which we will focus on in this study, it has been seen that the suffix *la* derives the verbs from the noun that indicates doing and taking action by coming to the nouns. A detailed analysis reveals other functions of the suffix in Altaic Turkic. In this study, different functions of the *la* suffix, which draws attention with this aspect, are emphasized rather than its well-known functions. The functions of the suffix will be classified in terms of the meaning they add to the word. In this context, many examples have been emphasized. The examples were determined by analyzing the dictionaries in Altai Turkic. The appearance of the verb-forming feature of the suffix in Altai Turkic and its appearance in other dialects are mentioned in general.

Çalışmanın yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The authors has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma, 18 Mayıs 2023 tarihinde *Uluslararası Altayistik Sempozyumu*'nda sunulan özet bildirinin genişletilmiş hâlidir. / **Author's Note:** This study is an expanded version of the summary paper presented at the *International Altayistics Symposium* on May 18, 2023.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by two authors.

Türkçenin Öğretimine Dair Avrupa’da Yazılan İlk Dönem Eserlerine Bir Örnek: Paræmiæ Locmani Sapientis (Lokman Hekim’den Meseller)

Johannis Baptistæ PODESTA

Viyana: Typis Leopoldi Voigt, 1703, 199 sayfa

Ünal ALDEMİR¹

1. Öğr. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, unal.aldemir@erdogan.edu.tr

Kitap İnceleme Book Review

10.5281/
zenodo.10428416

Geliş/Received: 10.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayım/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

Öncesine dair teorik anlamda çeşitli görüş ve düşünceler olsa da genel anlamda 11. yüzyılda *Divânu Lugâti t-Turk* ile başladığı kabul edilen yabancı dil olarak veya yabancılarla Türkçe öğretimi (YTÖ) çalışmaları, sonraki yüzyıllarda, değişen tarihî şartlar ve farklılaşan ihtiyaçlara göre çeşitli coğrafi alanlarda çeşitli ürünler verilmek suretiyle bugüne kadar gelmiştir.

Bu alanda Batı coğrafyasında meydana getirilen eserlerin geçmişinin de 14. yüzyıla kadar uzandığı görülmektedir. “*Codex Cumanicus*’tan başlayarak ve gittikçe artan sayıda olmak üzere Batılılar, Türkler ve Türkçe ile ilgili gramer, sözlük veya hatıra kitapları yazdılar, Türk edebiyatının seçkin örneklerini ihtiva eden antolojiler hazırladılar, yayımladılar” (Duman, 2012, s. 10). 1303 yılında yazılan *Codex Cumanicus*’un dinî ve ticari amaçlarla hazırlanmış olduğu, içeriğine bakıldığında ise Türkçeye ait kıymetli bir malzemenin sunulduğu görülmektedir. *Codex Cumanicus*’tan başlamak üzere, Türkçeyi sadece öğretmek değil çeşitli kültürel unsurlarıyla tanıtmak üzere de yazıldığı anlaşılan ilk eserlerin meydana getirilişinde Türkçeye ve Türk topluluklarına duyulan ilginin yeri mühimdir. Bu ilgi, önceki yüzyıllarda Ebû Hayyân gibi meşhur Arap dilcilerini nasıl Türkçe eserler vermeye sevk etmişse aynı şekilde Megiser, Erpeni ve Meninski ile başta olmak üzere Batılı dilcilerin de Türkçe üzerine eğilmesine, bir ömür Türkçe araştırmalar yapmasına vesile olmuştur.

Batıda meydana getirilen ve Meninski ile zirveye ulaştığı ifade edilen (Dilâçar, 1970) bu ilk dönem eserlerinin en önemlileri şunlardır: *Codex Cumanicus*, 14. Yüzyıl (?). *Schiltbergers Reisebuch*, Augsburg, 1460. *Tractatus de Moribus, Conditionibus El Riequitia Turcorum (Türklerin Örf ve Adetleri, Durumları ve Bunlarla İlgili Türklü Konular Üzerine Bir Yazı)*, Urach, 1480. *De Turcarum Ritu Et Ceremoniis (Türklerin Örf ve Adetleri Hakkında Kısaca)*, Antverpia, 1544. *Regola Del Parlare Turcho Et Vocabulario De Nomi Et Verbi (Türkçe Konuşma Kuralları ve İsim, Fiil Sözlükçesi)*, 1553. *Grammatica Turchesca (Türkçenin Dil Bilgisi)*, 1611. *Institutionum Linguae Libri Quatuor (Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları)*, Leipzig, 1612. *Rudimenta Grammatices Linvae Turcicae (Türk Dilinin Gramer Esasları)*, Paris, 1630. *Dittionaria Della Lingua Italiana Tvrchesca (İtalyanca-Türkçe Sözlük)*, Roma, 1607. *Vocabolario Italiana-Tvrchesco (İtalyanca-Türkçe Kelime Bilgisi)*, Roma, 1665. *Colloquia Familiaria Turcico Latina Seu Status Turcicus Loquens (Türkçe-Latince Dostane Konuşmalar veya Türkçe Konuşma Durumu)*, Köln, 1672. *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae (Doğu Dilleri Türkçe-Arapça-Farsçanın Hâzinesi)*, Viyana, 1680. *A Grammar Of Turkish Language (Türk Dili Grameri)*, Londra, 1709. *Elemens de la Langue Turque (Türk Dilinin Unsurları)*, İstanbul, 1790. *Gramatica Turca (Türkçenin Dil Bilgisi)*, Roma, 1794¹.

¹ Eserlere dair ayrıntılı bilgi için bkz. (Dilâçar, 1970; Yağmur, 2014; İnce ve Akça, 2017; Kartalhoğlu, 2021; Kartalhoğlu, 2022).

Bütün bu eserlerin hakkıyla tanınması Türkçe öğretimi konusunda Avrupa'da yapılan çalışmaların izini sürmek, Türkçenin gelişim seyrini ortaya koymak bakımından elzemdir. Yukarıda verilen eserlerle ilgili birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Biz de bu çalışmada Türkçe adına Avrupa'da bahsi geçen dönem içinde ortaya konulan eserlerden olmasına rağmen bilim dünyasında henüz tanıtılmamış bir eseri temel özellikleri bakımından tanıtmaya gayret edeceğiz.

Eserin kapak sayfasındaki bilgiler şu şekildedir:

أمثال لُقْمَانَ الْحَكِيمِ (amṭālu luḳmāna'l-ḥakīmi)

Paræmiæ Locmani Sapiientis²

Ex Grammatica Arabica Clariæſſmi³

Viri Thomæ Erpenii

Expenſis Johannis Baptistæ Podesta, Conſtantinopoli per literatum Perſam perſicè per literatum Turcam turcicè redditæ

Curâ

Perilluſtris ac Doctiſſimi Viri Domini

Joannis Adami Lacheuiz

Sac. Cæſ. Regiaq; Majeſt. Orient. Ling. Secreterii

Aduſum ſtudentium linguæ Orientalibus

Similitudo mirum in morum inſtruit&quandam imaginem fubjicit animo.

Lexic. Furid. Calu.

Viennæ Auſtriæ, Typis Leopoldi Voigt, Anno 1703.

Paraemiae Lokmani Sapiientis (Lokman Hekimden Meseller) adlı söz konusu eser, 17. yüzyılın sonu 18. yüzyılın başında kaleme alınmıştır. Eser, Latince-Arapça, Latince-Farsça ve Latince-Türkçe olmak üzere dört dillidir ve “dil oğlanları okulu”nda okutulmak üzere hazırlanmıştır.

Türkçe adına Batı'da meydana getirilen ilk eserlerde çok dilliliğe ilk olarak *Codex Cumanicus*'ta rastlanmaktadır. Bilindiği gibi bu eserde hem kaynak dil (Latince, Almanca) hem de hedef dil (Türkçe/Kıpçakça/Kumanca) birden fazladır. Kaynak dilin Latince olduğu birinci bölümde kelime listesi üç dilli (Latince, Türkçe, Farsça) olarak düzenlenmiştir. Sonraki eserlerde uzun bir süre böylesi birçok dilliliğe rastlanmamaktadır. 17. yüzyıldan sonra çok dilli eserlerin kullanılışı *Codex Cumanicus*'ta kullanılışından başka sebeplerle yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde, bir yandan Osmanlı Devleti'nin siyasi olarak Avrupa'da meydana getirdiği etki dolayısıyla Avrupa'da Türklere duyulan merakın zirveye ulaşması; öte yandan da Osmanlıcanının yapısı ve oryantalist çalışmaların etkisi, erken dönem eserlerini kaleme alanları, Türkçenin öğretilmesi için iki doğu dilini daha (Arapça ve Farsça) işe koşmaya sevk etmiştir. Meninski'nin sözlük düzeyinde ortaya koyduğu üç doğu dilini (Osmanlıcanının etkisiyle Türkçe, Arapça, Farsça birlikte düşünülmektedir. Türkçenin dil bilgisi işlenirken dahi Arapça ve Farsçanın dil bilgisi kurallarına bu bağlamda yer verilmektedir.) birlikte yansıma usulü, metin esaslı olarak ilk defa bu eserde karşımıza çıkmaktadır.

Meninski'de ifadesini bulan ve ele aldığımız esere de yansıyan durum ve anlayış, şüphesiz belli bir sürecin sonucunda olgunlaşmıştır. Erken dönem eserlerinin ilk örneklerinin ilmî bir disiplinle yazıldığı ve ilmî çalışmalarda güvenilir kaynaklar olduğu söylenemez; zira bu eserlerin çoğunlukla ya dinî veya siyasi propaganda için yazıldığı, yazarlarının eserlerinde; okuyucu çekmek, Avrupalı okurların Türklere dair merakını tatmin etmek gibi amaçlara yöneldiği görülmektedir. Bu eserlerin yazarları (William Lithgow, Nicolas de Nicolay, Schiltbergers, Georgievich) çoğunlukla bilimsel disipline yabancı tüccar, seyyah veya sefaret görevlileridir. 17. yüzyıldan sonra temelinde ya sömürü ya akademik merak ya da her ikisi birden olan oryantalist bakış açısıyla ortaya çıkan ilk araştırmacılarla (William Bedwell (1561-1632), Edmund Castell (1606-1685) ve Edward Pockocke (1604-1691)) birlikte; belgeye dayalı, derinlemesine yapılan çalışmalara yönelme değer kazanmaya başlamıştır. Bu eğilimin öncülerinden olmak üzere; Guillaume Postel'in *De Orbis Terrae Concordia* (1554), Konrad Gessner'in *Mithridates de Differentis*

² Eserin aslı için bkz. (URL-1).

³ Eserin aslı için bkz. (URL-2).

*Linguis*⁴ (1555), William Bedwell'in⁵ *A Treatise Concerning the Turks and the Turkish Language*⁶ (1614), Claude du Vigneaud'un *Dictionarium Turcico-Latinum*⁷ (1657) Johannes Heinrich Hottinger'in *Thesaurus Philologicus*⁸ (1659), adlı eserinde İbranice, Arapça ve öteki Doğu dilleriyle birlikte Osmanlı Türkçesi de ele alınıp incelenmiştir. Gelişen bu anlayışla ilk dönemlerde daha çok sözlük ve dil bilgisi alanlarında yoğunlaşan çalışmalar, daha sonra bahse mevzu eserin kaynağı gibi edebî eserlerin tanıtılması ve Avrupa dillerine tercüme edilmesiyle çok daha geniş bir çerçeveye ulaşmıştır. Sonraları, örnek olarak Antoine Galland'ın oryantalist bir bakış açısıyla Fransızcaya tercüme ettiği *Mille et Une Nuits (Binbir Gece Masalları, 1704-1717)* gibi bazı çalışmalar, Avrupa'da Doğu kültürüne dair ilgiyi artırmış ve oryantalist çalışmalara ivme kazandırmıştır.

Eser, Osmanlıcanın klasik dönemi olarak kabul edilen bir dönemde (Tulum, 2011, s. 17) vücuda getirilmiştir. Bu dönem gerek Anadolu Türkçesinin gerekse onun Batı dünyasında bilinen yüzü olan İstanbul Türkçesinin gelişme sürecinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Eser, tarihi olarak ise II. Viyana bozgununun (1683), bozgun sonrası başlayan ve 16 yıl süren kutsal ittifak savaşlarının (1683-1699) yaşandığı, duraklamanın başlangıcı olarak kabul edilen Karlofça Antlaşması'nın (1699) imzalandığı önemli olayları kapsayan, Avrupa'yla savaşlar ve antlaşmalar dolayısıyla yoğun bir münasebetin olduğu bir döneme rast gelmiştir.

Eserin adında bahsi geçen meseller, Avrupa'da ilk olarak Arapça biçimleriyle Thomae Erpenii tarafından 1615 yılında yazılan *Locmani Sapientis Fabulae Et Selecta Qvaedam Arabvi Adagia*⁹ (أمثال لقمان الحكيم و بعض اقوال العرب) (*Lokman Hekimden Meseller ve Bazı Arap Atasözleri*) adlı çalışma dolayısıyla tanınmıştır (Kallek, 1995, s. 306). Bu çalışmada Erpenii, Arapça 37 kıssayı, Latince tercümeleriyle art arda vermiştir. Eserde kıssaların ardından 100 adet de seçme Arap atasözü yer almaktadır. Atasözlerinin de aynı şekilde Latince verilmektedir. Tercüme haricinde eserde Latince bazı açıklamalar da yer almaktadır. Bu açıklamalar, dil öğretimiyle ilgili değil; kapalı olduğu düşünülen anlamların izahıyla ilgilidir. Bu eserin yazarı olan Erpenii, yukarıda bahsi geçen "Bedwell'in en kabiliyetli öğrencisidir ve Avrupa'da doğu dilleri üzerinde akademik anlamda çalışan ikinci neslin en önemli temsilcilerinden biridir. Kendisinin bu eser haricinde Arapça ve Farsça ile ilgili birçok çalışması mevcuttur" (Erpenii, 1615; Topuzoğlu, 1992, s. 389).

Lokman Hekimden Meseller adlı eser, kapak sayfasında da görüldüğü üzere, Johann Baptistae Podestà tarafından 1703 yılında basılmış olsa da içindeki Türkçe malzemenin sorumluluğu, Johann Adam Lachowitz'e aittir. Podestà, mesellerin Arapçalarını Erpenii'den alsa da ondan farklı olarak kaynak metin ile tercüme metni ardı sıra değil bakışımı olarak vermiş ve bunu; Arapça-Latince, Farsça-Latince ve Türkçe-Latince olmak üzere üç dilde uygulamıştır. Kendisinin eserin önsözünde de belirttiği üzere, meselleri, söz konusu üç dilden Latinceye tercüme ederken "dillerin ifade zenginliğini, farklılığını yansıtacak bir yol" izlemiştir. Bunun için mesellerin her üç dildeki metinlerini ayrı ayrı ele alarak Latinceye tercüme etme yolunu seçmiştir. Arapça metinler konusunda Erpenii'nin eserindeki Arapça biçime bağlı kalmış; Farsça ve Türkçe metinler için bu diller konusunda dönemin uzman isimlerinden biri olan, eserin kapağında "yüce majestelerinin doğu dilleri sekreterliğinin ikinci şefi" olarak tanıtılan Joannis Adami Lacheuiz'ten yardım almıştır. Yine kapaktaki bilgiye göre Lacheuiz, İstanbul'da okuma yazma bilen bir Türk ve Fars'tan Türkçe ve Farsça metinleri kayda geçirme konusunda yardım almıştır.

Lacheuiz, Habsburg sarayında otuz yıl hizmet etmiş bir babanın ve kuvvetle muhtemel saray kökenli bir annenin oğludur. Kendisi babasının ölümünden sonra ve annesinin aracılığıyla saray hizmetine girmiş ve ölünceye kadar çalkantılı bir dönemin yoğun diplomatik faaliyetlerinde önemli görevler üstlenmiştir. Lacheuiz, ele aldığımız eserin asıl sahibi olan Podesta tarafından 1674 yılında, devletin İstanbul'daki resmî faaliyetlerinde görev alacak mütercimleri yetiştirmek için kurulan Doğu Dilleri Semineri (Seminar für Orientalische Sprachen) 'nin ilk öğrencilerindendir.

⁵ W. Bedwell bütün hayatını adadığı Arapçayı ne kadar seviyorsa Müslümanlık'tan da o kadar nefret ediyordu (Hamilton, s. 67). Yaşadığı çağda Arapça bilinen, merak edilen bir dil değildi ve ayrıca Kur'an dili oluşundan dolayı nefret topluyor, Türkler'in gittikçe kuvvetlenerek Hıristiyanlığa karşı en büyük tehdit unsuru haline gelmeleri de bu nefreti artırıyordu. Arapçayı öğrenmenin gereği hakkında ileri sürdüğü gerekçe, Arap dilindeki Hıristiyanlığa dair metinlerin İngiliz kilisesi ümelerine uygun olduğu görüşü idi. Bu iddia, daima Roma kilisesinden farklı bir mevkide görünmeyi isteyen İngiliz kilisesi tarafından benimsendi; böylece Bedwell kendisinin devamlı surette Kur'an dili Arapça ile ilgilenmesine de geçerli bir sebep bulmuş oldu. Ortaçağ Avrupası'nda Arapça öğrenmenin lüzumu hususunda ileri sürülen çeşitli sebeplerden en fazla rağbet göreni, Hıristiyanlık propagandası için Arapçadan istifade edilmesi gerektiği fikri idi. Esasen Viyana Konseyi 1311'de aldığı bir kararla bu maksat için Paris, Oxford, Bologna ve Salamanca üniversitelerinde Arapça kürsüleri kurulmasını teklif etmişti. Her ne kadar bu kürsüler o zaman kurulamadıysa da bu ideal yaşadı ve gelişti. Nitekim bu fikrin zihinlerde yeniden canlanmasına sebep olan Bedwell'in en kabiliyetli öğrencisi Hollandalı Thomas Erpenius, 1613'te Leiden'de yaptığı Arapçaya dair çalışmalar hakkındaki bir konuşmasında bu idealin, "mükemmel Arapça bilen, iyi yetişmiş, kültürlü kişiler tarafından Müslümanların din değiştirmelerini temin etmek" olduğunu ifade etmiştir. O dönemde Arapçanın misyonerlik faaliyetlerine yönelik amaçlarla öğrenilmek istenmesinin yanında Ortadoğu Hıristiyanlarının bilgi ve görgülerini artırmak gibi kültürel ve Ortaçağ İbrâncisi ile yazılmış olan Tevrat'ı ve hahamların buna yazdıkları şerhleri daha iyi anlayabilmek için de ilmî-dini amaçlarla öğrenilmesine ihtiyaç duyuluyordu. Bu durumu Bedwell de görmüş ve özellikle İbrânce için Arapçadan istifade etmek gerektiğini savunmuştur (Topuzoğlu, 1992).

⁶ Bedwell, Osmanlı Türkçesini ve Türk kültürünü ele alan bir çalışmadır. Osmanlı Türkçesinin dil bilgisi ve kelime dağarcığına dair bilgiler içerir.

⁷ Bu sözlük, Osmanlı Türkçesini Latinceye çevirmek için hazırlanmış bir kaynaktır. Osmanlı Türkçesindeki kelime ve ifadelerin Latince karşılıklarını sunar.

⁸ Bu eser, İbranice, Arapça ve diğer Doğu dilleri üzerine dil bilimsel bir çalışmadır. Hottinger, Osmanlı Türkçesini de ele alır ve dil bilgisi kurallarını inceler.

⁹ Eserin aslı için bkz. (URL-3).

İstanbul'a ilk olarak 1678'de gelmiş, 30 Ekim 1679'da resmî olarak başladığı saray hizmetini 1709 yılına kadar devam ettirmiştir. Hayatıyla ilgili bilgilere dolaylı olarak (başkalarıyla ilgili kaynaklar veya resmî yazışmalar) ulaşılan Lacheuiz, bahsi geçen yıldan ölüncüye kadar resmî tercümanlık görevini farklı kademelerde de olsa icra etmiş, ne Türkçeye ne Türklerin payitahtıyla bağlantısını koparmıştır. Resmî yazışmalardan onun Estergon kuşatmasında (1683), Buda ve Peşte kalelerinin geri alınması faaliyetlerinde (1684-1686), resmî heyetin başında Avusturya imparatorunun ve Sultan'ın huzurunda (1689), Karlofça barış görüşmelerinde (1699) görev aldığı görülmektedir. Baş tercüman Lacheuiz, son olarak 1707'de Keçkemed'de (Kecskemét/Macaristan), güvenli bölgede, 55 Müslüman ve Rum tüccarın öldürülmesi olayı ile ilgili olarak Habsburg'un İstanbul'daki daimi mukimi Michael Talman tarafından Karlofça Antlaşması'na istinaden kurulan komisyonun başkanlığını yapmış, komisyonun yürüttüğü müzakerelerin neticelenmesinden kısa bir süre sonra Temmuz 1709'da ölmüştür¹⁰.

Eserde yer alan mesellerin Arapça biçimleri, kaynağa (*Grammatica Arabica*) bağlı kalınacak şekilde dizilmiştir. Öteki metinler ise (Erpenii'nin eserindeki Arapça metinlerin Latince karşılıkları da dahil olmak üzere) yazarın önsözde belirttiği üzere ilgili dildeki anlamı yansıtmak üzere yeniden ayrı ayrı Latinceye tercüme edilmiştir. Latince metinlerde kapalı olduğu düşünülen bazı ifadeler parantez içinde verilen başka ifadelerle desteklenmiştir. Örnek olarak; Türkçe, “cümlesi helâk olurlar” ifadesinin Latince karşılığı şu şekilde verilmiştir: *universitascorum (omnes) occisionem fecerunt (occiderunt) cümlesi (tümü) helâk olurlar (ölürler)*.

Eser, Romalıların ve Macarların Kralı, Avusturya Arjidükü I. Joseph'e yönelik olarak yazılan bir ithaf metniyle başlamıştır. Podesta'nın burada Osmanlı padişahlarının övülmesinde kullanılan sıfatı (ظَلُّ اللهُ فِي الْأَرْضِ) özellikle vurgulayarak ve Arap alfabesiyle kullanması dikkate değerdir.

İthaf metninden sonra okuyucuya yönelik bir de açıklama metnine yer verilmiştir. Bu metinde, söz konusu çalışmanın daha önce yapılan dil bilgisi çalışmalarına katkı sunmak üzere hazırlandığı, her dile ait metnin dillerin kendine has yapısını yansıtmak şeklinde Latinceye tercüme edildiği, anlaşılması güç görülen yerlerle ilgili parantez içerisinde açıklamalara yer verildiğinden bahsedilmiştir.

İthaf ve önsözden sonra yukarıda bahsi geçen 37 mesel, Arapça-Latince, Farsça-Latince ve Türkçe-Latince olmak üzere bakışımli bir şekilde art arda verilmiştir. Buradaki metinlerde, yazarın önsözde vurguladığı üzere, her bir dilin anlatım özellikleri dikkate alınmış, kelime tercümesi değil meselin her bir dile has anlatım biçimi ortaya konularak Latince tercümelerin o biçime uydurulması tercih edilmiştir. İlk meselin adından hareketle bu durum örneklendirilebilir:

Farsça-Latince: Leo & duo Tauri

اسدٌ و سورَان.

Arapça-Latince: Fabula Leonis Taurorum

أفسانه شير و كوان.

Türkçe-Latince: Cum Leone Taurorum paramiaeft

آرسلان ايله اوكزلر متليد.

Girişten sonra başlamak üzere eserin sayfaları Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Bu numaralar haricinde, eserin sekiz sayfadan oluşan formları, “A”dan başlamak üzere harfli sistemle gösterilmiştir. Örnek olarak; birinci formanın ilk sayfasına “A” yazılıp ikinci sayfa boş bırakılmış, üçüncü sayfasına A2 yazıldıktan sonra geri kalan beş sayfa yine boş bırakılmıştır. Böylece hem sayfa hem varak hem de forma numaraları kayda alınmıştır. Ayrıca eserin adı birinci sayfada bütün halinde verildikten sonra eserin geri kalanında çift rakamlarda birinci kısmı (PARÆMIÆ); tek sayfalarında, ikinci kısmı (LOCMANI SAPIENTIS) üst bilgi mahiyetinde verilmiştir. Arapça-Latince ile başlayan her bir mesel ise Roma rakamıyla numaralandırılmıştır.

Sayfa düzeniyle ilgili bir özellik de sayfa sonlarında kılavuz kelimelerin (sonraki sayfanın ilk kelimesinin halihazırda okunan sayfanın sonuna eklenmesi, catchword) eklenmesidir.

Eser üç dilde metinler ve bunların Latinceye tercümeleri şeklinde düzenlenmiştir. Yazarın müdahalesi yukarıda bahsedildiği gibi anlaşılabilirliği düşünülen kelimelere yönelik parantez içinde verilen tek kelimelik açıklamalar ve yalnızca bir yerde Arapça bir kelimenin yanlış okunuşuna dair kısa bir izahtan ibarettir.

Ana metin haricinde eserin sonunda baskıda hatalı çıkan kelimelere dair bir yanlış-doğru listesi (EBRATA SIC CORRIGE) de yer almaktadır. Buradaki 25 maddeden iki tanesi Türkçe yazım hatalarına hatalarına dairdir.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Tóth, 2019).

noni hie in hodie in univertat, ne regiam salutem meo vobis,
ad ILLUD tam memorabilem vobis ILLUD ANTIQVUM
ritum & ad antiquam religionem, sicuti applicat, ut quod
pluribus, quam dicitur a DEO habet, dicitur potius,
ad pedes illius, (ut avulso tunc meo) qui est
Zill'Vilahi phill'aarri Umbra
DEI in terra huiusmodi depone, et En iuxta a DEO
datur signum applicat: dicitur ergo quod vobis huius-
modi, ne ad dicitur Regie Majestatis, Regie Pater-
nitatis illius dicitur Gloria Dei ad regem meum, et cum
no atatis ratio de hoc mortali mundo ad immortalis vobis
tam recitatis, Judicium meum vobis ad meo: DE
gloriam per contritionem amorem, Mahomedum dicitur
professum dicitur, Majestatis Regie majestatis ad dicitur
nam propitiam dicitur dicitur, et ad dicitur anima-
tam ad dicitur anima: sicuti vobis mundum, me
operi, et dicitur, qui vobis ad vobis vobis vobis
Sacra Regie Majestatis
Veltra

Hamidullah & alifanullah

Jensen Regia Publica

Genel ağda kaynakçada verilen açık erişim adresinden ulaşılabilecek eserin içeriğinde yer alan metinler ve bunların dil unsurlarının tarafımızca yürütülen başka bir çalışmanın konusu olduğunu belirterek eserden bir meselin hem aslı hem de çeviri yazı ile dizilmiş biçimini aşağıda sunacağız:

kaplubağa ile tavuşan meşelidür kaplubağa ile tavuşan bir kerre yügreklikde yarışurlardı emdi aralarına bir tağı hudüd kodılar ol tağa kanqısı evvel kelür göreler bu kerre tavuşan ziyâde yügrekliğine ve hiffetine i'timâdından ötüri yolda uyuklayub bir yerde yatub uyudu kaplubağa ise kendü ağırlığını bilmegile aslâ bir yerde karar étmeyüb gide gide tavuşan uyuhudan uyanınca ma'hüd tağa vâsıl oldu bu etnâda tavuşan uyanub koşâ koşâ tağa keldükde kaplubağayı anda buldı nedâmet ve pişimânlık çekdi ammâ şoñ pişimânlık fâ'ide étmey bu meşel aña münâsibdür ki iki kişi cenk étseler biri da'if ve biri kaviiyy olsa ol da'if kimse kendü nefesine havfından ötüri uyumayub kendü nefisini hıfz éder ammâ kaviiyy olan kimesne kendü kuvvetine mağrûr olmağ-ıla çok kerre vâki' olur ki da'if kaviiyye gâlib olur kaviiyyün süstliği ve takşiri sebebiyle şoñra dönüb çok pişimân olur.

Kaynakça

- Dilâçar, A. (1970). 1612'de Avrupa'da yayımlanan ilk Türkçe gramerinin özellikleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 18, 197-210.
- Duman, M. (2012, Kasım 5-6). *Uluslararası Türkçenin batılı elçileri sempozyumu açılış konuşması* [Sözlü Sunum]. Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu, İstanbul, Türkiye.
- Erpenii, T. (1613). *Grammatica Arabica*. In Officina Raphelengiana.
- İnce, Y. ve Akça, B. (2017). Osmanlı döneminde Latin harfleriyle Türkçe yazılan eserler ve yazarları. *Erdem*, 0(73), 5-42.
- Kallek, C. (1995), Erpenius, Thomas. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt 11, s. 306.). TDV.
- Kartallıoğlu, Y. (2021). *Osmanlı konuşma dili*. Türk Dil Kurumu.
- Kartallıoğlu, Y. (2022). *Stambul'dan İstanbul'a: Osmanlı Türkçesi telaffuz kayıtları*. Türk Dil Kurumu.
- Topuzoğlu, T. R. (1992). Bedwell, William. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt 5, s. 338-339). TDV.
- Tóth, H. (2019). *Thirty years in the service of the Habsburgs: Insight into the devoted work of the Turkish dragoman (interpreter) Johann Adam Lachowitz (1678–1709) Fons-Forrásukatás És Történeti Segédtudományok*. In Press.
- Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Türk Dil Kurumu.
- URL-1: Paræmiæ Locmani Sapiensis. (1703). 10 Kasım 2023'te https://archive.org/details/bub_gb_BOjCb0gQhv0C/page/n3/mode/2up adresinden edinilmiştir.
- URL-2: Grammatica Arabica. (1613). 10 Kasım 2023'te https://books.google.com.tr/books?id=OQ5cAAAaAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false adresinden edinilmiştir.
- URL-3: Locmani Sapiensis Fabulae. (1615). 10 Kasım 2023'te https://books.google.com.tr/books?id=aqJFAAAaAAJ&pg=PP1&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false adresinden edinilmiştir.
- Yağmur, Ö. (2014). Erken dönem Türkçe transkripsiyon metinleri ve bunların dil araştırmaları açısından önemi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 0(4), 201-217.

SAPIENTIS LOCMANI	۱۰۵
comedit, (delere & penitudine surgatur)	مُحَرَّرٌ
at utilitatem non facit.	أَمَّا نَائِدَةٌ نَتَلْتَنُ
	Turcicæ.
Cum tefludine Leporis	قَبْلُوتَمَدَ اِيْلَه طَاوُشَان
Paræmia est.	مَنْعَلِيدُز
Cum tefludine Lepus	قَبْلُوتَمَدَ اِيْلَه طَاوُشَان
quadam vice in celeritate cursûs	بُوْتَمَرُ بُوْتَمَرُ تَبَلْتَنَدَه
concertavit. ergo	تَاوُشَانُ تَاوُشَانُ اِيْمَدِي
inter se	آزَارِيْنَدَه
quendam montem	بُوْتَمَرُ طَاوُشَانِي
terminum constituerunt.	حَدُوْدُوْنُ تَبُوْدِيْلَتَر
Ad illum montem quis eorum	اَوَّلُ طَاوُشَانُ قَنْعَسِي
prius veniet, videbunt.	اَوَّلُ تَلُوْرُ تَمُوْرَه تَر
hac vice (tam) lepus nimis	بُوْتَمَرُ طَاوُشَانُ زِيَانَه
ad agilitatem suam,	بُوْتَمَرُ تَبَلْتَنَدَه
	O
	&le

Son Dönem Çağatay Türkçesi Konuşma Dili

Lira MAİRAMEK KYZY

İstanbul: Kesit Yayınları, 2023, 1. Baskı, 656 sayfa, ISBN: 978-625-6869-13-4

Emine GÜVEN¹

1. Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, emineguven90@gmail.com

Kitap İnceleme Book Review

10.5281/

zenodo.10428444

Geliş/Received: 29.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayım/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Çağatayca, XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar Türkistan'daki Müslüman Türk halklarının edebî eserlerde ve resmî yazışmalarda kullandığı ortak yazı dilidir. Bu terim, edebî dili tanımlamak amacıyla ilk kez Ali Şir Nevâyi tarafından kullanılmıştır. Türkiye'de Çağatay Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak da anılır. "Çağatay Türkçesi, Çağatay Dili, Çağatayca terimleri çok tartışılmıştır." (Ercilasun, 2004, s. 404). Çağatay terimi 12-19. yüzyılların Orta Asya İslâmî Türk Edebiyatının yanı sıra kendi çağında yaşayan Orta Asya Türk lehçeleri ve özellikle Özbekçe için de kullanılmıştır (Eckmann, 2011, s. X).

Çağatay Türkçesi XIX. yüzyılın ortalarına kadar tüm Türkistan'da ortak yazı dili olarak kullanılmıştır. Rusların XVIII-XIX. yüzyılda Türkistan'ı ele geçirmesi neticesinde bölgede uygulanan dil politikaları ile artan Rusça ve yerel dil baskısı sonucunda yerini yavaş yavaş yerel dillere yani Türk lehçelerine bırakmıştır.

Çağatay Türkçesinden yerel dillere olan geçişin tam olarak ne zaman ve ne şekilde olduğu; fonetik, morfolojik ve sentaktik farklılıkların oluştuğu süreç araştırmacılarca sıkça ele alınan konulardandır.

Bu yazıda tanıtacağımız kitap, bahsi geçen sorulara çeşitli yönlerden ışık tutacak bir eserdir. Çalışma, Kesit Yayınları tarafından 2023 yılında yayımlanan Dr. Lira MAİRAMEK KYZY'nin *Son Dönem Çağatay Türkçesi Konuşma Dili* adlı eseridir. Eser, son dönem Çağatay Türkçesi konuşma dilindeki fonetik, morfolojik ve sentaktik farklılıkların oluştuğu süreç hakkında kapsamlı bilgi içermektedir.

Eser dört bölümden oluşmaktadır: I. Bölüm (s. 29-63) *Arap Harfli Metnin (Yazı Dilinin) Dil Özellikleri*; II. Bölüm (s. 63-115) *Metnin Söz Varlığı*; III. Bölüm (s. 115-439) *Metin*; IV. Bölüm (439-635) *Dizin* şeklindedir. Kitabın sonundaki *Metin Örnekleri* bölümünde ise orijinal eserden örnek metinler yer almaktadır.

Eser detaylandırıldığında, I. Bölümde *Arap Harfli Metnin (Yazı Dilinin) Dil Özellikleri*; Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Arap Harfli Metinde Ağız Özelliklerini Yansıtan Sözcükler, Telaffuza Dayalı Kiril Harfli Metnin Dil Özellikleri ve Kiril Harfli Metinde Ağız Özelliklerini Yansıtan Sözcükler başlıklarında ele alınıp incelenmiştir. II. Bölümde *Metnin Söz Varlığı* bahsinde ise öncelikle konuşma örnekleri 49 tane konu başlığı altında verilmiştir. Devamında metnin incelenmesine Ölçüler, Para Birimleri, Kalıp İfadeler başlıklarında devam edilmiştir. III. Bölüm *Metin* bölümüdür. Bahsi geçen 49

konuşma örneğine sırayla yer verilmiş. Sırasıyla Arap harfli metin, Alekseyev'in transkripsiyonu, Arap harfli metnin transkripsiyonuna tablo biçiminde yer verilmiş, tabloların hemen altına da metinlerin çevirisi eklenmiştir. IV. Bölümü *Dizin* oluşturur. Sonrasında *Kaynakça*, *Şekiller ve Metin Örnekleri* ile eser tamamlanır.

Eserin en dikkat çekici kısımlarından birisi de *Giriş* bölümüdür. Türkistan'daki son dönem siyasi, ekonomik ve sosyal yapı anlatılmaktadır. Bölgede üç devletin varlığını sürdürdüğü Rusların bölgeyi işgaliyle "Hive Hanlığı (1873), Hokand Hanlığı (1876) ve Buhara Emirliği (1885)" hanlıkların Rusya'nın himayesine geçişi tasvir edilmiştir.

Çarlık Rusya döneminde bölgedeki resmî işlemler Rusça üzerinden yürümüş, uzun bir süre yerel dillerin durumu gözlemlenmiştir. Türkistan'da hâkimiyet ve Rus kültürüyle tam bir entegrasyonun bölge halkının Rusça öğrenmesinden geçtiği düşüncesinden hareketle yerel diller aracılığıyla Rusçanın öğretilmesi amacıyla 1900'lerin başında kapsamlı programlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu durumun ilk ayağını bölgedeki Rus nüfusun yerel dilleri öğrenmesi oluşturur. Fakat alınan önlemler, teşvikler, açılan kurslar başarıya ulaşmamış, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla da tamamen askıya alınmıştır.

Rusların bölgeyi ele geçirmesinden sonraki süreçte yerel dillerin ihmal edildiği, yöneten-yönetilen grup arasında yargıda, yönetimde vb. iletişim sorunlarının ortaya çıktığı bir ortamda Z. A. Alekseyev, Çağatay Türkçesi konuşma örneklerinin bulunduğu bir eser yayımlamıştır. Eserin yazılış amacı bölgedeki Rusların Türkçe, Türklerin ise Rusça öğrenmeleridir. 1884'te Taşkent'te Sartça adıyla (XIX. yüzyılın sonlarına doğru Orta Asya'nın Türkçe konuşan yerleşik nüfusu Sart olarak anılmaktadır) taş baskı olarak yayımlanmıştır.

Alekseyev'in kaleme aldığı eserin esasını Türkistan'daki günlük konuşma örnekleri teşkil eder. Çağatay Türkçesinin son döneminde halk arasındaki konuşma cümleleri derlenmiş ve eser 323 sayfa olarak *Frazi na Sartovskom Yazıke: s Russkim Perevodom i Transkripsiyey* (*Sartça Konuşma Cümleleri: Rusça Tercüme ve Transkripsiyonuyla*) adıyla yayımlanmıştır. Alekseyev eseri yazma amacını "Türkistan'da yaşayan ve Sartlarla ilişki kuran herkes için Rusça tercüme ve transkripsiyonuyla Sartça konuşma cümleleri. Patron, patroniçe, tüccar ve toprak sahipleri için faydalı bir kaynak, Sart gramerini öğrenen Ruslar ve Rusça okumaya başlayan Sartlar için güzel bir derleme." cümleleriyle açıklamıştır.

Çağatay Türkçesinin son dönem konuşma diline ışık tutan yazar Z. A. Alekseyev hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Eserdeki konuşma örnekleri üç sütun hâlinindedir. Solda Rusça çevirisi, sağda Arap harfli metin, ortada ise metnin telaffuza dayalı Kiril harfli transkripsiyonu bulunmaktadır.

Eserin düzeni aşağıdaki şekildedir:

Если есть у васъ иголки, то покажите.	Сызда игна баръ булса курсатингизъ	سیزده ایکنه بار بولسه کورساتینکیز
Что проситеза одну бумажку иголокъ?	Бырь кегазъ игнага ничэ пиль сурайсэзь?	بر کاغذ ایکنه غه نچه پل سورایسیز

Yukarıdaki biçimde olan konuşma örnekleri karşılıklı konuşma şeklinde değil, 49 tane konu başlığı altında düzenli bir biçimde verilmiş: "1. Aktar ile, 2. Bakkal ile, ...38. At Pazarında" örneklerinde olduğu gibi.

Alekseyev'in *o-ö; u-ü* ayrımının bulunmadığı telaffuza dayalı Kiril harfli metninde dört ses için de /y/ kullanılmıştır. Nazal n sesi /ŋ/, /нк/ ve /нг/ ile; k/ğ sesi /к/ ile; g/ğ sesi /г/ ile gösterilmiştir. Eserde Rusça alıntılarla Türkçe, Arapça, Farsça sözcüklerin yazımında bazı seslerde farklılığa gidilmiş, /c/ sesi için Rusça alıntılarda /ж/, Türkçe, Arapça, Farsça sözcüklerde /дж/ kullanılmıştır. Lira MAİRAMEK KYZY'nın bahse konu olan *Son Dönem Çağatay Konuşma Dili* eserinde üstte bulunan ses farklılıkları dikkate alınmış ve Kiril harfli metin Latin alfabesine aktarılırken /дж/ sesi /c/, /ж/ sesi /j/ olarak aktarılmıştır. Arap harflerindeki h, ħ, ḥ ünsüzleri için /x/ kullanılmıştır.

Son Dönem Çağatay Konuşma Dili kitabının yazılış amacı Alekseyev'in eserinden hareketle son dönem Çağatay Türkçesine özgü dil ve ağız özelliklerinin tespit edilmesidir. Bu maksatla ele alındığında Çağatay Türkçesinin son dönemlerinde derlenen metinler incelendiğinde Mairambek Kyzy'nın ifadesiyle: "Çağatay Türkçesi yazı dilinin bütünlüğü ile ortak dil olma özelliğini koruduğu görülmektedir.". Ayrıca bölge Rus egemenliğine geçtikten sonra bölgedeki yazı dilinin yerel ağızların az çok etkisinde kaldığı, yerel ağız unsurlarının yazı diline geçtiği incelenen eserde de görülmektedir.

Okuyucunun eserde karşılaşacağı bir diğer dikkat çekici husus ise "Çağatay Türkçesinin son döneminde kayda geçen bu eserde yazar, yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıklara dikkat etmiş, duyduğu konuşmalarda telaffuzu esas almış ve söyleyiş biçimleri titizlikle Kiril harfli yazımda işaretlemiştir. Kiril harfli metne baktığımızda telaffuza beraber dönemin ağız özellikleri göze çarpmakta ve bu özellikler en çok ses değişimleri ile beraber sözcüklerin sesletiminde fark edilmektedir." (Mairambek Kyzy, 2023, s. 49). Eckmann gibi araştırmacılar söyleyişin, yer ve

zamana göre değişse de yazıda gösterilmediği fikrinden hareketle ağatay Türkçesinin doğru telaffuzunu tespit etmenin zor olduğunu savunurlar. Fakat Alekseyev, konuşma ve yazı dili farklılıklarına dikkat etmiş ve duyduğu konuşmalardaki telaffuzu esas alarak kayda geçirmiştir. Bu sebeple bu eser araştırmacılarca sıkça sorulan zbek Türkçesinin 19. yüzyıl sonlarında ağatay Türkçesinin yerini alıp almadığı/hangi tarihte ne oranda aldığı gibi sorulara farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Kaynakça

- Eckmann, J. (2011). *Harezmi, Kıpçak ve ağatay Türkçesi zerine araştırmalar*. (O. F. Sertkaya Hzl.). TDK.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Akçağ.
- Mairambek Kyzy, L. (2023). *Son dönem ağatay Türkçesi konuşma dili*. Kesit.

BURANA

TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF TURCOLOGY STUDIES

www.buranadergisi.com